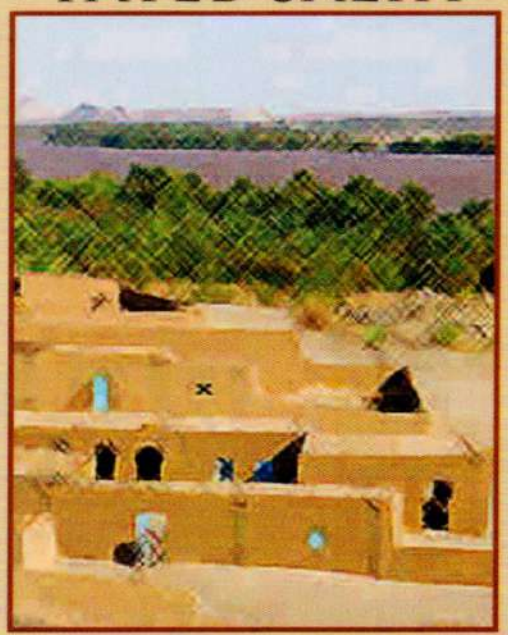
Kuzeye Göç Mevsimi

TAYEB SALİH

Arapça'dan Çeviren: Adnan Cihangir

AYRINTI

TAYEB SALİH

Tayeb Salih (1929-2009) Sudan'da doğdu. Hartum Üniveristesinde eğitim gördü. Bir süre ülkesinde öğretmenlik yaptıktan sonra İngiltere'ye yerleşen Salih, uzun bir süre BBC'nin Arapça bölümünü yönetti, ardından UNESCO'da çalıştı. Tayeb Salih'in Afrikalı veya Afrikalı Arap olarak toplumsal, dini ve politik kimliğini sergilediği romanları -*Al-Rajul al Qubrosi* (The Cypriot Man, 1978), *Urs al Zayn* (The Wedding of Zein, 1969), *Mawsim al-Hijra ila al-Shamal* (Season of Migration to the North, 1969) ve *Daumat Wad Hamid* (The Doum Tree of Wad Hamid, 1985)- Batı'da ses getirmiş, pek çok dile çevrilmişti. Kısa hikâyeleri de modern Arap edebiyatının en iyileri arasında sayılan Tayeb Salih'in *Urs al Zayn* (Zeyn'in Düğünü) romanından uyarlanan Arapça film 1976 yılında Cannes Film Festivali'nde ödüllendirildi.

1966 yılında Beyrut'ta yayımlanan *Kuzeye Göç Mevsimi* 2001 yılında Arap Edebiyatı Akademisi tarafından 20.yüzyılın en önemli romanı olarak ilan edilmişti.

Ayrıntı: 613
Edebiyat Dizisi: 179

Kuzeye Göç Mevsimi
Tayeb Salih

Kitabın Özgün Adı
Season of Migration to the North

Arapça'dan Çeviren
Adnan Cihangir

Yayıma Hazırlayan
Gül Korkmaz

Son Okuma
Berna Akkıyal

© Tayeb Salih 1966

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafı
Sylvain Grandadam / The Image Bank
Getty Images Turkey

Kapak Düzeni
Gökçe Alper

Dizgi
Hediye Gümen

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No: 244 Topkapı/İst.
Tel.: (0212) 612 31 85
Sertifika No: 12156

Birinci Basım 2011
Baskı Adedi 2000

ISBN 978-975-539-616-3
Sertifika No: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No: 3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Fax: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Tayeb Salih

Kuzeye Göç Mevsimi

EDEBİYAT DİZİSİ

GÜLÜNESİ AŞKLAR/*Milan Kundera* ◢ KALECİNİN PENALTI ANINDAKİ ENDİŞESİ/*Peter Handke* ◢ YÜZBAŞI VE KADINLAR TABURU/*Mario Vargas Llosa* ◢ BİZ/*Yevgeni Zamyatin* ◢ KESİK BİR BAŞ/*Iris Murdoch* ◢ YENİ TANRILAR/*Alberto Vasquez-Figueroa* ◢ İNFAZA ÇAĞRI/*Vladimir Nabokov* ◢ EVET AMA, BİR LOKOMOTİF BUNU YAPABİLİR Mİ BAKALIM?/*Woody Allen* ◢ ÇALI HOROZU/*Michel Tournier* ◢ BANYO/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ BALKON/*Jean Genet* ◢ GÜNEŞ İMPARATORLUĞU/*J.G. Ballard* ◢ BEYAZ ZENCİLER/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ SİYAH MADONNA/*Doris Lessing* ◢ KAPANDA ÜÇ KAPLAN/*G. Cabrera Infante* ◢ ZAMANIN KIYISINDAKİ KADIN/*Marge Piercy* ◢ ANARŞİNİN KISA YAZI/*Hans Magnus Enzensberger* ◢ FOTOĞRAF MAKİNESİ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ GÜLÜN GÜNLÜĞÜ/*Ursula K. LeGuin* ◢ HOTEL DU LAC/*Anita Brookner* ◢ AZİZLER ve ÂLİMLER/*Terry Eagleton* ◢ VEDA YEMEĞİ/*Michel Tournier* ◢ ORLANDO/*Virginia Woolf* ◢ UTANÇ BİTTİ/*Anja Meulenbelt* ◢ YAKIN GELECEĞİN MİTOSLARI/*J. G. Ballard* ◢ KARANLIĞIN SOL ELİ/*Ursula K. LeGuin* ◢ AĞ/*Iris Murdoch* ◢ WATT/*Samuel Beckett* ◢ EKOTOPYA/*Ernest Callenbach* ◢ GECEYİ ANLAT BANA/*Djuna Barnes* ◢ İNSAN POSTUNA BÜRÜNMÜŞ KÖPEK/*Ingvar Ambjörnsen* ◢ CUMA/*Michel Tournier* ◢ AFRODİT'İN BAŞKALDIRISI/*Lawrence Durrell* ◢ GÜNDELİK MUTLULUĞA ALIŞMA/*Anja Meulenbelt* ◢ MURPHY/*Samuel Beckett* ◢ MASAL MASAL İÇİNDE/*Khimaira/John Barth* ◢ ZEN VE MOTOSİKLET BAKIM SANATI/*Robert M. Pirsig* ◢ PARFÜMÜN DANSI/*Tom Robbins* ◢ SINIRSIZ RÜYALAR DİYARI/*J. G. Ballard* ◢ FRANSIZ TEĞMENİN KADINI/*John Fowles* ◢ BEYAZ OTEL/*D.M. Thomas* ◢ MYRA/*Gore Vidal* ◢ DALGALAR/*Virginia Woolf* ◢ ATLANTİK ÖTESİ/*Witold Gombrowicz* ◢ HAYRANLIK/*Anja Meulenbelt* ◢ FERDYDURKE/*Witold Gombrowicz* ◢ MELEKLER ZAMANI/*Iris Murdoch* ◢ PAULINA 1880/*Pierre Jean Jouve* ◢ EŞEKARISI FABRİKASI/*Iain Banks* ◢ ROCK LANETİ/*Iain Banks* ◢ KAYIP ZAMAN/*Anja Meulenbelt* ◢ SENİ İÇİME GÖMDÜM/*Andrew Jolly* ◢ BAŞTAN ÇIKARICININ GÜNLÜĞÜ/*Søren Kierkegaard* ◢ KONFIDENZ/*Ariel Dorfman* ◢ ALTIN DAMLA/*Michel Tournier* ◢ BİR GARİP VAKA: MATMAZEL P./*Brian O'Doherty* ◢ NIETZSCHE AĞLADIĞINDA/*Irvin D. Yalom* ◢ KIZILAĞAÇLAR KRALI/*Michel Tournier* ◢ AİLEDE BİR ÖLÜM/*James Agee* ◢ KUTSAL BÖLGE/*Carlos Fuentes* ◢ KALPSİZ AMANDA/*Jurek Becker* ◢ 62-MAKET SETİ/*Julio Cortázar* ◢ ÇARPIŞMA/*J.G. Ballard* ◢ ÜÇLEME-Molloy-Malone Ölüyor-Adlandırılamayan/*Samuel Beckett* ◢ DUR BİR MOLA VER/*Tom Robbins* ◢ HIRSIZIN GÜNLÜĞÜ/*Jean Genet* ◢ KÜÇÜK DEĞİŞİMLER/*Marge Piercy* ◢ LILA/*Robert M. Pirsig* ◢ ERGİNLİK YAŞI/*Michel Leiris* ◢ AŞKSIZ İLİŞKİLER/*Samuel Beckett* ◢ ESİRGEYEN GÖKYÜZÜ/*Paul Bowles* ◢ YALANCI JAKOB/*Jurek Becker* ◢ DİVAN/*Irvin D. Yalom* ◢ PORNOGRAFİ/*Witold Gombrowicz* ◢ MERCIER İLE CAMIER/*Samuel Beckett* ◢ BİR ERKEĞE NASIL TECAVÜZ EDİLİR?/*Märta Tikkanen* ◢ BENDENİZ VE MARCO POLO/*Paul Griffiths* ◢ DOĞMAMIŞ KRİSTOF/*Carlos Fuentes* ◢ RÜYA SAKİNLERİ/*Iris Murdoch* ◢ HİÇ İÇİN METİNLER ve Uzun Öyküler/*Samuel Beckett* ◢ DUYGU YOLCULUĞU/*Laurence Sterne* ◢ BETTY BLUE/*Philippe Djian* ◢ AĞAÇKAKAN/*Tom Robbins* ◢ ANARŞİST/*Tristan Hawkins* ◢ BAKAKAİ/*Witold Gombrowicz* ◢ PORTNOY'UN FERYADI/*Philip Roth* ◢ 10½ BÖLÜMDE DÜNYA TARİHİ/*Julian Barnes* ◢ SUNİ TENEFFÜS/*Ricardo Piglia* ◢ MANŞ ÖTESİ/*Julian Barnes* ◢ ADA/*Aldous Huxley* ◢ GÜLÜN MUCİZESİ/*Jean Genet* ◢ MÖSYÖ/*Jean-Philippe Toussaint* ◢ ÇİÇEKLERİN MERYEM ANASI/*Jean Genet* ◢ BAŞUCU OĞLANI/*Alison Fell* ◢ YARATIK/*John Fowles* ◢ SENİ SEVMİYORUM/*Julian Barnes* ◢ ZENCİLER/*Jean Genet* ◢ TÜNEL/*Ernesto Sábato* ◢ KARA PRENS/*Iris Murdoch* ◢ KARNINDAN KONUŞANIN ÖYKÜSÜ/*Pauline Melville* ◢ TANRI'NIN AĞZINDAN EVRENİN HİKÂYESİ/*Franco Ferrucci* ◢ HAYATIN VE AŞKIN YASALARI/*Connie Palmen* ◢ KAHRAMANLAR VE MEZARLAR/*Ernesto Sabato* ◢ KAYNAK VE ÇALI/*Michel Tournier* ◢ CENNETE BİR KOŞU/*J.G. Ballard* ◢ DİŞİ ADAM/*Joanna Russ* ◢ FLAUBERT'İN PAPAĞANI/*Julian Barnes* ◢ ALDATMA/*Philip Roth* ◢ KOKAİN GECELERİ/*J.G. Ballard* ◢ ACABA NASIL?/*Samuel Beckett* ◢ MANTISSA/*John Fowles* ◢ KOLEKSİYONCU/*John Fowles* ◢ BENJAMIN: DAR GEÇİTTEKİ AYDIN/*Jay Parini* ◢ METEORLAR/*Michel Tournier* ◢ ARKADAŞLIK/*Connie Palmen* ◢ AŞK VESAİRE/*Julian Barnes* ◢ SİRİUS'TAN GELEN KURBAĞA/*Tom Robbins* ◢ BAYAN GULLIVER CÜCELER ÜLKESİNDE/*Alison Fell* ◢ GELECEKTEN ANILAR/*William Morris* ◢ BENİMLE TANIŞMADAN ÖNCE/*Julian Barnes* ◢ İNGİLTERE İNGİLTERE'YE KARŞI/*Julian Barnes* ◢ İYİ İŞ/*David Lodge* ◢ YİTİK RUHLAR IRMAĞI/*Connie Palmen* ◢ TERAPİ/*David Lodge* ◢ ÖLÜRKEN/*Jim Crace* ◢ GÜZELLİK HIRSIZLARI/*Pascal Bruckner* ◢ SÜPER KENT/*J.G. Ballard* ◢ SISKA BACAKLAR/*Tom Robbins* ◢ BETON ADA/*J.G. Ballard* ◢ İLK AŞK, SON TÖRENLER/*Ian McEwan* ◢ GILLES İLE JEANNE/*Michel Tournier* ◢ BİR KOMÜNİSTLE EVLENDİM/*Philip Roth* ◢ KIZILDERİLİNİN ŞARKISI/*James Welc* ◢ SİNEMA MÜDAVİMİ/*Walker Percy* ◢ KARANLIKLARIN EFENDİSİ/*Ernesto Sabato* ◢ METROLAND/*Julian Barnes* ◢ BİZİ NEDEN TERK ETTİN SAYIN BAŞKAN?/*François Vigouroux* ◢ DÜŞÜNCE BALONLARI/*David Lodge* ◢ MİLENYUM İNSANLARI/*J.G. Ballard* ◢ MÜNECCİM KRALLAR/*M. Tournier* ◢ BEYAZDAKİ KARA/

Maggie Gee ◢ KAYBOLUŞ/*G. Perec* ◢ HINÇ AYLARI/*P. Bruckner* ◢ LİMON MASASI/*J. Barnes* ◢ BÜYÜCÜ/*J. Fowles* ◢ GÜNDOĞUMUNA YOLCULUK/*J. Barnes* ◢ OKLUKİRPİ/*J. Barnes* ◢ FISKADORO/*D. Johnson* ◢ HAYALETLERİN GÖÇÜ/*P. Melville* ◢ ÖLEN HAYVAN/*P. Roth* ◢ SICAK ÜLKELERDEN DÖNEN VAHŞİ SAKATLAR/*Tom Robbins* ◢ PASTORAL AMERİKA/*P. Roth* ◢ ABANOZ KULE/*J. Fowles* ◢ ARTHUR VE GEORGE/*J. Barnes* ◢ VAHŞET SERGİSİ/*J. G. Ballard* ◢ VİLLA MEÇHUL/*Tom Robbins* ◢ ASKER GRAMAFONU NASIL TAMİR EDER?/*Sas˘a Stanis˘i´c* ◢ *FARMAKON/Dirk Wittenborn* ◢ *NE KADAR İLERİ GİDEBİLİRSİN/D. Lodge* ◢ *GERİYE UÇAN YABAN ÖRDEKLERİ/T. Robbins* ◢ *BİR SAHTEKÂR OLARAK HAYATIM/P. Carey* ◢ *İNTERNETTE BALIK AVLAMAK/Nasreen AKHTAR* ◢ *LANCELOT/Walker Percy* ◢ *ÖLÜ BİR DİLDE AŞK/Lee Siegel* ◢ *VAHŞİ İNSANLAR/Dirk Wittenborn* ◢ *GÜNEŞİ DURDURACAĞIZ/F. Bouillot* ◢ *SHYLOCK OPERASYONU/Philip Roth* ◢ *KAYBEDENLERİN BELLEĞİ/Michel Ragon* ◢ *SAVAŞ ARTIĞI/Ha Jin* ◢ *YAZAR, YAZAR/D. Lodge* ◢ *B, BİRA/Tom Robbins* ◢ *Eve Yüzmek/Rolf Lappert* ◢ *Hafız Divanı/Mehmet Kanar*

Önsöz

Kuzeye Göç Mevsimi 1966 Eylülünde ilk yayınlandığında çok endişeliydim. BBC'nin Arapça Servisi'nde Sudan Enformasyon Bakanlığı'yla birlikte çalışmak üzere altı ay süreyle geçici olarak görevlendirilmiştim. O günlerde Hartum'da oldukça coşkulu bir iklim hâkimdi. Sudan halkı, güçlü bir ayaklanmayla General Abboud'un askeri rejimini devirmişti. Kan dökülmemiş ve General Abboud kitlelerin taleplerini kabul etmiş, ülkeyi barışçıl ve çok partili bir seçime götürmüştü.

Bu değişim hem politik hem kültürel alanda güçlü bir entelektüel enerjiyi açığa çıkarmıştı. İki grup hızla öne çıktı. Bunlardan ilki halihazırda güçlü bir örgütlenmeye sahip komünistlerdi.

Geniş bir kitle tabanına dayanmalarının yanı sıra sıkı bir iç yapıya, iyi bir örgütlenme modeli ve açıklığa da sahiptiler. İkinci grupsa politik bir güç olarak yükselişe geçen İslamcılardı. Bu iki grup da *Kuzeye Göç Mevsimi*'ni hoş karşılamadı. Farklı gerekçelere dayansalar da romanı bütünüyle reddettiler.

Komünistler reddettiler; çünkü Beyrut'tan yayın yapan bir edebiyat dergisinde yayınlanmıştı: *Hiwar* [Diyalog]. Bu yayın, aynı zamanda Londra'da çıkarılan *Encounter* dergisini de finanse eden, Kültürel Özgürlük Konferansı kurumu tarafından destekleniyordu. Ancak daha sonra bu kurumun CIA tarafından desteklendiği ortaya çıkmıştı. Benim o dönemde *Encounter*'da yayınlanmış iki kısa hikâyem bulunuyordu. Buna, Arap solunun gözünde, İngiliz koloniciliğinin sözcüsü sayılan BBC'nin Arapça Servisi'nde çalışmam da eklenince, beni sevmeleri pek mümkün değildi.

Bu karışık durumların farkında olduğum halde, bir dostla dayanışmak hissiyle romanın şüpheli bir dergi sayılan *Hiwar*'da yayınlanmasını sağladım. *Hiwar* dergisinin merhum editörü Tevfik Sayih çok sevdiğim bir arkadaşım ve aynı zamanda seçkin bir Filistinli şairdi. BBC için Londra'da çalıştığım sırada, o da Cambridge'de Arapça dersleri veriyordu, o dönemde arkadaş olmuştuk. Romanı dergisinde yayımlatma sözü vermiştim. Romanı, ulusal hislerin zirvede olduğu Arap dünyasındaki entelektüeller, horgörüyle karşılamıştı. *Hiwar*'ın sondan bir önceki sayısında yer aldı. Çünkü Stephen Spender'ın *Encounter* dergisinin editörlüğünden istifası, kendisine ve dergiye yönelik aralıksız saldırılarla birlikte, Tevfik Sayih daha fazla devam edemeyeceğine karar verdi. Dergiyi kapattı ve öğretmenlik yapmak üzere, birkaç yıl sonra öldüğü yer olan Berkeley'e gitti.

Bay Sayih'in Berkeley'deki öğrencilerinden birinin, İsrail Ordusu'ndan emekli olduktan sonra Arap edebiyatı eğitimi almak üzere orada bulunan General Peled olması, sanırım üzerinde durmaya değer bir detaydır. Peled daha sonra Musevi Üniversitesi'nde Arapça hocası oldu ve İsrail'deki Barış Hareketinin önde gelen

isimleri arasında yer aldı. Onunla hiç tanışmadım; ama Bay Sayih, Londra'ya kısa ziyaretlerinden birinde bana General Peled'in çalışmalarıma, özellikle de *Kuzeye Göç Mevsimi*'ne övgüler yağdırdığı bir mektup getirdi. Birkaç yıl sonra, UNESCO için Paris'te çalıştığım sırada, tanınmış Cezayir asıllı bir Fransız bilim insanı olan Profesör Arkoun'dan, Sorbonne'da General'le birlikte bir öğle yemeği daveti aldım. Bugün o mektuba cevap vermediğim; General ve Profesör Arkoun'la buluşma imkânı bulamadığım için derin pişmanlık duyuyorum.

1966 yılında, Sudan'da hâkim olan sıcak kültürel ve politik atmosfere rağmen, roman ilk yayınlandığında yasaklanmadı. Mevcut rejim tarafından yasaklanana kadar 25 yıl boyunca da özgürce okunabildi. 1967 yılında İsrail Devleti'nin ortaya çıkışıyla ordu ezici bir yenilgi aldı. Bu, mevcut politik ideolojilere olan, itibar dahil, pek çok şeyi değiştirdi. Giderek daha fazla insan sorular sormaya ve şüphelerini açıkça ifade etmeye başladı.

Benim çalışmam da bu entelektüel sorgulama sürecinde bir şekilde yaygın hale geldi. İnsanlar romanda daha önce görmedikleri veya görmek istemedikleri birtakım gerçekleri görmeye başladılar. Romanın arka planında hüküm süren umutsuz ve karanlık hava, Arap entelijansiyasının üzerine her yerde, özellikle de Mısır'da çöken genel karamsarlıkla örtüştü. Tanınmış ve cesur Mısırlı eleştirmen Raga El-Nakkaş, romanın CIA tarafından finanse edilen bir dergide yayınlanmış olmasından ötürü uğradığı ağır saldırıları bir kenara bıraktı ve romana övgüler düzen bir makaleyi çok satan bir haftalık dergide yayımladı. Kısa süre sonra da roman, bu kez, kitap formunda basıldı. Bu da romana "yıkıcı", "dini aşağılayıcı" ve "pornografik" olduğu gerekçesiyle saldıran dini kesimlerde büyük bir dehşet dalgası yarattı. Bu dalga öylesine bir boyuta ulaştı ki kitabı basan Mısır Enformasyon Bakanlığı basılı kopyaları kitapçılardan geri çekmek zorunda kaldı. Ancak çok sayıda kitap satılmıştı bile.

Roman, üç yıl önce Kültür Bakanlığı'nın girişimlerinden biri olan saygın bir yayıncı kurum tarafından tekrar basılana kadar, 30 yıla yakın bir süre Mısır'da yasaklı kaldı. Kurum piyasaya düşük bir fiyatla yüz bin kopya sürdü ve bunlar birkaç gün içinde satıldı.

Beyrut'ta ise girişimci bir yayınevi olan Dar el-Evda romanı 1970 yılından beri yayınlıyor. Arap dünyasının her köşesine ulaşan yüz binlerce kopya bu yayınevi tarafından satıldı (ve Arap dünyasında yayıncılığın durumundan ötürü yazara ya da devlete herhangi bir ödeme yapma gereği de duymuyorlar). Bu coğrafyada tanınmış bir yazar haline gelmiş olsam da maddi bir getirisi olmayan şöhret, yazar için avuntu yaratmıyor.

Ve böylece kitap benim neredeyse tamamen dışımda, kendi yoluna gitti, tüm diğer kitaplar gibi. Zaman zaman şu ya da bu ülkede yasaklanıyor ve bir süre sonra yasak kalkıyor. Körfez Ülkeleri'nin tümünde tamamen yasaklandı. Sevildi ve nefret edildi, yerildi ve övüldü. Üniversitelerde okutuldu ve üzerine tezler yazıldı. Bu beni mutlu etmeli, bir yerde ediyor da.

Çevrilmesi ise yine ilginç hikâye. Bugüne kadar yirmi dile çevrildi. İlk tercüme, duayen çevirmen Denys Johnson-Davies tarafından Arapçadan İngilizceye yapıldı. Arapçada yayınlanmasından kısa süre sonra Heinemann Eğitici Kitaplar tarafından İngilizce olarak basıldı. Bunun için çevirmen sorumluluğunun ötesinde bir gayretle romanı duyuran Denys Johson-Davies'e ve o dönemde Heinemann'ın Afrikalı Yazarlar serisinden sorumlu olan Keith Sambrook ve James Currie'ye teşekkür etmeliyim.

İngilizce ilk baskı Londra'da bir resepsiyonla duyuruldu ve birkaç kısa tanıtım yazısı yazıldı. Özellikle hatırladığım bir tanesi son derece olumsuz bir bakışla yazılmıştı. *The Times*'ın edebiyat ekinde yayınlanan bu yazı, romanı acımasızca "bütünlükten uzak" olarak yaftalıyor ve bu durumu Arap edebiyatının genel bir zaafı olarak niteliyordu. İngilizceden kısa süre sonra çevrildiği Fransızca baskısı ise çok daha olumlu karşılandı. Saygın Fransız okullarından College de France'ta Arap ede-

biyatı uzmanı olan merhum Jacques Berque'in yazdığı cömert bir giriş yazısıyla yayınlanmıştı. Önemli gazetelerin büyük çoğunluğunda romanı öven yazılar yayımlandı. M. François Mauriac "Her şeyi okumuş olan bizler, daha önce böyle bir şey okumadık" dedi. Londra'da o derece değersiz ve küçük görülen bir eserin, Paris'te nasıl bu kadar coşkuyla karşılandığını ben de merak ediyorum.

Rusça çeviriyi yapan tercüman, bizzat telefon ederek, kitabın bir milyon kopyasını bastıklarını bildirdi. Bu durum doğal olarak beni fazlasıyla mutlu etse de mutluluğum pek uzun sürmedi. Tercüman telif haklarıyla ilgili Bern Sözleşmesi'nin (o dönemde) tarafı olmadıkları için telif ödemelerinin mümkün olmadığını üzülerek ekledi.

Romanı İbraniceye çeviren ve basan yayıncı bana mektupla eserin çok satan kitaplar arasına girdiğini bildirdi. Kitabı izinsiz olarak basmışlardı ve sonradan anlaşma teklif etmelerine karşın, önerdikleri şartlar tatmin edici olmanın çok uzağında olduğu için bu konuyla fazla ilgilenmedim. Yine de kitabın İbranice olarak yayınlanmasından çok mutlu oldum. Çok küçük de olsa Araplarla İsraillilerin barışına bir katkı yapmış olabileceğimi düşünüyorum.

Almanca çevirisi oldukça olumlu karşılandı. Çin, Japonya veya Doğu Avrupa ülkelerindeki durumdan haberdar değilim. Her nedense hepsi kitabı yayınlamak için çok acele ettiler. Bugün kapitalist ekonomiye geçtiler ve belki de eser sahibine haklarını teslim etmek akıllarına gelir.

Ama şikâyet etmiyorum. Bu romandan ve diğer çalışmalarımdan da çok az para kazandım. Heinemann ve Almanca baskıyı yapan Lenos'tan gelen ve Fransızca baskıyı yapan Sindbad'dan bir zamanlar gelmiş olan sınırlı maddi getiri dışında ne Arapça ne de diğer dillerdeki baskılardan bir kazancım olmadı. Fakat kitaplarım bana maddi getiri haricinde pek çok başka yarar sağladı, dünyanın her yerinden dostlar edindim. Hoş bir Fransız hanım, kitabı dini eserler satan bir kitapçıdan tesadüfen aldığını, metro-

da okumaya başladığını ve kitaba dalıp ineceği durağı kaçırdığını anlatmıştı. Bu, her yazar için çok hoş bir iltifattır. Şimdi Penguin romanımı basıyor ve böylece ben de ilk defa olarak ciddi ve ehliyetli bir temsilci sahibi oldum, Caroline Dawnay. Belki de bu zahmetli ve pek de gelir sağlamayan roman yazma uğraşından maddi kazanç sağlamaya başlamalıyım.

1

Uzun zaman olmuştu dostlarbeyler; tam olarak, Avrupa'da öğrencilikle geçirdiğim yedi yılın ardından döndüm aileme. Pek çok şeyi kaçırdığımı öğrendim ama o konuya girmeyeyim. Asıl önemli olan, Nil Nehri'nin kıyısındaki o küçük köyde yaşayan aileme büyük bir özlemle dönmemdi. Yedi yıl boyunca hasretlerini çekmiştim, rüyalarımda onları görüyordum ve nihayet kendimi aralarında bulduğum an olağanüstüydü. Tekrar benimle oldukları için o kadar mutluydular ki ortalığı velveleye vermişlerdi ve çok geçmeden "balıkların soğuktan öldüğü" o diyarlarda kaybettiğim ailenin samimi sıcaklığını, sanki içimde bir parça buz eriyormuş gibi, içimin donmuş bir kısmının üze-

rinde güneş ışıyormuş gibi, hissetmeye başlamıştım. Kulaklarım seslerine, gözlerim görünüşlerine alışmaya başladı. Uzaktayken onları çok fazla düşündüğüm için, karşımda gördüğüm ilk anda aramızda bir sis bulutu oluşmuştu sanki. Ama sis dağıldı ve varışımın ikinci günü, çocukluğumda ve gençlik çağımın başlangıcında hayatımın tüm küçük detaylarına tanık olan duvarların arasında, o tanıdık yatak odasında uyandım. Rüzgârı dinledim dikkat kesilip: Aslında bu ses de yabancı değildi bana, köyümüzde şen bir fısıltı olan bu ses... Palmiye ağaçlarının arasından geçen rüzgârla, mısır tarlalarının arasından süzülen rüzgârın sesleri farklıdır. Üveyiklerin ötüşmelerini duydum ve penceremden evimizin avlusundaki palmiye ağacına baktım. Hepsinin hâlâ hayat dolu olduğunu biliyordum. Dümdüz uzanan güçlü gövdesine baktım, yeri delerek büyüyen köklerine, tepesinde gevşek bir şekilde salınan yeşil dallarına... Ve güven duydum. Fırtınanın sürüklediği bir tüy gibi değil, o palmiye ağacı gibi, geçmişi olan, kökleri ve gayesi olan bir varlık gibi hissettim.

Annem çay getirdi. Namazını kılıp Kuran okuyan babam da bize katıldı. Sonra kız kardeşim ve erkek kardeşlerim de geldiler, oturup çay içtik, konuştuk; hayata gözlerimi açtığımdan beri yaptığımız gibi. Evet, hayat güzel ve dünya hiç olmadığı kadar eskisi gibi.

Birdenbire, beni karşılamaya gelenlerin arasında tanımadığım bir yüz olduğunu hatırladım. O yüzü tarif ettim ve sordum bizimkilere: Orta boylu, aşağı yukarı elli yaşlarında, gür ve kır saçlı, sakalsız ama genelde köydekilerin bıraktığından daha az bıyığı olan yakışıklı bir adam.

"Mustafa'dır" dedi babam.

Hangi Mustafa? Eskiden köyden göçmüş ve sonra geri dönmüş birisi miydi yoksa?

Babam Mustafa'nın buralı olmadığını, buraya beş sene önce geldiğini, bir çiftlik alıp ev yaptırdığını ve Mahmud'un kızıyla evlendiğini söyledi. İçine kapanık ve hakkında çok fazla şey bilinmeyen bir adamdı.

Merakımı tam olarak neyin cezbettiğini bilmiyorum ama döndüğüm gün oldukça sessiz olduğunu hatırlıyorum. Herkes bana sorular soruyordu, ben de onlara. Herkes Avrupa'yı merak ediyordu. Oradaki insanlar bizim gibi miydiler yoksa farklılar mıydı? Hayat orada ucuz muydu yoksa pahalı mı? İnsanlar kışın ne yapıyorlardı? Kadınlar örtüsüzdü ve erkeklerle istedikleri gibi dans edebiliyorlardı, öyle mi? "Evlenmiyorlarmış ama erkeklerle nikâhsız beraber yaşıyorlarmış, doğru mu bu?" diye sormuştu Vaad Reyis.

Sorularına elimden geldiğince cevap vermeye çalıştım. Onlara Avrupalıların da çok ufak farklarla kendilerine benzediklerini, onların da evlenip kökenlerine ve geleneklerine göre çocuklar yetiştirdiklerini, iyi bir ahlak anlayışları olduğunu ve genel olarak iyi insanlar olduklarını söylediğimde şaşırmışlardı.

"Aralarında hiç çiftçi var mı?" diye sordu Mahcub.

"Evet, aralarında çiftçiler var. Tıpkı bizim gibi, işçi olanı da, doktoru da, çiftçisi de, öğretmeni de var." Aklıma gelen diğer şeyleri söylememeyi tercih ettim: Tıpkı bizim gibi doğuyor ve ölüyorlar ve onların da beşikten mezara kadar kurdukları, kimisi gerçekleşen kimisi yalnızca hayal kırıklığına dönüşen düşleri var; onlar da bilinmeyenden korkuyorlar, aşkı arıyorlar ve karılarından ve çocuklarından hoşnut olmayı istiyorlar; onların da bazısı güçlü, bazısı zayıf; hayat kimini mahrum bırakırken, kimine hak ettiğinden fazlasını vermiş ama aradaki fark kapanıyor ve zayıfların çoğu artık zayıf değil. Bunları Mahcub'a anlatmadım ama keşke anlatsaydım. Çünkü Mahcub zeki biridir ama ben nedense anlamayacağından korkmuştum.

Binti Meczub güldü. "Biz de senin, yanında sünnetsiz ve kâfir bir eş getirmenden korkuyorduk" dedi.

Ama Mustafa hiçbir şey söylememişti. Yalnızca sessizce dinliyordu, bazen gülümsüyordu ve şimdi hatırlıyorum, sanki birisi onunla konuşuyormuş gibi, gizemli bir gülümsemeydi bu.

Sonra Mustafa'yı unuttum çünkü köydekilerle ve ailemle ilişkimi tazelemeye başladım. O günlerde, aynada kendi yüzünü

ilk defa gören bir çocuk gibi mutluydum. Annem bıkmadan sıkılmadan, başsağlığı dilemem için ölenlerin ve tebrik etmem için evlenenlerin haberlerini veriyordu bana; bu yüzden taziye ve tebrik ziyaretlerim için köyü bir uçtan diğerine dolaştım. Bir gün köyde en sevdiğim yere, nehir kıyısındaki akasya ağacının altına gittim. Kim bilir çocukken bu ağacın altında, nehre taş atarak ve hayal kurarak kaç saat geçirmiştim; hayal gücüm uzak ufuklarda dolaşıyordu o zamanlar! Nehrin üzerindeki su çarklarının inilti-sini duyardım, tarlalardaki insanların bağırışlarının yankılarını, bir öküzün böğürüşünü ya da bir eşeğin anırışını. Bazen şansım yaver giderdi ve nehirde yukarı ya da aşağı giden bir vapur geçerdi. Ağacın altında dururken, köyün yavaş yavaş geçirdiği değişimi gördüm: Su çarkları gitmiş, yerlerini Nil Nehri'nin kıyısındaki pompalar almıştı, her biri yüz su dolabının yaptığı işi yapıyordu. Kıyının her geçen yıl suyun saldırganlığıyla geri çekildiğini de gördüm; ancak başka bir tarafta da geri çekilen suydu. Bazen tuhaf düşünceler gelirdi aklıma. Kıyının bir tarafta daralmasını, diğer yanda ise genişlemesini hayata benzetirdim: Bir yandan elini uzatıyor diğer yandan çekiyor hayat. Ama yine de, belki de bunu fark etmek için geç kalmıştım. Her halükârda şimdi anlıyorum ama yalnızca zihnimle çünkü derimin altındaki kaslar yumuşak ve itaatkâr, kalbimse iyimser. Hayattan hakkım olan payı zorla almak istiyorum, savurganca vermek istiyorum; aşkın kalbimden akmasını, olgunlaşmasını ve meyve vermesini istiyorum. Daha görülecek çok ufuk var, koparılacak çok meyve, okunacak kitap ve hayatın defterinde içine cesur eller tarafından canlı cümleler yazılacak çok beyaz sayfa var. Nehre baktım; mutlaka, Habeşistan'ın tepelerindeki sağanakların boşalttığı alüvyonlu çamurlarla bulanmaya başlamıştı, yağmurların getirdiği sular. Ve bedenleriyle sabanlarına dayanan ya da çapalarıyla toprağı döven adamlara baktım; gözlerim evlerin sıralandığı çöl kıyısına dek, avuç içi kadar, düz tarlalara daldı. Bir kuşun ötüşünü, bir köpeğin havlamasını ya da ağaca saplanan bir baltanın sesini duyuyor ve bir denge hissediyordum. Önemli olduğumu,

sürekli ve yekpare olduğumu hissediyordum. Hayır, suya fırlatılmış bir taş değil, bir tarlaya ekilmiş tohumum ben. Dedeme gidiyorum; bana kırk yıl önceki, elli yıl önceki, hatta seksen yıl önceki hayattan bahsediyor ve emniyet duygum kuvvetleniyor. Dedemi çok severdim, o da bana çok düşkündü. Onunla kurduğum bu dostluğun sebeplerinden biri, belki de, küçüklüğümden beri geçmişle ilgili hikâyelerin ilgimi çekmesiydi. Dedem geçmişten bahsetmeyi çok severdi. Ne zaman uzaklara gitsem, dedemin benim yokluğumda ölmesinden korkardım. Ne zaman aile hasreti beni mağlup etse, rüyalarımda onu görür ve ona bunu anlatırdım. Gülümseyerek derdi ki: "Ben daha delikanlıyken, falcının biri bana, eğer peygamberimizin vefat ettiği yaşı, yani altmış yaşımı geçersem yüz yaşımı göreceğimi, söyledi." Dedemle birlikte yaşını hesaplayıp daha yaşayacak on iki yılı olduğuna karar vermiştik.

Dedem bana, Türklerin zamanında bölgesini kötü yöneten zorba bir hükümdardan bahsediyordu. Aklıma Mustafa'yı getiren şey neydi bilmiyorum ama birden onu hatırladım ve dedeme sormaya karar verdim; çünkü o köydekilerin, hatta nehrin aşağısına ve yukarısına kadar yayılmış olsalar da bütün bölgedekilerin şecerelerini gayet iyi bilir. Ama dedem kafasını salladı ve onunla ilgili, Hartum civarından olması ve beş yıl önce köye gelip toprak alması dışında hiçbir şey bilmediğini söyledi. Aldığı toprağın tüm vârisleri ölmüş, yalnızca bir kadın varmış; adam onu parayla kandırıp toprakları satın almış. Ardından, dört yıl önce Mahmud, kızlarından birini onunla evlendirmiş.

"Hangi kızını verdi?" diye sordum dedeme.

"Galiba Hüsna'ydı" dedi ve ardından kafasını salladı: "O sülale, kızlarının kiminle evlendiğini hiç umursamaz." Ancak dedemin anlattığına göre, Mustafa sanki özür dilermiş gibi, köyde kaldığı tüm bu süre boyunca köylüyle ters düşecek hiçbir şey yapmamış. Cuma namazlarında düzenli olarak camiye gidiyormuş ve "iyi günde de kötü günde de madden ve manen varını yoğunu vermeye hazırmış." Dedem tam olarak böyle ifade etmişti.

İki gün sonra bu defa ben evde Kuran okuyordum. Annem ve kız kardeşim evin en uzak köşesinde gürültülü bir şekilde, bir kadınla sohbet ediyorlardı. Babam uyumuştu; erkek kardeşlerim bazı ayak işlerini halletmeye gitmişlerdi. Yalnızdım. Dışarıdan belli belirsiz bir öksürük duydum. Kalkıp baktığımda Mustafa'nın büyük bir karpuz ve bir sepet dolusu portakal taşıdığını gördüm. Yüzümdeki şaşkınlığı fark etmiş olmalı.

"İnşallah seni uyandırmadım" dedi. "Tarlanın verdiği ilk meyveleri tatmanız için size getireyim dedim. Ayrıca seni tanımak da isterim. Öğle vakti ziyaret için uygun değildir aslında. Kusuruma bakma."

Aşırı kibarlığı beni çok etkilemişti. Bizim köydeki insanlar genellikle kendilerini nazik sözlerle ifade etmezler, konuya damdan düşer gibi girerler, sizi öğlen ya da akşam ziyaret edebilirler ve özür dilemezler. Onun bu dostane tavrına karşılık verdim, sonra da çaylar geldi.

Başı eğik otururken yüzünü iyice inceledim. Hiç şüphesiz yakışıklı bir adamdı, eli açıktı ve cömertti de. Kaşları birbirinden yeteri kadar uzaktaydı ve hilal şeklindeydi; gür ve ağarmış saçlarının boynuna ve omuzlarına oranı mükemmeldi; burnu keskin ve sivriydi ama burun deliklerinde kıllar vardı. Konuşurken kafasını kaldırdığı zamanlarda ağzına ve gözlerine baktım. Gücün ve güçsüzlüğün tuhaf bir birleşimine tanık oluyordum. Ağzı yaygındı ve baygın gözleri yüzüne yakışıklılıktan ziyade güzellik katıyordu. Yavaş konuştuğu için sesi net ve keskindi. Yüzü durgunken bir güç kazanıyordu; gülerken zayıflığı ağır basıyordu. Kollarına baktığımda kuvvetli olduklarını gördüm, damarları çıkık, buna karşın parmakları uzun ve zarifti. Önce kollarına, sonra ellerine baktığınızda sanki bir dağdan vadiye hızla iniyormuş gibi hissediyordunuz.

Onunla konuşmaya karar verdim çünkü bana söyleyecek önemli bir şeyi olmasa böyle bir zamanda gelmezdi diye düşündüm. Ama bir yandan da, belki de gerçekten iyi niyetle gelmişti. Neyse ki tahmin yürütmelerimi bölerek konuşmaya başladı: "Sen sanırım bu köyde tanışma şansına erişemediğim tek insansın."

Neden bu resmi nezaketten kurtulup, birisine sinirlendiğinde "orospu çocuğu" diye bağıran köydeki diğer adamlar gibi davranmıyordu ki?

"Seni ailenden ve arkadaşlarından çok dinledim."

Öyle olmalıydı. Eskiden beri kendimi köyün olağanüstü delikanlısı olarak görürdüm.

"Diploma aldığını söylediler. Ne diyorsunuz adına, doktora mı?" Bana adının ne olduğunu sorması hoşuma gitmemişti; çünkü bana kalırsa, ülkedeki on milyon kişinin benim bu başarılarımdan haberi vardı.

"Çocukluğundan beri olağanüstü olduğunu söylüyorlar."

"O kadar da değil." Böyle dedim ama doğruyu söylemek gerekirse o günlerde kendimi biraz fazla önemsiyordum.

"Doktora... Bu çok büyük bir başarı."

Mütevazı bir tavır takınarak ona asıl zor olanın üç yılımı, gizemli bir İngiliz şairin hayatı üzerine araştırma yaparak geçirmem olduğunu söyledim.

Gerçekleri sizden saklamayacağım, adam utanıp sıkılmadan gülerek "Bizim burada şiire ihtiyacımız yok. Ziraat, mühendislik ya da tıp okusaydın daha iyi olurdu" dediğinde tepemin tası atmıştı. "Biz" diye bahsediş şekline bakın, beni içine katmıyor. Üstelik buranın benim köyüm olduğunu ve esas yabancının kendisi olduğunu da biliyor.

Yine de nazikçe gülümsedi ve yüzündeki güçsüzlüğün, güçlü görünüşünün üstüne çıktığını ve gözlerinin gerçekten de kadınsı bir güzellik taşıdığını fark ettim.

"Ama bizler çiftçiyiz ve sadece bizi ilgilendiren şeyi düşünüyoruz" dedi gülümseyerek. "Bilgi, ne türde olursa olsun, yine de ülkemizin gelişmesi için gerekli."

Kafamın içinde bir sürü soru dolaşırken bir süre suskun kalmıştım. Nereliydi? Neden bu köye yerleşmişti? Kimin nesiydi? Yine de uygun zamanın gelmesini sabırla bekledim.

İmdadıma yetişti ve dedi ki: "Bu köyde hayat basit ve sıcak. İnsanlar iyi, onlarla iyi geçinmek de kolay."

"Seninle ilgili çok iyi şeyler söylüyorlar" dedim. "Dedem senin kusursuz biri olduğunu söyledi."

Sözlerime güldü, muhtemelen dedemle konuşmaları aklına gelmişti. Mutlu olmuş gibi görünüyordu. "Deden müthiş bir adam" dedi. "Öyle inanılmaz ki, doksan yaşına rağmen hâlâ dimdik, gözleri çok keskin ve ağzında tek bir eksik diş yok. Eşeğine zorlanmadan biniyor, şafak vakti evden camiye kadar yürüyor. Gerçekten müthiş bir adam." Söylediklerinde gayet samimiydi. Zaten neden olmasın ki? Dedemi hakiki bir mucize olarak görmesi doğal.

Merakım o kadar çok tırmanmıştı ki, hakkında hiçbir şey öğrenemeden sıvışıp gideceğinden korkmaya başladım ve o soru birden ağzımdan çıkıverdi: "Hartumlu olduğun doğru mu?"

Biraz afallamıştı ve gözlerinde bir hoşnutsuzluk gölgesi görür gibi olmuştum. Yine de hızla ve ustalıkla kendini topladı. "Hartum'un banliyölerinden aslında" dedi zorlama bir gülümsemeyle. "Hartum diyelim."

Bir an sessiz kaldı, sanki bana daha fazlasını anlatıp anlatmamak konusunda bir kararsızlık yaşıyor gibiydi. Sonra gözlerinin etrafında alaycı bir gülümseyişin gezindiğini görür gibi oldum. İlk gün gördüğüm de buydu işte.

Doğrudan yüzüme bakarak "Hartum'da bir işim vardı" dedi. "Sonraları bir sürü nedenden dolayı tarımla uğraşmaya karar verdim. Neden bilmem ama hayatım boyunca hep ülkenin bu tarafına yerleşmek istemiştim. Nereye gittiğimi bilmeden gemiye bindim. Gemi bu köye yanaştığında, buranın görünüşünü çok sevdim. İçimden bir ses buranın aradığım yer olduğunu söyledi. Ve böylece, gördüğün gibi, işte burdayım. Köy de burada yaşayan insanlar da beni hayal kırıklığına uğratmadı." Kısa bir sessizlikten sonra ayağa kalktı, tarlaya dönmesi gerektiğini söyledi ve iki gün sonrası için beni akşam yemeğine evine davet etti.

Onu kapıya kadar geçirirken bana, gözlerinin etrafında hâlâ apaçık görünen o alaycı gülümseyişle, "Deden sırrı biliyor" dedi.

Ama bana sorma fırsatı vermedi. "Dedem hangi sırrı biliyor? Dedemin sırları yoktur." Kafası hafifçe sola eğik, hızlı ve sert adımlarla uzaklaştı.

* * *

Yemeğe gittiğimde Mahcub da Omda, esnaf Said ve babamla beraber oradaydı. Akşam yemeğini Mustafa'yla ilgili hiçbir şey konuşmadan yedik. Mustafa her zamanki gibi konuştuğundan daha fazla dinliyordu. Sohbetin temposu giderek düşüp ilgimi çekmez olunca etrafıma bakmaya başladım. Odada ya da duvarlarda, kafamın içinde dönüp duran sorulara cevap olabilecek herhangi bir şey bulmaya çalışıyormuş gibiydim. Ama sıradan bir evdi. Köydeki hali vakti yerinde diğer evlerden ne eksiği ne fazlası vardı. Diğer evler gibi burası da ikiye bölünmüştü: Evin bir kısmı kadınlara ayrılmıştı; diğer tarafında da erkekler için sedir konmuş bir misafir odası vardı. Sedirin sağından kırmızı tuğlalı, yeşil pencereli dikdörtgen bir oda gördüm; çatısı normal düz damlar gibi değil, bir öküzün sırtı gibi köşeliydi.

Diğerleri kaldı, Mahcub'la ben erken ayrıldık. Yolda Mahcub'a Mustafa hakkında bir şeyler sordum. "Mustafa derin biri" dedi ve başka da bir şey söylemedi.

Köyde son derece mutlu iki ay geçirdim ve tesadüfler beni pek çok kez Mustafa'yla bir araya getirdi. Bir keresinde Zirai Proje Heyeti'nin bir toplantısına davet edilmiştim. Heyet başkanı olan çocukluk arkadaşım Mahcub çağırmıştı beni. İçeri girdiğimde Mustafa'nın da kurul üyesi olduğunu gördüm. Suyun tarlalara dağıtımıyla ilgili bir konuyu tartışıyorlardı. Görünüşe göre heyet üyelerinden bazılarının da aralarında bulunduğu bazı kişiler, kendilerine ayrılan zaman gelmeden tarlalarını suluyorlardı. Tartışma alevlenmeye ve bazı çiftçiler birbirlerine bağırmaya başladı. Mustafa birden ayağa fırladı ve onun kalkmasıyla gürültü birden kesildi. İnsanlar onu büyük bir saygıyla dinliyorlardı. Mustafa, Proje'nin koyduğu kurallara insanların uymasının öneminden

bahsetti; aksi takdirde bir kaos ortamının doğacağını, heyet üyelerinin görevinin iyi örnek teşkil etmek olduğunu ve kurallara karşı geldikleri takdirde herkes gibi cezalandırılacaklarını anlattı. Konuşması bittiğinde heyet üyelerinin çoğu başını onaylayarak sallıyordu; sözlerini yönelttiği üyelerse sessizliğe gömülmüşlerdi.

Hamurunun farklı olduğu konusunda en ufak bir şüphe yoktu, aslında heyet başkanı bile olabilirdi ama muhtemelen buralı olmadığı için onu seçmemişlerdi.

* * *

Bir hafta sonra beni çok şaşırtan bir şey oldu. Mahcub beni içmeye çağırdı. Tam sohbete dalmıştık ki Mustafa, Mahcub'la Proje'yle ilgili bir şeyler konuşmak için geldi. Mahcub oturmasını söyledi ama Mustafa özür dileyerek reddetti. Mahcub "Ölümü gör" diye yemin edince, Mustafa'nın kaşlarındaki o kızgınlık kırışıklığının gölgesini bir kez daha gördüm. Yine de oturdu ve hızla her zamanki soğukkanlılığını yeniden takındı.

Mahcub ona bir bardak uzattı, almadan önce bir anlığına tereddüt etti ve içmeden, bardağı yanına koydu. Mahcub tekrar aynı yemini ettiğinde Mustafa bardaktaki içkiyi içti. Mahcub'un tezcanlılığını biliyordum, adamı rahatsız etmekten onu vazgeçirmek bana düşüyordu. Adamın aramızda olmak istemediği aşikârdı! Ama tekrar düşününce bunu yapmaktan vazgeçtim. Mustafa ilk bardağı açıkça hoşnutsuzlukla, sanki acı bir ilaç içiyormuş gibi hızla içmişti. Ama üçüncü bardağa geldiğinde yavaşlamıştı ve zevk alarak yudumluyordu içkisini artık. Gerginlik, ağzının kenarlarından silinmişti; gözleri dalgın ve bitkindi. Başında, alnında ve burnunda hissedebildiğiniz güç, gözlerinden ve ağzından yayılan içkiyle güçsüzlüğe dönüşüyordu. Mustafa dördüncü ve beşinci bardağını içti. Artık herhangi bir ısrara gerek yoktu ama Mahcub yine de yeminlerini ve ısrarını sürdürüyordu. Mustafa sandalyesine gömüldü, kollarını uzattı ve bardağı iki eliyle aldı; gözleri uzak ufuklarda geziniyor gibiydi. Sonra, aniden İngilizce

bir şiiri mükemmel bir aksanla okuduğunu duydum. Şiiri daha sonradan bir Birinci Dünya Savaşı şiiri antolojisinde bulmuştum. Şöyleydi:

Flandre'nin o kadınları
Bekler kayıpları,
Bekler limandan asla ayrılmayacak o kayıpları
Bekler trenin hiçbir zaman getirmeyeceği kayıpları.
O kadınların ölgün yüzlerle kucaklaşmasını,
Bekler siperlerde ölü yatan kayıpları,
Barikatlarda, çamurlarda,
Gecenin karanlığında,
Charing Cross İstasyonu burası, saat bir geçiyor
Sönük bir ışık,
Büyük bir acı vardı orada.

Derin bir iç çekti; bardağı hâlâ iki eliyle tutuyordu ve gözleri, kendisinin içindeki ufukta uzaklaşıyordu.

Size söylüyorum, sanki yer yarıldı birden. İçinden çıkan ifrit önümde duruyor, gözlerinden ateş çıkıyordu. Daha önce hiç bu kadar korkmamıştım. Birdenbire korkunç, kâbus gibi bir hisse kapılmıştım: Biz, yani orada toplanmış adamlar gerçek değildik, yalnızca bir düştük. Ayağa sıçradım, adama bağırdım: "Ne söylüyorsun? Ne söylüyorsun?" Bana buz gibi bir bakış attı; nasıl anlatılır bilmiyorum, küçümseme ve kızgınlığın karışımı gibiydi. Beni şiddetle kenara iterek ayağa fırladı ve kesin adımlarla odadan çıktı, başı tıpkı mekanik bir nesne gibi dik duruyordu. Mahcub odadaki diğer kişilerle birlikte gülüp duruyordu, ne olduğunun farkında değildi.

Ertesi gün Mustafa'nın tarlasına gittim. Bir limon ağacının etrafını kazmakla uğraşıyordu. Kirli, hâki bir pantolon ve dizlerine kadar inen pamuklu bir gömlek giymişti; yüzünde çamur lekeleri vardı. Beni her zamanki gibi nazikçe selamladı ve "Bu ağacın bazı dalları limon, bazı dalları portakal üretiyor" dedi.

Kasten İngilizce konuşarak "Bu olağanüstü bir şey" dedim.

Yüzüme büyük bir şaşkınlıkla baktı ve "Ne?" dedi. Cümleyi tekrar ettiğimde gülerek "İngiltere'de Arapçayı unutacak kadar çok mu kaldın yoksa bizim İngilizleştiğimizi mi sanıyorsun?"

"Ama dün gece" dedim, "İngilizce bir şiir okudun sen."

Sessizliği beni kızdırdı. "Sen kesinlikle olduğunu iddia ettiğin kişi değilsin" diye devam ettim. "Bana doğruyu söylesen daha iyi olmaz mı?" Sözlerimdeki üstü kapalı tehditten etkilendiğine dair hiçbir belirti yoktu; limon ağacının çevresini kazmaya devam etti.

Kazmayı bitirip ellerindeki çamuru bana bakmadan sıyırırken "Dün gece ne söylediğimi ya da ne yaptığımı bilmiyorum" dedi. "Sarhoş bir adamın sözleri ciddiye alınmamalı. Bir şeyler söylediysem de bunları bir uyurgezerin sayıklamaları ya da ateşi olan birinin saçmalaması saymak gerek. Bir anlamı olamaz. Senden önce bütün köyün de tanıdığı gibi, ben buyum. Bundan başka biri değilim. Saklayacak bir şeyim de yok."

Eve gittim, kafamın içinde düşünceler çınlıyordu; Mustafa'nın geçmişinde bazı hikâyelerin, açığa çıkmasını istemediği bir şeylerin yattığına inanıyordum. Önceki gece kulaklarım bana ihanet etmiş olabilir miydi? Okuduğu İngilizce şiir yeterince gerçekti. Üstelik ne sarhoştum ne de uyuyakalmıştım. Mustafa'nın o sandalyede oturuşunun, gergin kollarının ve bardağı iki eliyle tutuşunun resmi son derece netti ve hiç de yarım yamalak hatırlamıyordum. Babama anlatmalı mıydım? Mahcub'a söylemeli miydim? Adam bir yerlerde birini öldürmüş ve kaçmış olmaz mıydı? Belki de olabilirdi; peki, bu köyde yaşamasının sırrı neydi? Belki de hafızasını kaybetmişti. Bazı insanların kazalar sonucunda hafıza kaybı yaşadığı söylenir. En sonunda ona iki ya da üç gün vermeye karar verdim. Bu süre zarfında gerçekleri bir şekilde anlatmazsa, bu konunun üstüne gidecektim.

* * *

Çok fazla beklememe gerek kalmadı çünkü Mustafa aynı akşam beni görmeye geldi. Babam ve kardeşim yanımda olduğu için benimle yalnız konuşmak istediğini söyledi. Kalktım ve birlikte dışarı çıktık.

"Yarın akşam evime gelir misin?" dedi. "Seninle konuşmak istiyorum."

Eve döndüğümde babam Mustafa'nın ne istediğini sordu. Hartum'daki topraklarından birinin mülkiyet kontratıyla ilgili bir şeyler sorduğunu söyledim.

Gün batmadan yanına gittim, önünde bir bardak çayla, yalnız oturuyordu. "Çay içer misin?" diye sordu ama hikâyeyi duymak için sabırsızlandığımdan, istemedim. Gerçekleri anlatmaya karar vermiş olmalıydı. Sigara uzattı, aldım.

İçine çektiği dumanı üflerken onu dikkatle izledim; soğukkanlı ve güçlü görünüyordu. Katil olduğunu düşünmekten vazgeçtim, şiddet kullanımı insanın yüzünde gözden kaçmayacak kadar büyük izler bırakır. Hafızasını kaybettiği fikrine gelince, bu da bir ihtimaldi. Nihayet Mustafa konuşmaya başladığında, gözlerinin etrafındaki alaycı silueti tekrar gördüm; bu defa her zamankinden daha belirgindi, patlayan bir ışık gibiydi.

"Sana daha önce kimseye anlatmadığım şeyler anlatacağım. Şimdiye kadar anlatmak için bir sebebim yoktu. Şiir üzerine çalıştığını bildiğim için, hayal gücüne kapılmayasın diye sana anlatmaya karar verdim." Sesindeki aşikâr horgörüyü yumuşatmak ister gibi güldü.

"Başkalarına anlatmandan korktum; onlara benim olduğumu iddia ettiğim kişi olmadığımı söylemenden. Bu onlar için de benim için de kesinlikle sıkıntı yaratırdı. Bu yüzden senden istediğim tek bir şey var. Bana onurun üzerine, tek bir kişiye bile bu gece sana anlatacaklarımdan bahsetmeyeceğine yemin eder misin?"

Cevap beklercesine bakıyordu; cevap verdim: "Bu bana anlattığın şeye göre değişir. Senin hakkında hiçbir şey bilmezken buna nasıl söz verebilirim ki?"

"Sana yemin ederim ki" dedi, "anlatacağım hiçbir şey köydeki varlığımı etkilemeyecek. Ben tam olarak yeteneklerime hâkim, kendi halinde, bu köyün ve köy halkının sadece iyiliğini isteyen bir adamım."

Tereddüt ettiğimi sizden saklamayacağım. Ama o an, olasılıklarla doluydu ve merakım sınırsızdı. Uzun lafın kısası, kimseye anlatmayacağıma yemin ettim ve Mustafa, bana bakmam gerektiğini söylediği bir deste kâğıt uzattı. Bir kâğıdı açtım, doğum belgesiydi: Mustafa Said. Doğum yeri: Hartum, 16 Ağustos 1898. Baba adı: Said Osman (merhum). Ana adı: Fatıma Abdussadek. Sonra pasaportunu açtım; ismi, doğum yeri ve tarihi doğum belgesindekiyle aynıydı. Mesleği "öğrenci" olarak yazıyordu. Pasaportun veriliş tarihi 1916'ydı ve Kahire'de verilmişti. 1926'da Londra'da yenilenmişti. Başka bir pasaport daha vardı: İngiliz pasaportu. 1929'da Londra'da verilmişti. Sayfalarını çevirdikçe mühürleri gördüm: Fransa, Almanya, Çin ve Danimarka. Tüm bunlar beni inanılmaz etkilemişti. Pasaportun sayfalarını çevirmeye devam edemiyordum. Diğer kâğıtlara bakmak da istemiyordum. Yüzümde büyük bir beklentiyle Mustafa'ya döndüm.

Mustafa bir süre daha sigarasını tüttürmeye devam etti. Ve sonra anlatmaya başladı:

2

Uzun bir hikâye bu ama ben sana her şeyi anlatmayacağım. Bazı ayrıntılar ilgini çekmez zaten ama bazı şeyler... Gördüğün gibi Hartum'da doğdum ve babasız büyüdüm. Babam ben doğmadan aylar önce ölmüş, yine de bize ihtiyaçlarımızı karşılayabileceğimiz bir şeyler bırakmış. Deve tüccarıymış. Kardeşim yoktu, bu yüzden hayat annem ve benim için çok zor değildi. Geriye dönüp baktığımda annemi, yüzüne takındığı o maske gibi tavırla, bilmiyorum, kalın bir maskeyle sımsıkı kapattığı ince dudaklarıyla hatırlıyorum. Yüzü denizin yüzeyi gibiydi. Anlıyor musun? Tek renkli değildi, bir sürü renk görünüyor, kayboluyor, birbirine karışıyordu. Hiç akrabamız yoktu. Birbirimize sıradan

akrabalar gibi davranıyorduk. Sanki yoldan geçen birer yabancıydık da koşullar bizi bir araya getirmişti. Tuhaf bir yaratık olan belki de bendim ya da belki de annem tuhaftı, bilmiyorum. Fazla konuşmazdık. Belki şaşıracaksın ama özgür olduğumu hissederdim. Seni bir çadır kazığı gibi belirli bir yere bağlayan herhangi biri, anne ya da baba yok. Okuyordum, uyuyordum, dışarı çıkıyordum, eve geliyordum, dışarıda oynuyordum, sokaklarda boş boş geziniyordum ve kimse bana ne yapacağımı söylemiyordu. Ama yine de farklı olduğumu hissediyordum, yani benim yaşımdaki diğer çocuklar gibi değildim. Hiçbir şeyden etkilenmiyordum, birisi vurduğunda ağlamıyordum, öğretmen sınıfta beni övdüğü zaman sevinmiyordum, diğerlerinin yaşadığı duyguları yaşamıyordum. Kauçuktan yapılmış bir top gibiydim; suya attığında batmaz, yere atsan sıçrar. İlkokulun açıldığı zamanlardı. Şimdi hatırlıyorum da, insanlar çocuklarını okula göndermeye pek hevesli değildi, bu yüzden devlet görevlileri, okula gitmemeleri için oğullarını saklayanları bulmak için köyleri ve aşiretleri dolaşıyorlardı. İnsanlara kalırsa, okul, işgal ordularıyla gelen büyük bir kötülük yuvasıydı. Üniformalı atlı geldiği sırada, evin dışarısında bazı çocuklarla oyun oynuyordum. Önümüzde durdu. Diğer çocuklar kaçtılar ama ben ata ve üstündeki adama bakarak öylece kaldım. Adımı sordu, ben de söyledim. "Kaç yaşındasın?" dedi. "Bilmiyorum" dedim. "Okulda okumak ister misin?" diye sordu. "Okul ne?" diye sordum ben de. "Nil kıyısında geniş bir bahçenin içinde güzel bir taş bina. Zil çalar ve sen de diğer öğrencilerle birlikte sınıfa girersin; sınıfta okuma, yazma ve hesap öğrenirsiniz." Adamın başındaki kubbeye benzeyen şeyi göstererek "Bunun gibi bir türban takacak mıyım?" dedim. Adam güldü. "Bu türban değil" dedi. "Bu bir şapka." Şapkayı çıkardı ve benim kafama geçirdi, yüzüm içinde tamamen kaybolmuştu. "Büyüdüğünde" dedi adam, "okulu bitirip devlet görevlisi olduğunda, sen de bunun gibi bir şapka takacaksın." "Okula gideceğim" dedim adama. Adam beni atının arkasına oturtturdu ve aynı tarif ettiği gibi taştan yapılmış, Nil'in kıyısında, ağaçlarla ve çiçeklerle çevri-

li bir binaya götürdü. Binanın içine girdik; sakallı ve cübbe giyen bir adamın yanına gittik. Adam ayağa kalktı, başımı okşadı ve "Baban nerede?" dedi. Babamın ölmüş olduğunu söyleyince "Velin kim?" dedi. "Okula gitmek istiyorum" dedim. Adam şefkatle bana baktı ve adımı kayıt defterine yazdı. Kaç yaşında olduğumu sordular, bilmediğimi söyledim. O sırada aniden zil çaldı; ellerinden kurtulup odalardan birine dalıverdim. İki adam geldi, beni başka bir odaya götürüp, diğer çocukların arasında bir sandalyeye oturttu. Öğlen eve döndüğümde annem nerede olduğumu sordu, ben de ona olan biten her şeyi anlattım. Bir an için bana öyle tuhaf baktı ki, bana sarılmak istediğini düşündüm; çünkü yüzü bir anlığına aydınlanmış, gözleri parlamış ve dudakları sanki gülümsemek ya da bir şey söylemek istiyormuş gibi yumuşamıştı. Ama hiçbir şey söylemedi. Bu, hayatımda bir dönüm noktasıydı. Bu, hayatımda özgür irademle aldığım ilk karardı.

* * *

Senden anlattıklarıma inanmanı beklemiyorum. Şüphelenmeye hakkın var, kuşku duymakta özgürsün. Bu olaylar çok uzun zaman önce oldu. Şimdi göreceğin üzere, hiçbir kıymetleri yok. Bunları sana, sırf aklıma geldiği için anlattım. Bazı belirli olaylar, başka olayları hatırlatıyor.

Her neyse, kendimi bütünüyle yeni hayatıma adamıştım. Kısa süre sonra beynimin içinde harika bir yetenek olduğunu keşfettim: Ezberlemek, ezberime almak. Bir kitap okuduğum zaman adeta kafama kazınıyordu. Çok geçmeden matematik problemlerine yoğunlaştım. Problemlerin karmaşıklığı ellerimde eriyip gidiyordu sanki, suda eriyen bir topak tuz gibi. Yazmayı iki haftada öğrenmiştim, ondan sonra durmadan ilerledim, hiçbir şey beni durduramıyordu. Aklım keskin bir bıçak gibiydi, soğuk bir etkiyle kesiyordu her şeyi. Öğretmenlerin şaşkınlığı, takdirler ya da okul arkadaşlarımın kıskançlığı umurumda olmadı. Öğretmenler beni bir dâhi olarak görüyorlardı ve öğrenciler

benimle arkadaş olmak için etrafımda dolaşır olmuşlardı ama ben bana bahşedilen bu harika makineyle uğraşmakla meşguldüm. Bir buz kütlesi kadar soğuktum, hayatta hiçbir şey beni sarsamazdı.

İlkokulu iki yılda bitirdim ve ortaokulda İngilizce gibi başka gizemler keşfettim. Beynim bir sabanın dişleri gibi ısırmaya ve kesmeye devam ediyordu. Kelimeler ve cümleler önümde matematik denklemleri gibi sıralanıyordu; cebir ve geometri sanki şiir dizeleriydiler. Coğrafya derslerinde kullanılan o geniş dünya haritasını bir satranç tahtasıymışçasına inceliyordum. Ortaokul o zamanlar erişilebilecek en üst eğitim düzeyiydi. Üç sene sonra, İngiliz okul müdürü bana "Bu ülkede seninki gibi zekâyı besleyecek alan yok, bu yüzden onu götür. Ya Mısır'a ya Lübnan'a ya da İngiltere'ye git. Burada sana verebileceğimiz bir şey kalmadı." Ona derhal cevap verdim: "Kahire'ye gitmek istiyorum." Gitmem için yardım etti ve Kahire'de bir ortaokulda, devlet bursuyla, ücretsiz okuyabilmemi sağladı. Bu benim hayatımın gerçeği: Yoluma çıkan her fırsatta insanlar bana yardım ellerini uzattılar; bense, sanki bu, yapmaları gereken bir görevmiş gibi, o insanlara minnettarlık duymadım.

Okul müdürü bana Kahire'ye gitmem için her şeyin ayarlandığını söyleyince annemle konuşmaya gittim. Bana bir kez daha aynı tuhaf bakışla baktı. Dudakları, sanki gülümsemek istermiş gibi bir anlığına ayrıldı ama hemen kapadı ve yüzü her zamanki haline geri döndü: Kalın maskeli ya da birçok maskeli haline. Kısa bir süre sessiz kaldı, sonra içeriden para kesesini getirdi ve elimin içine koydu.

"Eğer baban yaşasaydı" dedi, "senin için, kendin için verdiğin kararlardan farklı kararlar vermezdi. Nasıl istersen öyle yap, git ya da kal, sen bilirsin. Bu senin hayatın ve ne yapmak istediğine ancak sen karar verebilirsin. Bu kesede işine yarayacak bir miktar para var." Bu bizim vedamızdı. Gözyaşları yok, öpücükler yok, yaygara yok. İki insan yolun bir kısmını birlikte yürümüşlerdi ve sonra ikisi de kendi yoluna gitti. Bunlar annemin bana söylediği son sözlerdi aslında çünkü onu bir daha hiç görmedim. Uzun

yıllardan ve sayısız tecrübeden sonra bu anı hatırlayıp gözyaşı dökecektim. Ama o zaman hemen hiçbir şey hissetmemiştim. Küçük bir valize eşyalarımı doldurdum ve trene bindim. Kimse bana el sallamadı ve ben de kimseden ayrıldığım için gözyaşı dökmedim. Tren çölün içinden gidiyordu ve aklıma ardımda bıraktığım köy geliyordu; köy sanki dağda gece konaklamak için çadırımı attığım bir durak gibiydi. Sabah olunca çivileri söküp, deveme binip yoluma devam ediyordum. Wadi Halfa'dan geçerken Kahire'yi düşündüm; beynim orayı çok büyük bir dağ gibi hayal ediyordu, üzerinde bir ya da iki gece konaklayacağım ve sonra yolculuğuma bir başka yönde devam edeceğim bir dağ.

Trende rahip kıyafeti giyen ve boynunda büyük altın bir haç taşıyan bir adamın karşısına oturdum. Adam bana gülümsedi ve İngilizce bir şeyler söyledi, ben de cevap verdim. Adamın yüzünde beliren hayreti çok iyi hatırlıyorum, ben konuşurken gözleri kocaman açılmıştı. Yüzüme yakından iyice baktı ve "Kaç yaşındasın?" diye sordu. On beş yaşındaydım. Aslında on iki yaşındaydım tabii ama beni ciddiye almayacağından korkmuştum. "Nereye gidiyorsun?" diye sordu adam. "Kahire'ye bir ortaokula" dedim. "Yalnız mı?" dedi. "Evet" dedim. Tekrar meraklı bakışlarla süzdü beni. O daha bir şey söylemeden, "Yalnız yolculuk etmeyi seviyorum" dedim. "Korkacak ne var ki?" Bunun üzerine bana, o zaman çok da dikkate almadığım bir şeyler söyledi. Sonra da yüzünde ışıldayan geniş bir gülümsemeyle, "İngilizce'yi hayret verici bir şekilde akıcı konuşuyorsun" dedi.

Kahire'ye vardığımda Bay Robinson ve eşi beni bekliyordu; Hartum'daki okul müdürü Bay Stockwell onlara geleceğimi iletmiş. Adam elimi sıktı ve "Nasılsınız Said Bey?" dedi. "Gayet iyiyim, teşekkür ederim" dedim. Beni karısıyla tanıştırdı. Birdenbire kadının kolları beni sarmaladı; dudaklarını da yanağımda hissediyordum. O anda, o istasyonun peronunda, o karmakarışık seslerin arasında, bir kadının kolu boynumda, dudakları yanağımdaydı ve vücudunun kokusu -tuhaf Avrupai bir kokuydu- burnumu gıdıklıyordu, göğüsleri göğsüme dokunuyordu ve ben... On iki yaşında

bir çocuk olarak, daha önce hiç hissetmediğim anlaşılmaz bir cinsel arzu hissettim. Sanki devemin sırtında geldiğim bu büyük dağ, Kahire, Bayan Robinson gibi Avrupalı bir kadındı; kolları beni sarıyordu, kokusu burun deliklerime doluyordu. Gözleri aklıma Kahire'nin rengi olarak çakılmıştı: geceleri ateşböcekleri gibi yanıp sönen bir gri-yeşil. "Said, siz neşe duygusundan mahrum bir insansınız" derdi Bayan Robinson bana. Bu doğruydu, hiç gülmüyordum. Gülerek "Aklını hiç unutamıyorsun değil mi?" derdi. Londra Ağır Ceza Mahkemesi'nde yedi yıl hapse mahkûm edildiğim gün, onunki dışında başımı dayayabileceğim bir göğüs yoktu. "Ağlama çocuğum" demişti başımı okşayarak. Çocukları yoktu. Bay Robinson Arapça'yı iyi biliyordu ve İslam felsefesi ve mimariyle ilgiliydi. Onlarla birlikte Kahire'nin camilerini, müzelerini ve tarihi yerlerini gezmiştim. Kahire çevresinde en sevdikleri yer El-Ezher'di. Yürümekten usandığımızda kendimizi El-Ezher Camisi'ne yakın bir kafeye atıp Hint hurması demirhindi şerbeti suyu içerdik ve Bay Robinson El Ma'arri şiirleri okurdu. O zamanlar yalnızca kendimle ilgileniyordum ve bana yağdırdıkları sevginin farkında değildim. Bayan Robinson, Kahire'yle uyum içinde, dolgun ve bronz tenli bir kadındı; bir odanın duvarlarının rengine uysun diye özenle seçilmiş bir tablo gibiydi. Koltukaltındaki kıllara bakıp, heyecan duyardım. Onu arzuladığımı biliyordu belki de. Ama çok tatlıydı, tanıdığım en tatlı kadındı; sürekli neşeyle gülerdi ve bana bir annenin öz oğluna gösterdiği şefkati gösterirdi.

Gemi benimle birlikte İskenderiye'ye yelken açtığında rıhtımdaydılar. Bana uzaktan mendiliyle el salladığını ve sonra gözyaşlarını sildiğini gördüm. Kocası yanında duruyordu, eli belindeydi, o kadar mesafeye rağmen gözlerinin berrak maviliğini görebiliyordum. Gel gör ki, ben üzgün değildim. Tek derdim kaç gece kalacağımı bilmediğim başka bir dağa, Kahire'den büyük bir dağa, Londra'ya varmaktı. O zaman on beş yaşında olmama rağmen, yirmi yaşındaymış gibiydim; çünkü şişik bir kırba gibi gergin ve sert görünüyordum. Arkamda okuldaki olağanüstü

başarının bir hikâyesi vardı, yegâne silahım kafatasımın içindeki o keskin bıçaktı ama kalbimin içinde kayadan yapılmış gibi sert ve soğuk bir his vardı. Ve deniz sahili yuttuğu, dalgalar gemiyi kaldırdığı, mavi ufuk etrafımızı kuşattığı zaman, denizle hemen özel bir yakınlık kurdum. Bu yeşil ve sonsuz devi, iliklerimde dolaşıyormuşçasına tanıyordum. Yolculuğun geri kalan kısmı boyunca hiçbir yerdeliğin, yalnızlığın tadını çıkardım; önümde ve arkamda yalnızca sonsuzluk ya da hiçlik vardı. Denizin yüzeyi durgunken başka bir seraptı, daima değişken ve hareketliydi; tıpkı annemin yüzündeki maske gibi. Burası da beni çağırıp duran yeşil-mavi bir çöldü. Bu gizemli çağrı beni Dover kıyılarına, Londra'ya ve trajediye götürmüştü.

Yıllar sonra, geri dönerken aynı yolu kullandım. Yolculuk boyunca kendime bu olanları engellemenin bir yolu var mıydı diye sorup durdum. Yayın kirişi gerilmişti ve okun ileriye fırlaması gerekliydi. Sağıma soluma baktım, karanlık yeşilliğe, tepelerin eteklerindeki Sakson köylerine. Evlerin kırmızı çatıları ineklerin sırtına benziyordu. Saydam bir sis örtüsü vadilerin üstünü kaplamıştı. Ne kadar da fazla su vardı burada, yeşillik nasıl da sonsuzdu! Ve tüm bu renkler! Buranın kokusu yabancıydı, Bayan Robinson'ın bedeninin kokusu gibi. Sesler kulağa canlı canlı çarpıyordu, kuşların kanat çırpışları gibi. Düzenli bir dünyaydı bu; evleri, tarlaları ve ağaçları plana uygun dizilmişti. Akarsular zikzak çizmiyordu, yapay kanalların arasından akıyorlardı. Trenler durakta birkaç dakikalığına duruyor; insanlar hızla trenden iniyor, diğerleri aceleyle trene biniyordu ve tren tekrar kalkıyordu. Karışıklık yoktu.

Kahire'deki hayatımı düşündüm. Hiç talihsiz bir şey olmamıştı. Bilgi birikimim çoğaldıkça çoğalmıştı ve başıma bir sürü önemsiz olay gelmişti; mesela okul arkadaşlarımdan biri bana âşık olmuş, sonra da benden nefret etmişti. Bana "sen insan değilsin" demişti. "Kalpsiz bir makinesin sen." Sokaklarda aylak aylak dolaşıyordum, operaya gidiyordum, tiyatroya gidiyordum ve bir keresinde de Nil'i karşıdan karşıya yüzmüştüm. Bunun dışında

o kırbanın daha fazla şişmesinden ve yay kirişinin daha fazla gerilmesinden başka hiçbir şey olmamıştı. Ok başka bilinmeyen ufuklara fırlayacaktı.

Lokomotiften çıkan, rüzgârın dağıttığı ve vadilerin üzerindeki sis perdesiyle birleştirdiği dumana baktım. Uyuyakalmıştım: Rüyamda Hisar Camisi'nde tek başıma dua ettiğimi gördüm. Cami binlerce mumla aydınlatılmıştı ve kırmızı mermerin yandığı camide tek başıma dua ediyordum. Uyandığımda burnumda tütsü kokusu vardı. Trenin Londra'ya yaklaştığını anladım. Kahire bir kahkaha şehriydi, tıpkı kahkaha kadını Bayan Robinson gibi. Benden ona ismiyle hitap etmemi istemişti: Elizabeth. Ama yine de ben ona hep evlilik soyadıyla hitap ettim. Bach'ın müziğini sevmeyi, Keats'in şiirini ondan öğrenmiş, Mark Twain'i ilk defa ondan duymuştum. Yine de hiçbir şeyden zevk almıyordum. Bayan Robinson gülerek "Aklını hiç unutamıyorsun değil mi?" demişti. Olanları engellemek mümkün olabilir miydi? Dönüş yolundaydım o zaman. Rahibin bana Kahire yolunda söylediği şey geldi aklıma: "Hepimiz, evlat, sadece başka çaremiz yoksa yalnız yolculuk ederiz." Boynundaki haça dokunup yüzünde ışıldayan kocaman bir gülümsemeyle eklemişti: "İngilizce'yi hayret verici bir şekilde akıcı konuşuyorsun." Ama yine de burada ilk defa duyduğum dil, okulda öğrendiğim dil değildi. Duyduğum yaşayan seslerdi ve başka türlü tınlıyordu. Zihnim keskin bir bıçak gibiydi. Ama dilim benim dilim değildi; sabırla öğrendim güzel konuşmayı. Tren beni Victoria İstasyonu'na ve Jean Morris'in dünyasına götürdü.

* * *

Onunla tanışmadan önce yaptığım her şey bir önseziydi; onu öldürdükten sonra yaptığım her şeyse bir özür; onu öldürdüğüm için değil, hayatımdaki yalan için. Onunla Chelsea'de bir partide tanıştığımda yirmi beş yaşındaydım. Bir kapı ve bekleme salonuna uzanan uzun bir pasaj vardı. Kapıyı açtı ve öylece durdu; zayıf

lamba ışıklarının altında, çölde yanardöner bir serap görüyormuş gibi baktım ona. Sarhoştum, bardağımın üçte ikisi boştu. Yanımda iki kız vardı, onlara açık saçık şeyler söylüyordum, onlar da gülüyorlardı. Geniş adımlarla bize doğru geldi, vücudunun ağırlığını sağ bacağına veriyordu ve kalçası sola doğru çıkıyordu. Yaklaşırken bana bakıyordu. Tam karşımda durdu ve bana kibirli, soğuk, yani öyle üstten bir bakış attı. Konuşmak için ağzımı açtığımda gitmişti. Yanımdakilere "kim bu kız?" diye sordum.

Londra savaştan ve sıkıcı Victoria devri atmosferinden sıyrılıyordu. Chelsea'nin barlarını, Hampstead'in kulüplerini ve Bloomsbury'nin toplanma yerlerini öğreniyordum. Şiir okuyor, din ve felsefe hakkında konuşuyor, resim yorumluyor ve Doğu'yla ilgili ruhani şeyler anlatıyordum. Kadınları yatağa atmak için her şeyi yapar, sonra da başka bir avın peşine giderdim. Aynen Bayan Robinson'ın dediği gibi, ruhumda bir damla bile neşe yoktu. Yatağıma aldığım kadınlar Kurtuluş Ordusu'ndan, Kuveykırlardan* ya da Fabian** topluluğundan olabiliyorlardı. Ne zaman Liberaller, Muhafazakârlar, İşçi Partililer ya da Komünistlerin toplantısı olsa, devemi eyerliyor ve gidiyordum. İkinci karşılaşmamızda "çirkinsin" demişti Jean Morris bana. "Seninkinden daha çirkin bir yüz görmedim." Konuşmak için ağzımı açtığımda gitmişti. İşte o anda, bir gün ona bu söylediklerini ödeteceğime yemin ettim. Uyandığımda Ann Hammond yanımda, yatağımdaydı. Ann Hammond bende ne buluyordu ki? Babası Kraliyet Mühendisleri'nde çalışıyordu, annesi Liverpoollu zengin bir aileden geliyordu. Kolay lokmaydı. Onunla tanıştığımda yirmi yaşında yoktu, Oxford'da Doğu dilleri üzerine öğrenim görüyordu. Hareketliydi, zekâsının parlak olduğu yüzünden belliydi ve gözleri merakla parıldıyordu. Beni gördüğünde, yalancı tan gibi, koyu bir alacakaranlık görmüştü. Benim aksime, o tropik iklimlerin, acımasız güneşin, mor ufukların hasretini çekiyordu. Ben onun bütün özlemlerini simgeliyordu. Ben Kuzey'e ve soğuğa

* Bir Protestan tarikatı üyesi.
** Ilımlı sosyalist dernek üyesi.

özlem duyan Güney'dim. Ann Hammond çocukluğunu bir rahibe manastırında geçirmişti. Teyzesi bir milletvekilinin karısıydı. Yatağımda onu bir fahişeye dönüştürüyordum. Yatak odam bahçeye bakan bir mezarlıktı; perdeleri pembeydi ve özenle seçilmişti, halıya sıcak bir yeşil hâkimdi, yatak genişti ve yastıklar kuş tüyüydü. Belirli köşelere yerleştirilmiş kırmızı, mavi ve menekşe renginde küçük lambalar ve duvarlarda geniş aynalar vardı, bir kadınla yattığımda sanki koca bir haremle yatıyor gibiydim. Oda yoğun tütsü kokardı ve banyoda keskin kokulu Doğu parfümleri, losyonlar, merhemler, pudralar ve ilaçlar vardı. Yatak odam bir hastanenin ameliyat odası gibiydi. Her kadının derinliklerinde benim canlandırmayı çok iyi bildiğim durgun bir gölcük vardır. Bir gün onu ölü buldular. Kendini gazla zehirlemiş. Bir de, ismimin yazılı olduğu küçük bir kâğıt. Kâğıtta tek cümle yazılıymış: "Bay Said, Allah belanı versin." Zihnim keskin bir bıçaktı. Tren beni Victoria İstasyonu'na ve Jean Morris'in dünyasına götürdü.

* * *

Haftalardır Londra'daki mahkeme salonunda avukatların, hakkımda, sanki benimle hiç alakası olmayan biriyle ilgili konuşuyorlarmış gibi konuşmalarını dinliyordum. Başsavcı Sir Arthur Higgins'in parlak bir zekâsı vardı. Oxford'da ondan Ceza Hukuku dersi almıştım, bu yüzden onu iyi tanıyordum ve daha önce bu mahkemede, üstelik aynı salonda, sanık sandalyesinde oturan sanıkları terletirken görmüştüm. Kimse ondan kurtulamazdı. Çapraz sorgusunu bitirdiğinde ağlayan ya da baygınlık geçiren adamlar görmüştüm ama bu defa bir cesetle güreşiyordu.

"Ann Hammond'ın intiharının sebebi siz misiniz?"

"Bilmiyorum."

"Peki, Sheila Greenwood'un?"

"Bilmiyorum."

"Isabella Seymour'ın?"

"Bilmiyorum."

"Jean Morris'i siz mi öldürdünüz?"

"Evet."

"Kasten mi öldürdünüz?"

"Evet."

Sesi bana başka bir dünyadan geliyor gibiydi. Adam son derece başarılı bir şekilde iki kızın intiharına sebep olan, evli bir kadının hayatını mahveden ve kendi karısını öldüren, tüm hayatı yalnızca haz peşinde geçen bir kurtadamın korkunç imajını resmetmeye devam ediyordu. Ben mahkemede sersemlemiş bir halde otururken, eski öğretmenlerimden Profesör Maxwell Foster-Keen beni darağacından kurtarmaya çalışıyordu ve ben ayağa kalkıp bağırmak istiyordum: "Böyle bir Mustafa Said yok. O bir hayal, bir yalan. Sizden o yalanı öldürmeye karar vermenizi istiyorum." Ama bir kül yığını kadar cansızdım. Profesör Maxwell Foster-Keen, dâhi bir aklın kendine has resmini çiziyordu mahkemeye. O aklın koşulları deli bir tutkuyla bir anlığına öldürmeye teşvik etmişti onu. Onlara daha yirmi dört yaşındayken nasıl Londra Üniversitesi'nde iktisat dersleri verdiğimi anlattı. Onlara Ann Hammond ve Sheila Greenwood'un her anlamıyla ölümü aradıklarını ve Mustafa Said'le tanışmış olsalar da olmasalar da intihar edeceklerini söyledi. "Sayın jüri üyeleri, Mustafa Said, aklı Batı uygarlığını benimseyecek kadar soylu bir insandı ama Batı onun kalbini kırmıştı. Bu kızlar Mustafa Said tarafından değil, binlerce yıl önce onlara saldıran ölümcül bir hastalığın mikrobu tarafından öldürüldü." Aklımdan ayağa kalkıp konuşmak geçti yine: "Bu doğru değil, uydurma. Onları öldüren benim. Ben susuzluğun çölüyüm. Othello falan değilim. Ben bir yalanım. Neden beni idama mahkûm edip bu yalanı ortadan kaldırmıyorsunuz ki?" Ama Profesör Foster-Keen davanın yönünü iki dünya arasındaki çatışmaya, benim de kurbanlarından biri olduğum bir mücadeleye çevirmişti. Tren beni Victoria İstasyonu'na ve Jean Morris'in dünyasına götürdü.

* * *

Üç yıl onun peşinden koştum. Yayın kirişi her gün biraz daha geriliyordu. Kırbam giderek şişiyordu, kervanım susuzdu ve sevdanın vahşi çöllerinde önümde bir serap parıldıyordu; ok hedefe nişan almıştı ve bir trajedinin gerçekleşmesi kaçınılmazdı. "Sen kovalamaktan asla bıkmayan vahşi bir boğasın" dedi bir gün bana. "Peşimde koşmandan, senden kaçmaktan yoruldum. Evlen benimle." Ve işte böylece evlendim onunla. Yatak odam savaş alanı, yatağım cehennem ateşi olmuştu. Onu, bir bulutu sarıyormuş gibi sarıyordum, kayan bir yıldızla yatıyormuş gibi, bir Prusyalının askeri yürüyüşü gibi. Ağzında daima o acı gülümseme vardı. Bütün gece yayla ve kılıçla, mızrakla ve oklarla mücadele ederdim ve sabah olduğunda o gülümsemenin hiç değişmediğini görürdüm; savaşı bir kez daha kaybettiğimi bilirdim. Sanki veba yüzünden yıkılmış bir şehrin dökün tüsünün ortasında Şehrazat'a yalvaran, köle pazarında bir dinara satın alabileceğiniz köle Şehriyar'dım. Gündüzleri Keynes ve Tawney'nin teorileriyle yaşıyordum ama geceleri yayla ve kılıçla, mızrakla ve oklarla savaşmaya devam ediyordum. Askerlerimin dehşet içinde, bitlerle ve salgın hastalıklarla cephelerden dönüşünü görüyordum. Onların Versailles Antlaşması'ndaki gelecek savaşın tohumlarını ektiklerini ve Lloyd George'un kamusal refah devletinin temellerini attığını görüyordum. Şehir olağanüstü bir kadına dönüşmüştü, işaretleriyle ve gizemli çağrılarıyla, develerimi iç organları sancıyana kadar üzerine sürdüğüm ve onun hasretinden neredeyse öldüğüm bir kadına. Yatak odam kederin kaynağıydı, apansız bir hastalığın mikrobuydu. Enfeksiyon bu kadınlara binlerce yıl önce bulaşmıştı ama ben hastalığın en derin gelişmemişliklerini bile azdırmıştım. Ta ki kontrolden çıkıp öldürene kadar. Leicester Meydanı'nın tiyatrolarında neşeli aşk şarkıları yankılanıyordu ama benim kalbim onlarla birlikte atmıyordu. Sheila Greenwood'un intihar edeceği kimin aklına gelirdi ki? Soho Restoran'da garsondu, çok tatlı bir konuşması ve şirin bir gülümsemesi olan sıradan bir kızdı.

Hull'un banliyölerinde yaşayan bir köylü ailesindendi. Onu hediyeler, tatlı sözler ve tereddütsüz her şeyi olduğu gibi görüş

tarzımla ayartmıştım. Onu çeken, hayatını renklendiren, dünyamdı. Sandalağacı tütsüsünün kokusu onu sersemletmişti; güzel boynuna, bir ilmek gibi fildişi bir kolye geçirdiğimde, kolyeye dokunarak ve gülerek uzun süre ayna karşısında dikilmişti. Yatak odama girdiğinde saf bir bakireydi ama yatak odamdan çıkarken kendini yok etme mikrobunu taşımaya başlamıştı bile. Dudaklarından tek kelime çıkmadan öldü... Oysa benim basmakalıp ifadelerim bitmek bilmiyordu. Her durum için ayrı bir giysim vardı.

"Örnek verecek olursak, Ekim 1922 ila Şubat 1923 tarihleri arasındaki süreçte aynı anda beş ayrı kadınla birlikte yaşadığınız doğru mu?"

"Evet."

"Peki ya her birine onunla evli olduğunuz izlenimini verdiğiniz?"

"Evet."

"Her birisi için başka bir isim kullandığınız?"

"Evet"

"Yani Hasan, Charles, Emin, Mustafa ve Richard'dınız değil mi?"

"Evet."

"Ve tüm bunlara rağmen rakamlara değil, sevgiye dayanan ekonomik sistem üzerine yazıyor ve ders veriyorsunuz, öyle mi? Ekonomide insancıllık çağrısıyla ünlendiğiniz doğru mu?"

"Evet."

* * *

Otuz yıl. Parklardaki söğüt ağaçları beyazdan yeşile, yeşilden sarıya döndü; guguk kuşları her bahar şakıdılar. Otuz yıl boyunca Albert Hall binası her akşam Beethoven ve Bach sevenlerle doldu ve yayıncılar sanat ve düşünce üzerine binlerce kitap yayımladılar. Bernard Shaw'un oyunları Kraliyet Tiyatrosu ve Haymarket'ta oynadı. Edith Sitwell şiirini kanatlandırdı ve Galler Prensi Tiyatrosu genç ve parlak ışıklarla aydınlandı. Deniz Bournemouth ve

Brighton'da gelgitlerine devam etti. Göl Bölgesi her yıl biraz daha çiçeklendirildi. Ada tatlı bir melodi gibiydi; mutlu ve üzgün, mevsim değiştikçe bir serap gibi değişen. Otuz yıl boyunca tüm bunların bir parçasıydım, içlerinde yaşıyordum ama güzelliklerine karşı duygusuzdum. Her gece yatağımı kadınlarla doldurmaktan başka hiçbir şey umurumda değildi.

Evet. Yaz vaktiydi... Söylenenlere göre yüz yıldır böyle bir yaz görülmemişti. Bir cumartesi günü evden çıktım, havayı koklayarak büyük bir ava çıkmak üzereydim. Hyde Park'taki Speakers' Corner'a ulaştım. Tıklım tıklım doluydu. Batı Hint Adaları'ndan gelen ve renk sorunu üzerine konuşan konuşmacıdan biraz uzakta bir yerde durdum. Birdenbire gözlerim bir kadına takıldı. Konuşmacıyı görebilmek için ayaklarının ucunda boynunu uzatıyordu; eteği dizlerinin üzerine çıkıyor ve düzgün ve bronz tenli bacaklarını ortaya çıkarıyordu. Evet, avım buydu. Bir geminin suyun en hızlı akan yerine yaklaşması gibi yürüdüm ona doğru. Arkasında durdum ve sıcaklığını hissedene kadar yaklaştım. Bedeninin kokusunu içime çektim, Kahire'deki tren istasyonunun peronunda Bayan Robinson'la karşılaştığım zamanki koku gibi... Ona o kadar yakındım ki, beni fark ettiği anda aniden döndü. Ona gülümsedim; nereden çıkmıştı bu gülümseme bilmiyorum ama sonuçta boşa gitmeyeceğine emindim. Yüzündeki şaşkınlık düşmanlığa dönüşmesin diye gülüyordum. Sonra o da gülümsedi. Arkasında on beş dakika kadar durdum; o, konuşmacının söylediği bir şeye güldüğünde, bu ortaklıktan etkilensin diye sesli bir şekilde ben de gülüyordum. Sonra ikimizin uyum içinde yan yana koşan kısrak ve tay gibi olduğumuzu hissetmeye başladığım an geldi. Boğazımdan bana ait değilmiş gibi gelen bir ses çıktı: "Bu kalabalık ve sıcaktan uzakta bir yerde bir şeyler içmeye ne dersin?" Hayretle bana döndü. Bu defa, belki şaşkınlığını en azından meraka dönüştürebilirim diye geniş ve masum bir tebessümle baktım ona. Bu sırada da yüzünü dikkatle incelemiştim: Yüzündeki her özellik, bana göre bir av olduğu kanaatimi kuvvetlendiriyordu. Bir kumarbazın içgüdüsüyle, biliyordum ki bu an,

kesin sonuca ulaşacaktı. O an, her şey mümkündü. "Peki, neden olmasın?" dediğinde gülümsemem zar zor dizginleyebildiğim bir memnuniyete dönüşmüştü. Birlikte yürüdük; temmuz güneşinin altında parıldayan bronz bir heykel gibi yanımda yürüyordu, gizemin ve sevincin şehrinde... Rahatça gülüyordu, bundan memnundum. Böyle kadınlar -ki Avrupa'da her tür kadın vardır- korku nedir bilmezler, hayatı neşeyle ve merakla kabul ederler. Ve ben susuz bir çölüm, güneyli arzuların sahrasıyım. Çaylarımızı içerken bana evimi sordu. Ona altın renginde kumlardan oluşan çöller ve içlerinde var olmayan hayvanların bulunduğu ormanlarla ilgili uydurma hikâyeler anlattım. Ülkemin sokaklarının filler ve aslanlarla dolu olduğunu ve siesta vaktinde timsahların etrafta dolaştığını anlattım. Biraz saf, biraz inanamaz bir halde beni dinliyordu; gülerken gözleri kapanıyor, yanakları kızarıyordu. Bazen pür dikkat ve sessizce dinliyordu beni, gözlerinde Hıristiyanlara özgü bir sempatiyle. Bir noktada, onun gözünde bir elinde mızrak, diğer elinde oklar olan, ormanda fil ve aslan avlayan, çıplak, ilkel bir yaratığa dönüştüğümü hissettim. Bu iyiydi. Merakı neşeye, neşesi sempatiye dönüşmüştü ve derindeki durgun gölü hareketlendirdiğimde sempatisi, gerilmiş yaylarını dilediğim gibi çalabileceğim bir arzuya dönüşecekti. "Hangi ırktansın sen?" diye sordu. "Afrikalı mısın, Asyalı mısın?"

"Othello gibiyim, Arap-Afrikalıyım" dedim.

"Evet" dedi yüzüme bakarak. "Burnun resimlerdeki Arapların burnuna benziyor ama saçların Araplarınki gibi yumuşak ve simsiyah değil."

"Evet ben böyleyim. Yüzüm Rubülhali Çölü kadar Arap ama kafam Afrikalı ve bir sürü yaramaz çocuklukla dolu."

"Çok komik anlatıyorsun" dedi gülerek.

Laf aileme geldi ve ben de -bu defa yalan söylemeden- babasız büyüdüğümü söyledim. Sonra yalanlarıma döndüm ve ona ailemi nasıl kaybettiğime dair korkunç şeyler anlattım; gözlerindeki yaşları görebiliyordum. Ona ailemin, onları Nil'in bir kıyısından diğer kıyısına götüren tekne battığında, 30 kişiyle

birlikte boğularak öldüğünü ve onları kaybettiğimde altı yaşında olduğumu anlattım. Acıma duygusundan daha iyi bir ifade oluştu yüzünde; acıma bazı durumlarda sonuçları belli olmayan bir duygudur çünkü. Onunsa gözleri parıldıyordu ve kendinden geçmiş bir şekilde ağlıyordu:

"Nil."

"Evet, Nil Nehri."

"Yani Nil kıyısında mı yaşıyordun sen?"

"Evet. Evimiz Nil'in hemen kıyısındaydı. O kadar yakındık ki Nil'e, yatağımda yatarken elimi pencereden dışarıya çıkarırdım ve uykuya dalana kadar Nil'in sularıyla oynardım."

Bay Mustafa, kuş tuzağa geldi. Nil, o yılan tanrısı, bir kurban daha kazandı. Şehir bir kadına dönüştü. Bu çadırımı dağın zirvesine çakmamdan bir gün ya da bir hafta öncesi olabilirdi. Siz, bayan, belki bilmiyordunuz ama -Carnarvon'un Tutankamun'un lahdine girdiği zamanki gibi- er ya da geç sonunuzu getirecek olan ve nereden geldiğini bilmediğiniz ölümcül bir hastalığa yakalanmıştınız. Basmakalıp sözlerim bitmek bilmiyordu. Sohbetin, ellerimde itaatkâr bir kısrağın dizginleri gibi kaymasını sabırla bekledim. Dizginleri çektiğimde kısrak durur; sallarım ve ilerler; sağa sola çekerim ve istediğim yöne doğrulur.

"İki saat geçmiş bile, fark etmedim" dedim. "Uzun zamandır bu kadar mutlu hissetmemiştim. Sana anlatmak istediğim o kadar çok şey var ki. Birlikte bir yemek yemeye ve sohbete devam etmeye ne dersin?"

Kısa bir süre sessiz kaldı. Ama paniklemedim çünkü diyaframımın altında şeytani bir sıcaklık hissediyordum. Bu sıcaklığı hissettiğimde, durumun tamamen kontrolüm altında olduğunu biliyordum. Hayır, hayır demeyecekti. "Bu biraz olağandışı bir buluşma oldu" dedi. "Tanımadığım bir adam beni yemeğe davet ediyor. Bu doğru değil..." Sustu. Ve sonra "tamam, neden olmasın ki?" dedi. "Yüzünden, yamyam olduğun pek de anlaşılmıyor."

"Dişleri bile olmayan yaşlı bir timsah olduğumu anlayacaksın" dedim. Bir sevinç dalgası kalbimi havalandırmıştı. "İstesen bile

seni yiyecek güce sahip değilim." Ondan en az on beş yıl daha genç olduğumu tahmin ediyordum, yaklaşık kırk yaşlarındaydı ve her nasıl yaşadıysa, zaman bedenine nazik davranmıştı. Alnındaki ve ağzının köşesindeki hoş kırışıklıklar onu yaşlanmış değil, olgunlaşmış gösteriyordu.

İşte o zaman adını sordum.

"Isabella Seymour" dedi.

İki kez tekrarladım ismini, armut yiyormuş gibi dilimde dolaştırdım.

"Senin adın ne?"

"Ben... Emin. Emin Hasan."

"Sana Hasan diyeceğim."

Et ve şarapla yüzü biraz gevşemişti. Tüm dünyaya karşı duyduğu sevgi üzerime taşıyordu. Dünyaya karşı sevgiyle ya da zaman zaman yüzünde beliren hüzünle, güldüğü zaman görünen dilinin kırmızılığıyla, dudaklarının dolgunluğuyla ve ağız boşluğunda gizlenmiş sırlarla ilgilendiğim kadar ilgilenmiyordum. "Hayat acılarla dolu ama yine de iyimser olmalı ve ona cesaretle sarılmalıyız" dediğinde onu çıplak hayal ediyordum.

Evet, artık sıradan insanların ağızlarından çıkan bilgeliğin, bütün o kurtuluş umudumuzdan kaynaklandığını şöyle böyle biliyorum. Bir ağaç sade bir şekilde büyür ve senin deden de sadece bir şekilde yaşadı ve sade bir şekilde ölecek. İşte sır bu. Haklısınız bayan; cesaret ve iyimserlik... Ama uysallık dünyayı sarana dek, ordular dağılana, kuzular kurtların arasında rahatlıkla otlayana ve çocuklar nehirlerde timsahların arasında sutopu oynayana dek; mutluluk ve sevginin birlikte olduğu o güne dek ben kendimi bu çarpık hallerde ifade etmeye devam edeceğim. Ve soluğum tükenerek dağın zirvesine ulaşıp bayrağı diktiğimde, nefes alıp dinlendiğim zaman, işte o an, bayan, benim için sevgiden, mutluluktan daha büyük bir coşku demek. Yani, ben size zarar vermem ama elbette denizler, gemiler onun kayalıklarına çarptığında ve yıldırımlar ağaçları ikiye böldüğünde zararlıdırlar. Bunları düşünürken gözüm kollarındaki, bileklerine yakın küçük kıllara takıldı

ve fark ettim ki kılları çoğu kadından daha kalın; bu da beni vücudundaki diğer kılları düşünmeye itti. Kesinlikle bir derenin kıyısındaki çimler gibi yumuşak ve sık olmalıydılar. Aklımdan geçenler ona ulaşmış gibi sordu: "Neden bu kadar durgunsun?"

"Durgun muyum? Aksine çok mutluyum."

Elini uzatıp elimi tuttuğunda o hassas bakışları geri dönmüştü. "Biliyor musun? Benim annem İspanyol" dedi.

"O halde bu her şeyi açıklıyor. Tesadüfen tanışmamızı, sanki yüz yıldır tanışıyormuşuz gibi kendiliğinden birbirimizi anlayışımızı açıklıyor. Herhalde büyük büyük dedelerimden biri Tarık bin Ziyad'ın ordusunda askerdi. Ve herhalde senin büyük büyük annelerinden biri de Sevilla'daki meyve bahçelerinden birinde üzüm topluyordu ve büyük büyük dedemle tanıştılar. Mutlaka birbirlerine ilk görüşte âşık oldular. Büyük dedem bir süre büyük büyük annenle yaşadı, sonra onu terk edip Afrika'ya gitti. Orada yeniden evlendi ve ben de onun Afrika'daki torunlarından biriyim, sen de İspanya'daki torunlarından biri."

Bu sözler loş ışıklar ve şarapla birleşince onu mutlu etmişti. Sesli ve şen kahkahalar atıyordu.

"Sen tam bir şeytansın!" dedi.

Bir anlığına Arap askerlerinin ilk defa İspanya'yla karşılaşmalarını hayal ettim. Tıpkı o an Isabella Seymour'ın karşısında oturan kendim gibi, kuzeyin tarihi dağ geçitlerinde ziyan edilmiş bir güney susuzluğu... Yine de mutluluk aramıyordum, onlar da mutluluk aramıyorlardı.

Ateşli bir arzuyla geçen bir aydan sonra kapımın anahtarını çevirirken o da yanımdaydı, doğurgan bir Endülüs... Onu kısa koridordan yatak odama yönlendirdim, sandalağacı tütsüsünün kokusu sarmıştı etrafı ve öldürücü olduğunu henüz bilmediği bu koku ciğerlerine doluyordu. O günlerde, zirve yalnızca bir kol boyu uzağımdayken trajik bir dinginlikle kuşatılmıştım. Kalbin tüm o ateş ve titreyişi, sinirlerin gerginliği, bir cerrahın hastasının midesini açtığındaki soğukkanlılığına dönüşüyordu. Biliyordum ki yatak odasına kadar yürüdüğümüz o kısa yol, onun için asalet

ve sadakat aromalı, aydınlığa giden bir yoldu. Ama benim için bencilliğin zirvesine ulaşmadan önceki son adımdı. Yatağın köşesinde sanki zihnimde o ana yoğunlaşıyormuşum gibi durdum ve pembe perdelere ve geniş aynalara soğuk bir bakış attım; ışıklar önce odanın köşelerine, sonra önümdeki o şekilli bronz heykele gizlenmişti. Trajedinin doruğundayken hafif hafif sızlanmaya başladı: "Hayır, hayır." Bu artık işine yaramaz. İlk adımı atmaktan vazgeçebilme gücünün senin elinde olduğu o kritik anda değiliz. Seni, sen fark etmeden yakaladım; işte o zaman hayır deme şansına sahiptin. Şimdiyse, olayların akışı, seni de herkes gibi sürükledi ve artık hiçbir şey yapamazsın. Eğer herkes ilk adımı atmaktan ne zaman vazgeçeceğini bilseydi, işte o zaman her şey daha farklı olabilirdi. Güneş, milyonlarca insanın kalbini, bülbüllerin bile gırtlaklarının susuzluktan kavrulduğu, kum dolu çöllere dönüştürdüğü için kötü ruhlu mudur? Elimi yavaşça boynuna doladım ve hassas noktasından öptüm onu. Her dokunuşta, her öpücükte vücudundaki bir kasın rahatladığını hissediyordum; yüzü kızarmış ve gözleri ani bir ışıltıyla parlamıştı. Sanki gerçek değil de bir şeylerin simgesiymişim gibi uzun uzun, dikkatle baktı bana. Yalvarır gibi bir ses tonuyla, teslim olurcasına "Seni seviyorum" dediğini duydum ve bilinçaltımın derinliklerinden beni vazgeçmeye çağıran zayıf bir sesle cevapladım onu. Ama zirve yalnızca bir adım uzaktaydı, sonrasında soluklanacak ve dinlenecektim. Acımızın doruklarındayken, aklımdan -sonsuz çölün ortasındaki bir tuz gölünden yükselen buğu gibi- eski, uzak anıların bulutları geçti. Ben hararetli ve gergin bir uykuya dalarken o acı çekmeye başlamış, gözyaşlarına boğulmuştu.

3

Kavurucu bir temmuz gecesiydi. Nil o yıl yirmi ya da otuz yılda bir gerçekleşen ve her biri, babaların oğullarına anlattıkları birer efsaneye dönüşen sellerden birini yaşadı. Sular nehir kıyısıyla evlerin bulunduğu çöl kenarındaki tüm araziyi kaplamıştı. İnsanlar evleriyle tarlaları arasındaki yolu küçük teknelerle ya da yüzerek geçiyorlardı. Mustafa Said, bildiğim kadarıyla harika bir yüzücüydü. Babam bana, ben o zaman Hartum'da olduğum için, bir gün akşam namazından sonra kadınların ağlayışlarını duyduklarını anlatmıştı. Hızla feryatların geldiği tarafa doğru koşuşturmuşlar ve seslerin Mustafa Said'in evinden geldiğini fark etmişler. Normalde her akşam güneş battığında

eve dönmek gibi bir huyu olmasına rağmen, karısı o gün onu boş yere beklemiş. Herkese sorulmuş; insanlar Mustafa Said'i o gün tarlada gördüklerini söylemişler. Ama yine de bir kısmı, onun da diğer erkeklerle birlikte geri döndüğünü düşünüyormuş. Tüm köy ellerinde fenerlerle nehir kenarlarını aramış, bazıları teknelerle dolaşmış ama gece boyu süren aramalarının hiçbir faydası olmamış. Karma kasabasına kadar, nehir kıyısındaki tüm karakollara haber verilmiş ama Mustafa Said'in bedeni, selden harap olmuş o yerlerin hiçbirinde bulunamamış. En sonunda herkes onun boğulduğunu ve bedeninin de suları istila eden timsahların midesinde yok edildiğini düşünmüş.

Bana gelince, bazen aniden, ben tamamen hazırlıksızken başıma gelen o ânı, onun o İngilizce şiiri okuyuşunu duyduğum ânı, elindeki içkiyi, bedeninin kendi içine gömülüşünü, bacaklarının gerilişini, yüzüne yansıyan ışığı, gözlerini, gözlerinin donuk bir şekilde ufka dalışını ve sanki şeytani güçler lambadan yayılan ışığı boğuyormuş gibi etrafımızı saran karanlığı hatırlıyordum. Bazen, rahatsız edici bir şekilde, Mustafa Said'in hiç var olmadığı, onun aslında bunaltıcı derecede karanlık bir gecede bu köydeki insanlara görünen bir yalan, bir hayal, bir düş ya da kâbus olduğu ve insanlar gün ışığıyla birlikte uyandığında artık hiçbir yerde görülemediği fikri geliyordu aklıma.

* * *

Mustafa Said'in evinden çıktığımda gecenin sabaha dönmesine çok az kalmıştı. Yorgunluk hissiyle çıkmıştım o evden, belki de uzun süre oturmaktan dolayı böyleydi. Ama yine de hiç uykum yoktu, köyün dar ve kıvrımlı patika yollarından dolaştım; kuzeyden kuvvetli esen soğuk gece meltemi çarpıyordu yüzüme; akasya çiçeklerinin ve hayvan gübrelerinin kokusunu taşıyordu rüzgâr; kurak günlerin ardından henüz sulanmış yeryüzünün kokusunu taşıyordu. Ve yarı olgun mısır koçanlarının ve limon ağaçlarının aromasının kokusunu... Köy her zamanki gibi gecenin o

saatinde çok sessizdi, yalnızca suyun kıyılara vuruşunun sesi ve arada bir de köpek havlamaları vardı. Bir de şafağın söküşünü erkenden hisseden horozların ötüşü ve onlara cevap veren diğer horozlar... Sessizlik hüküm sürüyordu. Vaad Reyis'in aşağıdaki dar sokakta bulunan evinden geçerken küçük pencerelerden birinden sızan loş bir ışık gördüm ve karısının zevk inleyişlerini duydum. Haberdar olmamam gereken böyle bir şeyi duyduğum için utanmıştım: Herkes yataklarında uyurken benim böyle sokaklarda dolaşmam doğru değildi. Bu köyün her sokağını tanıyorum, her evini biliyorum; köyün yukarısında, çöl kıyısındaki mezarlığın ortasında duran on kubbeli türbeyi de biliyorum; o mezarlıkta yatanların hepsini de tek tek biliyorum; babamla, annemle ve dedemle ziyaret ederdik onları. O mezarlarda yatanları tanıyorum, babam doğmadan önce ölenleri de, ben doğduktan sonra ölenleri de. Yüzden fazla cenaze gördüm, mezarların kazılmasına ve ölünün toprağa konup gömülmesine yardım ettim hep. Bunları sabahın ilk saatlerinde de yaptım, yaz aylarında öğle sıcağında da, ellerimizde fenerlerle geceleyin de... Tarlaları da biliyorum hem de ta su dolaplarından ve insanların kuraklık nedeniyle tarlaları terk ettiği zamanlardan beri; verimli toprakların, çölün kıyısındaki evlerin olduğu yerden Nil kıyılarına kadar kısır rüzgârlı bir araziye dönüştüğü zamanlardan beri. Sonra su pompaları geldi, onları kooperatifler izledi ve göç etmiş olanlar köye döndü; toprak eski haline geldi, yazın mısır, kışın buğday vermeye başladı. Tüm bunlara hayata gözlerimi açtığım günden beri tanık oldum ben. Ama buna rağmen köyü daha önce hiç gecenin bu saatinde görmemiştim. O büyük, parlak mavi yıldız, Sabah Yıldızı olmalıydı. Böyle bir saatte, şafak sökmeden hemen önce, gökyüzü yere çok yakın görünüyordu. Ve köy, ona yeryüzüyle gökyüzü arasında asılı kalmış görüntüsü veren sisli bir ışıkla kaplıydı. Vaad Reyis'in eviyle dedemin evini ayıran yamalı kumlardan geçerken Mustafa Said'in tarif ettiği görüntüyü hatırladım. Vaad Reyis'in karısıyla sevişmesini duyduğumda hissettiğim utançla hatırladım bunu: Geniş ve beyaz iki uyluk açılıyordu. De-

demin evinin kapısına ulaştım ve sabah namazından önce dua ettiğini duydum. Hiç uyumaz mıydı bu adam? Dedemin sesi uyumadan önce son ve uyandıktan sonra ilk duyduğum sesti. Kaç yıldır böyleydi bilmiyorum ama sanki değişen dünyada değişmeyen bir o vardı. Birdenbire, bazen uzun süren bir depresyonun sonrasında olduğu gibi, moralimin aniden düzeldiğini hissettim. Zihnim açıktı ve Mustafa Said'in hikâyesiyle canlanan karanlık düşünceler dağılmıştı kafamdan. Artık köy yeryüzü ile gökyüzü arasında asılı değildi, sabitti. Evler evdi, ağaçlar ağaç. Ve gökyüzü açık ve uzaktı. Mustafa Said'in başına gelenlerin benim başıma gelmesi de mümkün müydü? Kendisinin bir yalan olduğunu söylemişti, ben de mi bir yalandım? Ben buralıyım, bu yeterince gerçek değil mi? Ben de onlarla yaşadım. Ama sadece görünüşte onlarla yaşadım ne sevdim onları ne de nefret ettim onlardan. Bu küçük köyün görüntüsü hep yanımdaydı benim; nereye gidersem gideyim, hayallerimin gözünden hep burayı görürdüm.

Bazen Londra'da yaz aylarında yağan sağanak yağmurun ardından havanın kokusunda içime çekerdim köyün kokusunu ve gün batmadan önceki o kısa anda görürdüm onu. Gecenin bittiği an, kulaklarıma ulaşan yabancı sesler bana memleketimin insanlarının sesleri gibi gelirdi. Dünyada yalnızca tek bir bölgede varolan o kuşlardan biriydim. Evet, şiir üzerine okuduğum doğru ama bunun hiçbir anlamı yok. Aynı şekilde mühendislik, mimarlık ya da tıp da okuyabilirdim; hepsi hayatını kazanmanın başka araçları. Oradaki insanların yüzlerinin esmer ya da siyah olduğunu hayal ederdim, tanıdığım insanların yüzlerine benzesinler diye. Orası da tıpkı burası gibi. Ne daha iyi ne daha kötü. Ama ben buralıyım, tıpkı evimizin bahçesindeki palmiyenin, başka birilerinin değil, *bizim* evimizde büyümesi gibi. Onların bizim topraklarımıza geldikleri gerçeği, bugünümüzü ve yarınımızı zehirlememiz gerektiği anlamına gelmiyor değil mi? Er ya da geç ülkemizi terk edecekler, tıpkı tarihte onlara benzeyen birçoklarının birçok ülkeyi terk etmesi gibi. Demiryolları, gemiler, hastaneler, fabrikalar ve okullar bizim olacak ve onların dillerini

konuşurken ne suçluluk ne de minnettarlık hissedeceğiz. Bir kez daha olduğumuz gibi, sıradan insanlar, olacağız ve eğer bizler yalansak, kendi varlığımızın yalanı olacağız.

Bu düşünceler benimle o gece yatağa kadar, sonra da, Eğitim Departmanı'nda çalışmaya başladığım Hartum'a kadar geldi. Mustafa Said iki yıl önce öldü. Ama ben hâlâ onunla karşılaşmaya devam ediyorum. Yirmi beş yıl onun hakkında hiçbir şey duymadan, onu görmeden yaşamıştım; sonra, birdenbire onun gibilerle karşılaşamayacağım bir yerde tanıdım onu. İşte böylece, ben istemeden hayatımın bir parçası haline geldi Mustafa Said; beynimde bir düşünce, gitmek bilmeyen bir hayalet oldu. İşte bu yüzden de soğuk bir korku hissediyorum, sadeliğin her şey demek olmadığının korkusu... Mustafa Said dedemin sırrı bildiğini söylemişti. "Bir ağaç sadelikle büyür ve deden de sadelikle yaşadı ve sadelikle ölecek." Böyle demişti. Peki ama sadeliğimle alay mı ediyordu? Hartum'dan El-Obeid'e giden bir tren yolculuğunda emekli bir devlet memuruyla aynı kompartımandaydım. Tren Kosti'den kalktığında muhabbet onun okul günlerine kadar uzanmıştı. Eğitim Bakanlığı'ndaki üstlerimin birkaçının onunla aynı dönemde okuduğunu öğrendim, hatta bazıları onunda aynı sınıftaymış. Adam Tarım Bakanlığı'ndan birilerinin okul arkadaşı olduğunu, falanca mühendisin onun bir sınıf üstünde okuduğunu, savaş zamanında zengin olan falanca tüccarın sınıfındaki en salak öğrenci ve cerrah bilmem kimin de o zamanlar okulun en sağcı öğrencisi olduğunu anlattı. Birden adamın yüzünün aydınlandığını, gözlerinin parladığını gördüm; heyecanla ve neşeli bir sesle dedi ki: "Nereden nereye! Düşünebiliyor musun? Az kalsın sınıfımızdaki en zeki öğrenciyi unutuyordum. Okulu bıraktığından beri de aklıma gelmemişti bugüne kadar. Şimdi hatırladım. Evet... Mustafa Said."

Bir kez daha, sıradan şeylerin birinin gözünde sıra dışı hale geldiği hissine kapıldım. Vagonun penceresini ve kapının aralandığını gördüm. Adamın gözlüklerinden yansıyan ışık bana, göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir anda göz kamaştırıcı bir ışık saçarcasına, güneş kadar parlak göründü. O an dünya, emekli

memur için de kesinlikle farklı görünüyordu bana ama o farkında bile değildi bunun. Onunla ilk karşılaştığımda 60'larında biri olarak görmüştüm onu. Şimdi yüzüne baktığımdaysa, tüm o eski anılarını anlattıktan sonra, 40'ını geçmemiş bir adam görüyordum.

"Evet, Mustafa Said o zamanın en parlak öğrencisiydi. Aynı sınıftaydık ve önümdeki sırada oturuyordu. Ne tuhaf! Onu o zamanlar gerçek bir deha gibi görüyordum, nasıl aklıma gelmedi ki bunca zaman? Gordon Koleji'nin en popüler öğrencisiydi, okulun yatakhanesindeki sınıf başkanlarından, ilk on birden, edebiyat günlerinde konuşanlardan, okul gazetesine yazanlardan, hatta tiyatro grubundaki başrol oyuncularından bile daha fazla tanınırdı. Bu aktivitelerin hiçbirine katılmazdı. Yalnız ve kibirliydi, zamanını hep tek başına ya okuyarak ya da uzun yürüyüşler yaparak geçirirdi. Gordon Koleji'nde hepimiz yatılı öğrencilerdik, Hartum'un kasabalarından, Kuzey Hartum'dan ve Omdurman'dan gelenler bile. Her konuda çok zekiydi, onun o inanılmaz beynine hiçbir şey zor gelmezdi. Öğretmenler onunla, bizimle konuştukları tonda konuşmazlardı; özellikle de İngiliz hocalar. Sanki diğer öğrenciler orada değil de dersi yalnızca ona anlatır gibiydiler".

Adam bir anlığına sessizliğe büründü ve ben de bir an için ona Mustafa Said'i tanıdığımı, koşulların yolumuzu kesiştirdiğini, karanlık ve sıcak bir gecede bana hayat hikâyesini anlattığını ve hayatının son zamanlarını, boğularak öldüğü Nil'in kıyısındaki küçük bir köyde geçirdiğini, belki de intihar ettiğini ve iki çocuğunu bana ve köy halkına emanet ettiğini anlatmak istedim. Ama hiçbir şey söylemedim ve emekli memur, anlatmaya devam etti:

"Mustafa Said sanki zamanla yarışıyormuş gibi Sudan'da gördüğü eğitimde çok hızlı ilerliyordu. Biz Gordon Koleji'ndeyken o bir bursla önce Kahire'ye sonra da Londra'ya gitmişti. Bir bursla yurtdışına gönderilen ilk Sudanlı öğrenci oydu. İngilizcenin şımarık çocuğu gibiydi, hepimiz ona imrenirdik. Hepimiz onun çok iyi şeyler başaracağını düşünürdük. Biz İngilizce kelimeleri, Arapça gibi düşünürdük ve iki sessiz harfi yan yana görünce,

aralarına sesli harf koymadan telaffuz edemezdik. Ama Mustafa Said ağzını büker, dilini tam olarak o şekle öyle bir sokardı ki, sanki ana diliymiş gibi dökülürdü kelimeler ağzından. Bu bizde hem kızgınlık hem hayranlık uyandırırdı. Hayranlık ve garez birleşince de ona "zenci İngiliz" lakabını takmıştık. Bizim zamanımızda İngilizce geleceğin anahtarıydı, o olmadan hiçbir şansımız olamazdı. Gordon Koleji normal bir ortaokuldan biraz daha fazlasıydı, orta düzeyli resmî evrakları doldurma eğitimi de veriliyordu okulda. Okuldan sonra ilk önce El Fasher bölgesinde veznedar olarak çalıştım, sonra da, uzun uğraşların ardından, yöneticilik sınavına girdim. Otuz sene devlet hizmetinde çalıştım ama ancak emekliliğimden iki yıl önce memur olarak kadro alabildim, düşünebiliyor musun? Bölge delegesi olan İngiliz'in tüm İngiliz Adaları üzerinde tam yetkisi vardı ve hizmetkârlarla dolu, askerler tarafından korunan kocaman bir sarayda yaşıyordu. Tanrıymış gibi davranıyordu. Ülkenin yerlilerinden oluşan orta düzey devlet memurları olan bizleri vergi toplamak için istihdam ediyorlardı. Halk bizi İngiliz delegeye şikâyet ediyor ve vergilerden yakınıyordu; doğal olarak, anlayışlı görünen ve merhamet gösteren kişi yine İngiliz delegeydi. Ve böylelikle, halkın kalbine bize karşı nefret ve sömürgecilere, davetsiz misafirlere, karşı sevgi ektiler. Bu sözlerime kulak ver evlat. Ülke bağımsızlığına kavuştu değil mi? Kendi ülkemizde özgürleşebildik mi? Emin ol, yine de bizi uzaktan yönetiyorlar. Çünkü arkalarında onlar gibi düşünen insanlar bıraktılar. Aslında bize hiçbir faydaları dokunmadı. İngilizlerin zamanında en yüksek mevkilerde bulunanlar böyle insanlardı işte. Mustafa Said'in de kesinlikle bu yoldan gideceğinden emindik. Babası, Mısır ve Sudan arasında yaşayan bir kabile olan Ababdalardandı. Slatin Paşa, halife El-Ta'aişi'nin elinde esir düştüğünde onun kaçmasına yardım eden kabile bu. Öncesinde de Kitchener'ın ordusu Sudan'ı yeniden fethettiğinde onlara rehberlik etmişlerdi. Annesinin Zandi ya da Baria kabilelerinden güneyli bir köle olduğu söyleniyordu. Allah bilir... İngilizlerin zamanında en iyi işleri önemsiz şahsiyetler yaptılar."

Tren İngilizlerin 1925'te yaptığı, El-Obeid'in batısında kalan, arasında geniş dipsiz bir boşluk olan, iki vahşi dağ arasındaki ipten bir köprü gibi çölün bir ucundan diğer ucuna uzanan yolda, Sennar Barajı'ndan geçerken emekli memur horlayarak uyuyordu. Zavallı Mustafa Said. Delegelerin ve memurların dünyasında nam salması gerekirken, kendisine, milyonlarca kilometreye yayılan bu topraklarda, huzur içinde yatacak bir mezar bile bulamamıştı. Old Bailey'de cezası verilmeden önce hâkimin ona "Said Bey, akademik niteliklerinize rağmen, açıkçası aptal bir adamsınız. Ruhunuzun yapısında karanlık bir leke var ve bu yüzden de Tanrı'nın insanlara bağışladığı en yüce armağanı, sevgiyi israf etmişsiniz" deyişini, anlatışını hatırladım. Mustafa Said'in evinden çıktığımda ayın iyice alçaldığını, doğunun ufkunda yalnızca bir adam boyu kadar yüksek göründüğünü, pençelerinin de kırpılmış gibi olduğunu hatırladım. Ayın pençelerinin bana neden kesik gibi göründüğünü bilmiyorum.

* * *

Mustafa Said'in hayaleti, o emekli memurla konuşmamın üzerinden henüz bir ay bile geçmeden, Hartum'da yeniden göründü. Tıpkı hapishanesinden salınmış bir cin gibi insanların kulaklarına bir şeyler fısıldamaya devam ediyordu sanki. Ama ne fısıldıyordu? Bilmiyorum. Bir yandan üniversitede ders verip bir yandan da İngiltere'de okuyan genç bir Sudanlının evindeydik; benimle birlikte, Maliye Bakanlığı'nda çalışan bir İngiliz de vardı. Yabancılarla evlilik konusunda konuşmaya başladık ve muhabbetin bir noktasında bazı örnekler tartışılmaya başladı. Avrupalı kadınlarla evlenenler kimlerdi? Kim İngiliz bir kadınla evlenmişti? İngiliz bir kadınla evlenen ilk Sudanlı kimdi? Şu muydu? Hayır. Falanca mıydı peki? Hayır. Ve birden... Mustafa Said. Onun adını söyleyen, üniversitedeki genç okutman oldu; yüzünde o emekli memurun yüzünde de gördüğüm aynı parıltılı ve coşkulu ifade vardı. Kışın ilk günlerinde, Hartum'un yıldızlı gökyüzünün altında an-

latmaya başladı genç adam: "Bir İngiliz kadınla evlenen ilk Sudanlı Mustafa Said'di. Hatta bir Avrupalı kadınla evlenen ilk Sudanlı da oydu diyebiliriz. Senin onun hakkında bir şeyler duyduğunu sanmam çünkü uzun zaman önce uzaklara gitti. İngiltere'de evlendi ve İngiliz vatandaşı oldu. Otuzların sonlarında İngilizlerin Sudan'daki konumunda bu kadar önemli bir rol oynamasına rağmen kimsenin onu hatırlamaması çok tuhaf. Onların en sadık destekçilerinden biriydi oysa. Dışişleri Bakanlığı ona Ortadoğu'da gizemli görevler vermişti ve 1936'da Londra'da yapılan konferansın yazmanlarından biriydi. Şimdi, İngiltere'nin kırsal bölgelerden birinde, lordlar gibi yaşayan bir milyoner."

Farkında olmadan kendimi yüksek sesle anlatırken buldum: "Mustafa Said öldüğünde ardında altı arazi, üç sığır, bir öküz, iki eşek, on keçi, otuz hurma ağacı, yirmi üç akasya, sayal ve haraz ağacı, yirmi beş limon ve aynı sayıda portakal ağacı, dokuz buğday ve dokuz mısır tarlası ve beş odalı bir ev ve bir divan, ayrıca bir de dikdörtgen biçiminde, yeşil pencereli ve çatısı normal damlar gibi düz değil, bir öküzün sırtı gibi üçgen biçiminde olan kırmızı kiremitli bir ek oda ve dokuz yüz otuz yedi pound, üç kuruş ve beş milyem nakit para bıraktı."

İşte tam o anda, bir flaş patlaması kadar kısa bir anda, karşımda oturan genç adamın elle tutulur bir şekilde dehşete kapıldığını gördüm. Sabitlenmiş gözlerinden, gözkapağının titreyişinden ve alt çenesinin gevşemesinden anladım o dehşeti. Eğer korkmuş olmasaydı, bana şu soruyu sormazdı herhalde: "Oğlu musun?"

Bu soruyu sordu ama neden sorduğunu kendisi de anlamamıştı çünkü benim kim olduğumu gayet iyi biliyordu. Sadece okul arkadaşı değildik, İngiltere'de de birlikteydik ve bir sürü ortamda bulunmuştuk, pek çok kez Knightsbridge'in barlarında içmiştik. Bir anlığına her şey, zamandan ve mekândan soyutlanarak çok gerçekdışı görünmüştü ona. Her şey mümkün gibi gelmişti. Kendisi de Mustafa Said'in oğlu olabilirdi ya da kardeşi ya da kuzeni... Dünya, bir anlığına, göz açıp kapayıncaya kadar kısa bir anda sayısız ihtimal barındırmıştı; Adem ve Havva cennetten yeni düşmüştü sanki.

Tüm bu ihtimaller ben gülünce birdenbire yok oldu ve dünya hemen eski haline döndü; kışın ilk zamanlarında, Hartum'un yıldızlı göklerinin altında, tanıdık yüzler, tanıdık isimler ve bilinen meslekler geri geldi. O da güldü ve "ne saçmaladım ama!" dedi. "Tabii ki Mustafa Said'in oğlu değilsin, hatta akrabası bile değilsin. Muhtemelen daha önce hiç duymadın onu. Şairliğinin seni hayal dünyasında uçurduğunu unutmuşum."

Acı ama gerçek; bundan hoşlansam da hoşlanmasam da, üç yılımı pek tanınmayan İngiliz bir şairin hayatını incelemekle geçirdiğim ve Temel Eğitim Müfettişi olarak terfi etmeden önce ortaokullarda İslam öncesi edebiyat dersleri verdiğim için insanlar bana şairmişim gibi bakıyorlar.

İngiliz adam araya girdi ve Mustafa Said'in İngilizlerin Sudan'daki politik konumuyla ilgili oynadığı rolün gerçekliğinden şüphelendiğini söyledi. Onun bildiğine göre Mustafa Said güvenilir bir ekonomist değildi. "Onun 'sömürgeciliğin ekonomisi' olarak adlandırdığı konuyla ilgili yazılarını okumuştum. Makalelerindeki en önemli özellik istatistiklerinin güvenilir olmamasıydı. Rakamlarla desteklenen olgulardan kaçmak için belirsizlik perdesi arkasına saklanan ihtiyatlı ekonomistlerin takipçisiydi. Adalet, eşitlik ve sosyalizm... Yalnızca kelimeler. Bir ekonomist, Charles Dickens gibi bir yazar ya da Roosevelt gibi bir politik reformcu değildir. Ekonomist olgular, rakamlar ve istatistikler olmadan hiçbir değeri olmayan bir makine, bir araçtır. Yapabileceği şey en fazla bir olgunun diğeriyle ilişkisini tanımlamaktır. Ama iş rakamlara bir şeyi başka bir şeyden daha fazla söyletmeye gelince; işte o, yöneticileri ve politikacıları ilgilendirir. Dünyanın daha fazla politikacıya ihtiyacı yok. Hayır, senin Mustafa Said'in hiç de güvenilir bir ekonomist değildi."

Ona Mustafa Said'le tanışıp tanışmadığını sordum.

"Hayır" dedi. "Tanışmadık. O Oxford'u benden çok önce terk etmişti ama oradan buradan onun hakkında çok şey duydum. Galiba kadınlarla çok ilgiliymiş. Bu konuda bir efsaneydi. Yakışıklı siyahi adam muazzam talep görüyormuş. Görünen o ki,

yirmilerde ve otuzların başlarında liberalizmden etkilenen aristokratların sunduğu bir serginin parçası gibiymiş. Söylenenlere göre lordların arkadaşıymış. Aynı zamanda İngiliz solunun da sevdiği bir adammış. Bu onun için talihsiz olmuş çünkü çok zeki olduğu söyleniyor. Dünyada solcu ekonomistlerden daha kötü bir şey yoktur. Tam olarak ne olduğunu bilmiyorum ama akademik makamını bile bu şekilde edinmiş gibi geliyor bana. Sanki 'Bakın ne kadar hoşgörülü ve liberaliz! Bu Afrikalı bizden biri gibi! Kızlarımızdan biriyle evlendi ve bizimle eşit şartlarda çalışıyor!' diyorlarmış etrafa. Ama siz de bilirsiniz, böyle düşünen bir Avrupalı, Güney Afrika'da ve Amerika'nın güney eyaletlerinde beyazların üstünlüğüne inanan bir deliden daha az kötü değildir. Aynı abartılı duygusal enerji sizi aşırı sağa ya da aşırı sola götürür. Eğer sadece akademik çalışmalarına bağlı kalsaydı, her ulustan dostları olurdu ve onun adını burada da duyardınız. Kesinlikle geri dönerdi ve hurafelerin hâkim olduğu bu ülkeye bilgisiyle faydası dokunurdu. Siz de yeni bir tür hurafe dizisine inanıyorsunuz: Sanayileşme hurafesi, ulusallaştırma batıl inancı, Arap Birliği hurafesi... Yeryüzünün derinliklerinde bir çeşit mucizeyle elde edebileceğiniz bir hazine olduğuna, tüm zorlukları yeneceğinize ve bir Cennet Bahçesi inşa edebileceğinize çocuklar gibi inanıyorsunuz. Fantezi. Hayal. Olgularla, rakamlarla ve istatistiklerle kendi gerçekliğinizi kabul edebilir, onunla yaşayabilir ve potansiyelinize göre değişimler yapmayı deneyebilirsiniz. Bunu kolaylaştırmak için ciddi bir rol oynamak Mustafa Said'in kapasitesini aşmazmış aslında ama küçük bir grup dangalak İngiliz'in elinde soytarıya dönüşmüş."

Mansur, Richard'ın savını çürütmeye hazırlanırken ben kendi düşüncelerime dalmıştım. Richard denen bu adam da tam bir bağnazdı. Herkes farklı şekillerde bağnazdı aslında. Belki de bahsettiği hurafelere gerçekten inanıyorduk ama o da daha yeni, daha çağdaş bir hurafeye inanıyordu: istatistik hurafesine. İnandığımız sürece, bizim için her şeye gücü yeten, Allah'tı. İstatistik de neyin nesiydi peki? Beyaz adam tarihin bir döneminde bizi yönettiği

için, uzun bir süre daha güçlünün zayıfa duyduğu hor görme hissine sahip olacak. Mustafa Said onlara demişti ki: "Size bir fatih olarak geldim." Kesinlikle melodramatik bir ifade bu. Ama onların buraya gelişi de ne bizim düşündüğümüz gibi bir trajediydi ne de onların hayal ettiği gibi bir nimet. Yalnızca zamanın geçmesiyle kuvvetli bir mite dönüşecek olan melodramatik bir olaydı. Mansur'un Richard'a "Siz bize kapitalist ekonominizin hastalığını bulaştırdınız" dediğini duydum. "Bize kanımızı emmiş olan ve hâlâ da emen bir avuç kapitalist şirket dışında ne verdiniz ki?" Richard cevap veriyordu: "Tüm bunlar sizin biz olmadan yaşayamayacağınızı gösteriyor. Sömürgecilikten şikâyet ediyordunuz; sizi terk ettiğimizde de yeni-sömürgecilik efsanesini yarattınız. Varlığımızın sizin için havadan ve sudan farksız olduğu ortada." Sinirli değildiler; bunları birbirlerine gülerek söylüyorlardı. Ekvatordan dipsiz, tarihi bir kanyona fırlatılan bir taş onları ayırıyordu.

4

Ama umarım Mustafa Said'in gidiş gelişlerimde aklıma saplanan bir takıntı olduğu fikrine kapılmamışsınızdır beyler. Bazen hiç aklıma gelmeden aylar geçerdi. Boğularak da olsa, intihar ederek de, en nihayetinde ölmüştü. Nasıl öldüğünü sadece Allah biliyor. Her gün binlerce insan hayatını kaybediyor. Hayata ara verip her birinin neden ve nasıl öldüğünü düşünürsek, bize, yaşama ne olur? Dünya, biz dönmesini istesek de istemesek de dönmeye devam ediyor. Ve ben de, milyonlarca insan gibi, genellikle alışkanlığın verdiği güçle, çoğalan, azalan, duraklayan ve sonra yoluna devam eden uzun bir kervanda yürüyor ve ilerliyorum. Bu kervanda hayat tamamıyla kötü değil. Hiç şüphesiz,

farkındasınız bunun. İlerlemek her gün biraz zorlaşabilir, vahşi hayat kıyısız denizler gibi her şeyi silip süpürebilir; bizse ter dökeriz, boğazlarımız susuzluktan kavrulur ve bir noktada artık daha fazla ilerleyemeyeceğimizi düşündüğümüz o sınıra ulaşırız. Sonra güneş batar, hava serinler ve gökyüzünde milyonlarca yıldız parıldamaya başlar. Yeriz, içeriz ve kervan şarkıcısı bizi şarkılara boğar. Bazılarımız şeyhin arkasında dua eder, bazılarımız dans eder, şarkı söyler ve alkışlar. Üstümüzdeki gökyüzü ılık ve şefkatlidir. Bazen durmaya niyetimiz olmadığı sürece gece yolculuk ederiz. Ve ufuktaki o beyaz çizgi karanlıktan ayrıldığı zaman deriz ki: "Şafak söktüğünde, yolcular gece ilerledikleri için şükrederler." Zaman zaman bir serap tarafından aldatılsak ve kafalarımız sıcağın ve susuzluğun verdiği ateşle yansa da, bazen düşünce kabarcıklarımızın hiçbir geçerliliği olmasa da, yine de hiçbir zarar görmeyiz. Gecenin hayaletleri şafağın söküşüyle dağılır, günün ısısı gecenin rüzgârıyla serinler. Başka bir yolu var mı?

İşte böyle, her sene iki ayımı Nil Nehri'nin güneyden kuzeye akarken, birdenbire neredeyse dik açıyla batıdan doğuya akmaya başladığı yerin kıyısındaki o küçük köyde geçiriyordum. Burası geniş ve derindir; suyun ortasında kuşların etraflarında dolaştığı yeşil küçük adacıklar vardır. Her iki kıyıda da sık hurma ağaçları dikilidir, su dolapları döner ve kimi zaman da su pompaları çalışır. Erkekler çıplak göğüslüdür, altlarına uzun pantolonlar giyerler, biçerler ya da ekerler ve bir vapur yanlarından, Nil'in ortasındaki bir şato gibi geçtiğinde ayağa kalkar, bir süre ona bakar ve sonra yaptıkları işe geri dönerler. Haftada bir gün öğle vakitlerinde geçer buradan vapurlar. Vapurun motorunun dalgalandırdığı suyun üzerinde hurma ağaçlarının suya yansıyan gölgeleri vardır hâlâ. Rahatsız edici bir vapur düdüğü öter ve evlerinde gün ortası kahvelerini içen insanlar tarafından mutlaka duyulur sesi. Uzaktan iskele görünür: Çınar ağaçlarının dizildiği beyaz bir platform. İki kıyıda da hareketlilik vardır: Eşek üzerindekiler ve yayalar iskeleden kıyıya inerlerken küçük kayıklar ve

yelkenliler yola çıkar. Vapur geriye döner ve bu defa motorlar, akıntının tersine çalışmayacaktır.

Kadınlardan ve adamlardan oluşan epey kalabalık bir grup insan vapuru karşılamak için bekliyor. İşte babam orada, amcalarım ve kuzenlerim de... Eşeklerini çınar ağaçlarına bağlamışlar. Bu defa hiçbir sis dalgası ayırmıyor beni onlardan; çünkü bu defa yalnızca yedi aydır bulunduğum Hartum'dan geliyorum. Onlara sakin bir gözle bakıyorum: Entarileri temiz ama ütüsüz, sarıkları entarilerinden daha beyaz, bıyıklarının uzunlukları ya da beyazlıkları değişiyor; bazısının sakalı var ama sakallı olmayanlar da tıraşsız. Eşeklerinin arasında daha önce görmediğim uzun siyah bir tane var. Vapur demir attığında ve insanlar yolcuların karaya çıktığı yerde kalabalık yapmaya başladıklarında vapura ilgisiz gözlerle bakıyorlar. Beni dışarıda bekliyorlar, kavuşmayı aceleye getirmiyorlar. Benimle ve karımla hızlıca el sıkışıyorlar ama çocuğu öpücüklere boğuyorlar; eşekler bizi köye taşırken onlar da sırayla çocuğu taşıyorlar. Bu karşılaşmalar, size daha önce anlattığım, yurtdışında yaşadığım o uzun süre hariç, tüm öğrencilik yıllarımda hep böyleydi. Köye dönerken siyah eşeği sordum ve babam cevap verdi: "Bedevi bir adam amcanı dolandırdı. Ondan beyaz eşeğini aldı, üstüne de beş pound..." Abdülkerim amcamın sesini duyana kadar hangi amcamın kandırıldığını anlamamıştım: "Yemin ederim o bu diyardaki en güzel eşek. Sadece bir eşek değil, sanki safkan bir kısrak. İstesem bugün ona otuz pound verecek birilerini bulabilirim." Abdurrahman amcam gülerek "Kısrak olsa bile, kısır bir kısrak olduğu kesin. Sıpası olmayan bir eşek ne işe yarar ki?" dedi. Cevabı bilsem de araya girip bu yılın mahsulünü sordum. Hepsi bir ağızdan "Hiç iyi değil" dedi. Cevap her sene aynıydı ve ben durumun aslında söyledikleri kadar kötü olmadığının farkındaydım. Nil kıyısında kırmızı tuğlalı, henüz inşa halinde bir binanın yanından geçtik. Binanın ne olacağını sordum. "Hastane" dedi Abdülmennan amcam. "Bütün yıl çalıştılar ama bitiremediler. Bu hükümette iş yok." Sekiz ay önce ben daha buradayken henüz inşaata bile başlamadıklarını söyledim

ama bu Abdülmennan amcamı hiç etkilemedi. "Tek yaptıkları, iki üç yılda bir kalabalık sürüleriyle, kamyonlarıyla ve posterleriyle gelmek: Yaşasın bilmemne, kahrolsun bilmemne. İngilizlerin zamanında böyle yaygaralar kopmuyordu." Hemen o sırada yanımızdan "Yaşasın Ulusal Demokratik Sosyalist Parti" diye bağıran insanlarla dolu bir kamyon geçti. Bu insanlar kitaplarda *köylüler* diye bahsedilen insanlar mı? Dedeme devrimlerin onun adına yapıldığını, hükümetlerin onun iyiliği için kurulduğunu ve düştüğünü söylesem gülerdi. Böyle söyleyince, Mustafa Said'in böyle bir yerdeki yaşamı ve ölümünün inanılmaz görünmesiyle aynı şekilde, gerçekten de saçma geliyor. Mustafa Said düzenli olarak camiye giderdi. Neden oynadığı bu karikatür karakteri abartsındı ki? Bu ücra köye biraz huzur bulabilmek için gelmemiş miydi? Belki de cevap o yeşil pencereli dikdörtgen şeklindeki odadaydı. Ne bekliyordum? Onu karanlıkta tek başına bir sandalyede otururken bulmayı mı? Ya da onu boynundan tavana asılmış bir halde bulmayı mı? Ve kırmızı bir mühürle mühürlediği ve bana bıraktığı o mektup... Ne zaman yazmıştı o mektubu?

"Karımı, iki oğlumu ve tüm dünyevi mallarımı senin kontrolüne bırakıyorum, her açıdan şerefli davranacağını biliyorum. Karım, sahip olduğum bütün varlığımı biliyor ve bu konuda nasıl isterse öyle davransın. Onun sağduyusuna güveniyorum. Ancak senden, seni istediği gibi yeterince tanıyamayan talihsiz bir adam için bir şey yapmanı istiyorum: Lütfen ailemle ilgilen, iki oğluma yardımcı ol, onlara akıl hocalığı yap ve yolculuk tutkusunun yol açtığı acılardan onları sakınmak için yol göster. Yolculuk tutkusunun sancılarından koru onları ve onlara standart bir terbiye ver, anlamlı bir işte çalışmalarını sağla. Sana, aradığın şeyi orada bulabileceğin özel odamın anahtarını bırakıyorum. Biliyorum ki, benimle ilgili, hiçbir haklı nedenimin olmadığı bazı şeyleri öğrenmek için zamansız bir merak duyuyordun. Hayatım, nasıl olursa olsun, kimse için bir ibret ya da ders içermiyor. Köydekilerin geçmişimi bilmesinin, kendim için seçtiğim ve onların arasında yaşayacağım hayata engel olacağının farkında olmasaydım, giz-

lemek için hiçbir nedenim olmazdı. Seni o gece verdiğin sözden azad ediyorum, dilediğin gibi konuşabilirsin. Eğer içindeki meraka karşı koyamazsan, o zaman, daha önce benim dışımda hiç kimsenin girmediği o odada bazı kâğıt parçaları, çeşitli yazılar, günlük tutma girişimleri ve benzer şeyler bulacaksın. Eğer zamanını harcayacak daha iyi bir şeyler bulamazsan, umarım bunlar sana yardımcı olur. Oğullarıma odanın anahtarını verip, benim hakkımdaki gerçeği anlamalarını sağlamak için uygun zamana karar vermeyi sana bırakıyorum. Babalarının nasıl bir insan olduğunu öğrenmeleri benim için önemli; tabii bu mümkünse. Benim hakkımda iyi ya da kötü şeyler düşünmeleri önemli değil. İyi biri olarak anılmak, peşinde olduğum son şey; ama belki de böylece kendileriyle ilgili gerçeği de anlayabilirler; bu durumda da böyle bir bilgi tehlikeli olamaz. Eğer bu köyün havasıyla, kokusuyla, renkleriyle, tarihiyle, köylülerin yüzleriyle ve sel anılarıyla, ekinlerle ve mahsullerle büyürlerse, o zaman hayatım, diğer daha derin anlamların yanı sıra, gerçek bir derinlik kazanacak. Benim hakkımda ne düşüneceklerini bilmiyorum. Bana acıyabilirler ya da hayallerinde beni bir kahraman olarak görebilirler. Önemli olan bu değil. Önemli olan şu: Hayatım onlar için kötü bir ruh gibi bilinmeyenden ibaret olup onlara zarar vermemeli. Onlarla kalmayı, onların gözümün önünde büyümelerini ve en azından varlığım için haklı nedenlerimin olmasını öyle çok isterdim ki. Bu iki seçenekten hangisi daha bencilce bilemiyorum, gitmek mi yoksa kalmak mı? Ne olursa olsun, başka yolu yok bunun. Ne demek istediğimi, o gece sana söylediklerimi hatırlarsan sen de anlayabilirsin. Kendini kandırmanın anlamı yok. Bana uzaklardan seslenen o ses hâlâ kulaklarımda yankılanıyor. Buradaki hayatımın ve evliliğimin onu susturacağını sanmıştım. Ama belki de böyle yaratılmışım ya da kaderim, ne anlama geldiğini bilmesem de, böyle. Rasyonel olarak neyin doğru olduğunu biliyorum: Bu köyde, bu mutlu insanlarla yaşamaya çalışmam. Ama ruhumdaki ve kanımdaki gizemli şeyler beni önümde beliren ve görmezden gelinemeyecek uzaklara itiyor. Oğullarımdan birinin ya da daha

da kötüsü her ikisinin de, içlerindeki bu hastalığın, yolculuk tutkusunun virüsüyle büyüyecek olmaları ne kadar acı. Sana güveniyorum çünkü senin dedene benzediğini görebiliyorum. Ne zaman gideceğimi bilmiyorum ama kalkış saatinin yakın olduğunu hissediyorum. Bu yüzden, hoşça kal."

Eğer Mustafa Said kendi sonunu getirmeyi seçtiyse, o halde hayatının en dramatik rolünü üstlenmişti. Eğer diğer olasılık doğruysa, o halde doğa ona kendisi için istediği sonu bağışlamıştı. Düşünsenize, yazın en sıcak zamanları, felaketli bir temmuz ayı; durgun nehir otuz yıldır hiç akmadığı gibi akıyor; karanlık, doğanın bütün parçalarını nehrin kendisinden bile yaşlı ve çok daha kayıtsız bir boşluğun içinde eritiyor. Böyle bir koşulda bu kahramanın sonu gelmek zorunda. Peki ama gerçekten de aradığı son bu muydu? Muhtemelen kuzeyde son bulmasını istemişti, çok daha kuzeyde, fırtınalı ve buz gibi bir gecede, yıldızsız bir gökyüzünün altında, önemsemediği insanların arasında... Galip gelen istilacıların sonuna benzer şekilde. Ama onun da söylediği gibi, jüri, tanıklar, avukatlar ve hâkimler onu ölümden mahrum bırakmak için anlaşmışlardı sanki. "Jüridekiler" demişti, "önlerinde kendini savunmak istemeyen bir adam görmüşlerdi, hayata karşı arzusunu yitirmiş bir adam. O gece Jean kulağıma 'Bana gel, bana gel' diye fısıldadığında tereddüt etmiştim. Hayatım o gece sonuna ulaşmıştı ve daha fazla kalmak için bir nedenim yoktu. Ama tereddüt etmiş ve o kritik anda korkmuştum. Mahkemenin bana, benim kendime vermeyi beceremediğim cezayı vermesini umuyordum. Sanki neyin peşinde olduğumu anlamışlar gibi benim onlardan son isteğimi yerine getirmediler; Albay Hammond bile istemedi bunu. Liverpool'da onları ziyaret ettiğim zaman üzerlerinde bıraktığım iyi izlenimden söz etmişti Albay Hammond. Kendisini önyargısız bir liberal olarak tanımladığını söyledi. Ama yine de gerçekçi bir adamdı ve bu evliliğin yürümeyeceğini anlamıştı. Ayrıca kızı Ann'in Oxford'da Doğu felsefelerinin etkisinde kaldığını ve Budizmle İslam arasında gidip geldiğini de söyledi. İntiharının bazı ruhani krizler

yüzünden mi yoksa Mustafa Said'in onu aldatması yüzünden mi gerçekleştiğinden emin olamıyordu. Ann onun tek kızıydı ve onu daha yirmi yaşında bile değilken tanımıştım; onu aldattım, eğer benimle evlenirse evliliğimizin kuzeyle güney arasında bir köprü olacağını söyleyerek onu baştan çıkardım ve yeşil gözlerindeki merakın ateşini küllere dönüştürdüm. Ama yine de babası mahkemede kalkmış, emin olamadığını söylüyordu. İşte bu adaletti, oyunun kurallarıydı, savaş alanındaki çarpışmanın tarafsızlığı gibi. Taktığı merhamet maskesi tam anlamıyla acımasızlıktı..." Kısacası, onu yedi yıl hapse mahkûm etmişlerdi, kendisine verilmesini istediği cezayı reddedip sadece yedi yıla mahkûm etmişlerdi. Hapisten çıktığında oradan oraya nedensizce savruluyordu; Paris'ten Kopenhag'a, Delhi'den Bangkok'a... Kararını ertelercesine dolaşıyordu. Ve en sonunda Nil kıyısındaki bu ücra köyde sonu geldiğinde, hiç kimse bunun bir tesadüf olduğuna ya da son perdenin kendi isteğiyle kapandığına emin olamazdı.

Ama buraya Mustafa Said'i düşünmek için gelmedim. Çünkü burada eşeklerimiz yonca, saman ve su kokusu soluyarak hızla ilerlerken, önümüzde arka arkaya uzanan kerpiçten yapılmış köy evleri var. Bu evler çölün çevresinde konumlanmış; sanki geçmişte bazı insanlar buraya yerleşmek istemiş ve sonra hemen buradan kurtulup uzaklara göçmüşler gibi. Burada bir şeyler başlıyor ve bir şeyler bitiyor. Çölün güneyli sıcağının ortasında küçük bir soğuk kuşağı, nehirden gelen hafif bir rüzgâr, yalanlarla dolu bir dünyanın ortasındaki yarı-gerçek gibi. İnsanların, kuşların ve hayvanların sesleri kulaklarda zayıf bir biçimde yankılanıyor ve su pompasının düzenli hareketi imkânsızlık duygusunu arttırıyor. Ve nehir... O olmasa ne başlangıç ne de son olabilirdi. Kuzeye doğru akıyor, hiçbir şey umurunda değil; önüne bir dağ dikilirse doğuya doğru akmaya başlıyor; derin bir çöküntüye rastlarsa batıya dönüveriyor ama er ya da geç, o durdurulamaz yolculuğu, kuzeyin denizlerinde nihayete eriyor.

5

Sabah dedemin kapısının önünde, şüphesiz bütün bir haraz ağacından yapılmış o büyük ve eski kapıda, durdum. Bu kapıyı Vaad Beşir yapmıştı. Vaad Beşir... Okulda marangozluk eğitimi almamasına rağmen su dolaplarının çarklarını ve silindirlerini yapar, kırılan ya da çıkan kemikleri iyileştirir, insanların ağrılarını dindirmek için kupa çekerdi. Ayrıca eşeklerin ne kadar ettiği konusunda da uzmandı; bu oldukça nadir görülen bir uzmanlık olduğundan, kimse ona danışmadan eşek almazdı. Vaad Beşir bugün hayatta olsaydı da artık dedemin evinin kapısı gibi kapılar yapmayacaktı. Köyün sonraki nesilleri Odurman'da yapılan oymalı ahşap ve demir kapıları keşfettiler. Su dolaplarının pazarı da su pompalarının gelişiyle tükendi.

İçeriden gelen yüksek kahkahaları ve dedemin iyi zamanlarında tiz ve hınzır bir sesle attığı kahkahalarını duydum. Vaad Reyis'in uzaktan duyulan ağız dolusu gülüşü; Bahri'nin rengini ve tadını bulunduğu arkadaş ortamından alan gülüşü ve Binti Meczub'un güçlü ve erkeksi gülüşü. Aklımdan dedemin seccadesinde elinde sandalağacından tespihini bir su dolabının tulumba pistonu gibi sürekli çekerken oturan hali geçti; Binti Meczub, Vaad Reyis ve Bahri, dedemin eski dostları, onlar da yerden yalnızca iki karış yüksek sedirde oturuyor olacaklar. Dedeme göre yerden yüksek kanepeler kibrin, yere yakın oturaklar ise tevazuun göstergesidir. Binti Meczub bir dirseğine dayanmış, diğer eliyle sigarasını tutuyordur. Vaad Reyis bıyıklarının ucundan hikâyeler anlatıyordur. Bahri öylece oturuyordur. Bu geniş ev ne taştan ne kırmızı tuğladan, buğdayın içinde olgunlaştığı topraktan, kerpiçten yapıldı ve tarlanın tam kenarında duruyor; onun bir parçası gibi. Bahçedeki akasya ağaçlarından, çalılardan ve işlenmiş araziden sızan suyun duvarlardaki çiçekleri filizlendirmesinden belli bu. Düzensiz bir ev bu, yöntemsizce inşa edilmiş ve şimdiki haline yıllar içinde gelmiş. Bir sürü farklı büyüklükte oda var, bazıları farklı zamanlarda birbirlerine karşılıklı olarak yapılmış ya ihtiyaçtan ya da dedemin eline neye harcayacağını bilemediği bir miktar paranın geçmesinden... Bazı odalar iç içe, bazılarının kapıları öyle alçak ki girmekte güçlük çekiyorsunuz; bazılarının kapısı yok, bazılarında çok pencere var, bazılarında bir tane bile yok. Duvarlar düz ve çatılarımız gibi kum, toprak ve hayvan gübresinden oluşan bir karışımla sıvanmış. Tavan akasya ağacı ve hurma ağacı gövdesinden ve yapraklarından yapılmış. Evin şaşırtıcı özelliği ise yazın serin, kışınsa sıcak olması; eğer daha önce içeri girmemiş birisi bu eve dışarıdan baksa sağlam olmadığını ve içinde yaşanamayacağını düşünür ama bir şekilde, bir mucize gibi, zamanla oturmuş bu ev.

Geniş avlunun kapısından girdiğimde etrafıma baktım. Kenarda hasırın üzerine kuruması için yayılmış hurmalar vardı; ileride soğanlar ve kırmızıbiberler, diğer yanda buğday çuvalları

bazısının ağzı kapalı bazısının açık. Bir köşede bir keçi arpa yiyor ve yavrusunu emziriyordu. Bu evin kaderi tarlanın kaderiyle iç içe: Tarla yeşillendiğinde ev de yeşilleniyor; eğer tarlayı kuraklık sararsa, evi de sarıyor. Dedemin evine özgü, soğanların, biberlerin, hurmaların, buğdayın, baklanın ve çemenin tuhaf bir karışımı olan kokuyu içime çektim. Bu karışıma her zaman toprak bir tütsü kabında yanan buhur kokusu da ekleniyordu. Tütsünün aroması bana dedemin dünya nimetlerinden elini eteğini çekmiş yaşam biçimini ve ibadeti için gereken aksesuarlarının lüksünü hatırlattı: Namaz kıldığı seccade üç pars derisinden yapılmıştı ve o seccadeyi, hava çok soğuk olduğunda yatak örtüsü olarak da kullanırdı; abdest almak için kullandığı pirinçten ibrik ve leğen işlemeli ve yazılıydı. Sürekli parmaklarında çevirdiği, yüzüne sürdüğü, kokusunu içine çektiği tespihini özellikle severdi; torunları onu kızdırdığı zaman tespihini başlarına dokundurur ve bunun içlerindeki şeytanı uzaklaştıracağını söylerdi. Bunların hepsinin, tıpkı evinin odaları ve tarlasındaki hurma ağaçları gibi, dedemin zaman zaman bana tekrar tekrar ama her defasında bir şeyler çıkararak ya da ekleyerek anlattığı kendilerine özel hikâyeleri var.

Bir yolculuktan döndüğüm zaman dedemle ilk karşılaşma anlarında hissettiğim o duyguyu hatırladığımda kapıda duraksadım. Bu eski his, dünya üzerinde gerçekten hâlâ varolan şaşkınlık verici bir duygu. Ona sarıldığımda kabristandaki bir türbeyle küçük bir çocuğun karışımı gibi gelen kokusunu içime çektim. O sakin ve huzurlu ses, benimle henüz gelmemiş olan o gergin an arasında; öğütülmüş ve geçip gitmiş ve perspektifleri ve boyutlarıyla büyük bir yapının tuğlalarına dönüşmüş anlar arasında bir köprü kuruyordu.

Avrupa'nın endüstri dünyasının standartlarına göre bizler yoksul köylüleriz ama dedeme sarıldığımda evrenin kalbinde bir noktaymışım gibi zengin hissediyorum. O, dalları verimli, doğanın bol su ve bereket sunduğu uzun bir meşe ağacı değil, daha çok Sudan'ın çöllerindeki sayal çalılarına benziyor, kalın kabuğu ve keskin dikenleriyle ölümü yeniyor çünkü çok az yaşam talep

ediyor. Onun mucizesinin sırrı da bu işte; hastalıklara, kıtlığa, savaşlara ve yöneticilerin yozlaşmasına rağmen hayatta. Ve işte bugün yüzüncü yaşına yaklaşıyor. Bütün dişleri hâlâ yerli yerinde; küçük mat gözlerinin görmediğini düşünseniz de gecenin zifir karanlığında bile görebiliyor; bedeni küçük; bütün kemikleri, damarları, derisi ve kasları çekilmiş ve incecik. Buna karşın çevik bir şekilde eşeğine atlayabiliyor ve sabaha karşı alacakaranlıkta evinden camiye kadar yürüyor.

Dedem, gülmekten gözlerinden akan yaşları entarisinin kenarıyla sildi ve benim oturmamı bekledikten sonra "Vay canına, ne hikâyeler var sende Vaad Reyis" dedi. Bu, ben içeri girdiğimde bölünen hikâyesini anlatmaya devam etmesi için verdiği bir işaretti. "İşte sonra da Hacı Ahmed, kızı eşeğin üstüne, önüme aldım, kıvranıyordu. Sonra da zorla, anadan doğma çıplak kalana kadar kıyafetlerini çıkardım. Nehrin aşağısından, daha yeni ergenliğe girmiş bir köle kızdı. Göğüsleri, Hacı Ahmed, füze gibiydi; kalçalarına iki kolunla dolanamazsın. Teni ay ışığında parlasın diye her yerine yağ sürmüştü ve kokusu sarhoş ediyordu. Onu mısırların ortasında kumlu bir yere indirdim ama tam üzerinde çalışmaya başlamıştım ki bir ses 'Kim var orada?' diye seslendi. Ah Hacı Ahmet, gençliğin çılgınlığı gibi bir şey yok. Hemencecik düşündüm ve ifrit gibi davranmaya karar verdim, şeytani çığlıklar attım, kumları dağıttım. Adam da panikleyip kaçtı. Ama işin asıl komik tarafı, meğer İsa amcam beni düğün evinden kızı aldığım andan beri, o kumluk araziye kadar eşeğin ayak izlerinden takip etmiş. Benim ifrit gibi davrandığımı görünce öylece izlemiş beni. Ertesi gün erkenden babama gitti, Allah rahmet eylesin, bütün hikâyeyi anlattı. 'Senin bu oğlun gerçekten tam bir şeytan' dedi, 've ona hemen bugün bir karı bulmazsan tüm köyü bozacak ve başımıza bir sürü iş açacak'. Ve işte beni böylece Receb amcamın kızıyla evlendirdiler. Allah rahmet eylesin, ilk çocuğunu doğururken öldü." Binti Meczub çok sigara içmekten erkek sesi gibi kalınlaşmış sesiyle ve gülerek, "O zamandan beri de" dedi, "erkek eşek gibi oradan oraya atlıyorsun."

"Bunun ne kadar tatlı bir şey olduğunu senden daha iyi bilen var mı Binti Meczub?" dedi Vaad Reyis. "Sekiz koca gömdün ve şimdi eğer teklif edilse hayır diyemeyecek yaşlı bir kadınsın."

"Duyduk ki" diye araya girdi dedem, "Binti Meczub'un zevk çığlıklarını duysanız inanmazmışsınız."

Sigarasını yakarken "Hacı Ahmed" dedi, "eğer kocam bacaklarımın arasındayken otlaktaki hayvanları korkutacak kadar çığlık atmıyorsam boşanırım."

O zamana kadar hiçbir şey söylemeden anlatılanlara gülen Bahri lafa girdi: "Söylesene Binti Meczub, hangi kocan daha iyiydi?"

Binti Meczub hemen cevap verdi: "Vaad Beşir."

"Vaad Beşir, sersem budalanın biriydi" dedi Bahri. "O kadar yavaştı ki bir keçi bile yemeğini çalabilirdi."

"Şeyi o kadar takoz gibiydi ki içime zor alırdım" dedi Binti Meczub ellerinin abartılı hareketleriyle sigarasının külünü çırparken. "Akşam namazından önce bacaklarımı ayırırdı ve sabah ezanına kadar toparlanamazdım. Geldiğinde boğazı kesilen bir öküz gibi bağırırdı ve üstümden inerken de hep 'Allah'a şükret Binti Meczub' derdi."

"Gençliğinin en civcivli zamanında ölmemesine şaşmamalı desene" dedi dedem.

"Kaderinin buyurduğu zaman gelince öldü o" dedi Binti Meczub. "Yoksa bu iş kimseyi öldürmez."

Binti Meczub siyah kadife kumaşlar gibi, kömür gibi bir cildi olan uzun boylu bir kadındı. Yetmişine yaklaşmasına rağmen hâlâ güzelliğinin izlerini taşıyordu. Köyde ünlüydü ve kadın erkek herkes onun cüretkâr ve açık sözlü sohbetine bayılırdı. Sigara ve içki içer, erkekler gibi küfrederdi. Söylenenlere göre annesi Darfur'da bir Fur sultanıydı. Köyün ileri gelen adamlarıyla evlenmişti ve her biri, ona hatırı sayılır bir servet bırakmıştı. Bir erkek ve güzellikleriyle ve anneleri gibi cesur sohbetleriyle tanınan sayısız kız çocuk doğurmuştu. Binti Meczub'un kızlarından birisinin, annesinin onaylamadığı bir evlilik yaptığı anlatılırdı.

Damat kızı, bir yolculuğa çıkarmış ve geri döndüklerinde karısının annesi ve akrabalarına bir ziyafet vermek istemiş. "Annem biraz patavatsızdır" demiş kızı, "bu yüzden onu tek başına yemeğe davet etsek daha iyi olur." Annesi için verecekleri ziyafet için hayvan kesmişler ve Binti Meczub'u tek başına ağırlamışlar. Yiyip içtikten sonra, kocasının duyabileceği şekilde kızına demiş ki: "Emine, bu adam senin için kötü değil. Evin güzel, üstün başın da güzel ve kollarını ve boynunu altınlarla doldurmuş. Ama yine de seni yatakta tatmin edebilecek birine benzemiyor. Şimdi, eğer gerçek bir tatmin istiyorsan, sana öyle bir koca bulurum ki, üstüne çıktığında son nefesine kadar üstünde kalır." Kızın kocası bu sözleri duyunca öyle sinirlenmiş ki, kızını oracıkta boşamış.

"Sana ne oluyor?" dedi Binti Meczub, Vaad Reyis'e. "Bundan iki yıl önce tek bir kadınla gayet mutluydun. Cesaretin mi azaldı?"

Vaad Reyis'le dedem bakıştılar. Bu bakışmanın sebebini daha sonra anlayacaktım. "Yüzüm yaşlı bir adamın yüzü ama kalbim genç bir adamın kalbi" dedi Vaad Reyis. "Bana uygun bir dul kadın tanıyor musun?"

"Allah aşkına" dedi Bahri, "işin aslı Vaad Reyis, evlilik senden geçti. Yetmişlerinde yaşlı bir adamsın artık, torunlarının çocukları oldu. Hâlâ her yıl bir evlilik yapmaktan utanmıyor musun? Artık biraz durulman ve Yüce Allah'la kavuşmaya hazırlanman lazım."

Binti Meczub da dedem de bu sözlere güldüler. "Sen bu işlerden ne anlarsın?" dedi Vaad Reyis yapmacık bir sinirle. "Sen de Hacı Ahmed de tek bir kadınla yaşadınız ve öldüklerinde de tekrar evlenmeye cesaret edemediniz. Hacı Ahmed burada her gününü dua ederek ve tespih çekerek geçiriyor, sanki Cennet onun için yaratılmış gibi. Ve sen de Bahri, ölüm seni paradan ayırana kadar, para kazanmakla meşgul olmaya devam edeceksin. Yüce Allah evliliği ve boşanmayı onaylıyor. 'Onları güzelce alın yahut onlardan güzellikle ayrılın' diyor. Kutsal kitabında 'Kadınlar ve çocuklar yeryüzündeki yaşamı güzelleştirenlerdir' diyor."

Vaad Reyis'e Kuran'ın "kadınlar ve çocuklar" değil, "bolluk ve çocuklar" dediğini söyledim.

Cevap verdi: "Her neyse, sonuçta dünyada zinadan daha zevkli bir şey yok."

Vaad Reyis bıyıklarını burdu. Bıyıklarının bittiği yer iğne ucu gibiydi. Sonra yüzünün her yerini kaplayan beyaz sakallarını ovaladı. Sakallarının beyazlığı, teninin kahverengiliğiyle öyle bir tezat oluşturuyordu ki sakalları sahte gibi görünüyordu. Ama sakallarının rengi, başındaki dikkat çekici sarık yüzünden zar zor ayırt edilebiliyordu. Başındaki sarık yüzünün ana özelliklerini ortaya çıkarıyordu: Güzel ve keskin gözler, ince ve kibar bir burun. Vaad Reyis gözlerine sürme çekerdi. Bunun sebebi olarak her zaman İslam'da sürmenin sünnet olduğunu söylese de bana kalırsa gerçek sebebi gösterişti. Yüzü gerçekten de bütün olarak bakıldığında güzel bir yüzdü, özellikle, neredeyse hiç karakteristik özelliği olmayan dedemin yüzüne ya da buruşuk bir karpuza benzeyen Bahri'ninkine nazaran. Vaad Reyis'in de bunun farkında olduğu çok açıktı. Gençliğinde yakışıklı olduğunu ve nehrin iki kıyısında da, kuzeyde de güneyde de kızların ona gönüllerini kaptırdığını duymuştum. Bir kadının, kadın olması onun için yeterliydi; kadınları, ona geldikleri gibi kabul etmişti, bu yüzden de çok evlenmiş ve çok boşanmıştı. Bu konuyla ilgili konuştuğunda "Damızlık at, kılı kırk yarmaz" derdi. Karılarının arasında Dongolalı bir kadın da vardı, Gedarefli bir kadın da; en büyük oğlunun Habeşistan'dan hizmetkâr olarak getirdiği bir kadın ve dördüncü Hac gezisinden birlikte döndüğü bir Nijeryalı da... Onunla nasıl evlendiği sorulduğunda, onunla ve kocasıyla Sudan limanında ve Cidde'de karşılaştıklarını ve onlarla arkadaş olduğunu anlatırdı. Ama kadının kocası Mekke'de, Arafat'taki Şeytan Taşlama Günü'nde ölmüş ve ölmeden hemen önce Vaad Reyis'e "Ben öldükten sonra karıma iyi bakmanı istiyorum" demişti. O da, kadına sahip çıkmanın en iyi yolunun onunla evlenmek olduğunu düşünmüştü. O kadınla üç yıl evli kaldı ki bu Vaad Reyis için çok uzun bir süre. O kadından gerçekten çok memnundu ve bu büyük

memnuniyetinin en büyük sebeplerinden biri de kadının kısır olmasıydı. Cinsel ilişkilerinin ayrıntılarını yakınlarına anlatır ve "bir Nijeryalı'yla evli olmayan kimse evliliğin ne olduğunu anlayamaz" derdi. Onunla evliyken Hamrat El Şeyh'e yaptığı geziden Kababiş bir kadın getirmiş ve onunla da evlenmişti ama iki kadın birlikte yaşamaya dayanamadılar; bu yüzden Vaad Reyis de Kababiş kadını memnun etmek için Nijeryalı'yı boşadı. Ama Kababiş kadın bir süre sonra onu terk edip ailesinin yanına kaçtı.

Vaad Reyis dirseğiyle beni dürttü ve "Gâvur kadınlarının inanılmaz olduğunu söylüyorlar" dedi.

"Bilmiyorum" dedim.

"Hadi oradan!" dedi. "Senin gibi gençliğinin baharında bir delikanlı o yanardöner topraklarda yedi yıl geçirecek ve bilmeyecek öyle mi?"

Ben cevap vermedim ama o devam etti: "Sizin ailenin bu huyu çok kötü. Hepiniz tek kadın adamlarısınız. Aranızdaki tek gerçek erkek Abdülkerim. İşte o adam tam benlik."

Gerçekten de köyde, karılarını boşamayan ve karıları öldükten sonra da bir daha evlenmeyen adamlar olarak tanınıyorduk. Köydekiler bize hep kadınlarımızdan korktuğumuzla ilgili şakalar yapardı. Abdülkerim amcam hariç... O hem çok evlenmiş hem çok boşanmıştı; üstelik bir de karılarını aldatırdı.

"Gâvur kadınlar bu işi bizim köyün kadınları kadar iyi bilmezler" dedi Binti Meczub. "Onlar sünnetsiz olurlar ve olaya su içmek gibi bakarlar. Köydeki kadınlarsa vücutlarına yağlar ve kokular sürerler, ipek bir gecelik giyerler ve akşam namazından sonra kırmızı hasırın üzerine yatıp bacaklarını açtıklarında adamlar kendilerini Ebu Zeyd El Hilali sanır. İlgilenen değil, ilgilenilen adam!"

Dedem ve Bahri güldüler.

"Sana da yerli kızlarına da yeter ama" dedi Vaad Reyis. "Yabancı kadınlar şahaneler."

"Senin aklın dışarıda" dedi Binti Meczub.

Dedem de "Vaad Reyis sünnetsiz kadınları seviyor" dedi.

"Sana yemin ederim Hacı Ahmed" dedi Vaad Reyis, "Habeşistanlı ve Nijeryalı kadınların tadına bir kere baksan, o tespihini atar, bir daha da dua falan etmezdin. Bacaklarının arasındaki o şey denizin dalgası gibi. İyi ya da kötü... Bizse onu kesip çıplak arazi gibi bırakıyoruz orayı."

"Sünnet İslam'ın şartlarından biri ama" dedi Bahri.

"Hangi İslam'dan bahsediyorsun?" diye sordu Vaad Reyis. Senin İslam'ına, Hacı Ahmed'in İslam'ına göre öyle olabilir. Çünkü siz, sizin için neyin iyi, neyin kötü olduğunu söyleyemiyorsunuz. Nijeryalılar, Mısırlılar, Suriye'deki Araplar da bizim gibi Müslüman değil mi? Ama orada neyin ne olduğunu bilen insanlar var ve kadınlarını Allah'ın yarattığı gibi bırakıyorlar. Bizse onları, hayvanların kuyruklarını keser gibi kesiyoruz."

Dedem öyle bir güldü ki tespihinin üç taşı o fark etmeden kaydı. "Mısırlı kadınların başında senin gibiler yok" dedi.

"Sen Mısırlı kadınlar hakkında ne biliyorsun ki" dedi Vaad Reyis. Bahri dedemin yerine cevapladı: "Unuttun mu? Hacı Ahmed altıncı yılda* Mısıra gidip dokuz ay orada kaldı ya."

"Oraya giderken tespihimden ve ibriğimden başka hiçbir şeyim yoktu" dedi dedem.

"Ne yaptın peki?" diye sordu Vaad Reyis. "Tespihin ve ibriğinle aynen geri döndün. Sana yemin ederim, senin yerinde ben olsaydım elim boş dönmezdim."

"Sen mutlaka bir kadınla geri dönerdin, buna inanıyorum" dedi dedem. "Senin tek derdin o. Bense toprak alabilecek, su dolaplarını tamir edebilecek ve oğullarımı sünnet ettirecek parayla döndüm."

Vaad Reyis "Allah aşkına Hacı Ahmed, birazcık da olsa Mısırlı bir şeyler tatmadın mı?" dedi.

Tespihin taşları dedemin elinde ardı ardına, su dolapları gibi kayıyordu. Küçük bir an duraksadıktan sonra başını kaldırdı ve ağzını açtı ama o daha bir şey söylemeden Bahri araya girdi: "Vaad Reyis, sen azgınsın. Yaşlandın ama hâlâ anlamıyorsun.

* M. 622, H. 1306.

Kadın kadındır. Mısırlı, Sudanlı ya da Iraklı... Nereli olursa olsun fark etmez. Siyah, beyaz ya da kızıl. Hepsi kadın ve hepsi aynı."

Vaad Reyis o kadar şaşırdı ki hiçbir şey söyleyemedi. Yardım ister gibi Binti Meczub'a baktı. "Allah şahit, aslında neredeyse evleniyordum Mısır'da" dedi dedem. "Mısırlılar iyi insanlar, Allah korkuları var. Mısırlı kadınlar da bir erkeğe nasıl saygı gösterileceğini biliyorlar. Bulak'ta bir adamla tanışmıştım. Ebu'l Alâ Camisi'nde sabah namazlarında buluşurduk. Beni ailesiyle tanıştırmak için evine davet etmişti. Bir sürü kızı vardı adamın, galiba altı taneydiler ve her biri aya 'Sen aşağı in, senin yerine ben oturacağım' diyebilecek kadar güzeldi. Bir süre sonra adam bana 'Sudanlı, sen dindar ve Allah korkusu olan bir adamsın. Kızlarımdan birini seninle evlendireyim' dedi. Allah biliyor ya Vaad Reyis, en büyük kızını gerçekten çok istiyordum ama çok geçmeden bir telgrafla annemin ölüm haberini aldım ve oradan ayrıldım."

"Allah rahmet eylesin" dedi Bahri. "Çok iyi bir kadındı." Vaad Reyis derin bir iç çekti ve "Ne yazık. Gerçi hayat böyle. Her zaman almak istemeyene veriyor. Eğer senin yerinde ben olsaydım her türlü şeyi yapardım orada. Evlenip oraya yerleşirdim ve güzel Mısırlı kadınlarla hayatın tadını çıkarırdım. Seni bu verimsiz, işe yaramaz topraklara getiren neydi?"

"Ceylan, 'Benim bu çöl memleketim, bana göre Suriye kadar güzel' dermiş" atasözünü hatırlattı Bahri.

Binti Meczub bir sigara daha yaktı ve sigaranın dumanını o kadar kuvvetle üfledi ki bütün odayı bir sis bulutu kapladı sanki. Vaad Reyis'e döndü: "Bu verimsiz, işe yaramaz topraklarda bile hayatın tadından mahrum değilsin ki. İşte buradasın bak, canlısın, dinçsin, yetmişini geçmene rağmen o kadar da yaşlı görünmüyorsun."

"Yemin ederim tam yetmiş yaşındayım, yetmişimi bir gün bile geçmedim. Gerçi sen Hacı Ahmed'den bile yaşlısın."

"Allah'tan kork Vaad Reyis" dedi dedem. "Ben evlendiğimde Binti Meczub daha doğmamıştı. Senden iki-üç yaş küçük o."

"Her neyse" dedi Vaad Reyis. "Sonuçta ben hepinizden daha enerjiğim. Ve emin olun bir kadının kalçalarının arasındayken senin bu torunundan bile daha enerjik olurum."

"Konuşurken öylesin tabii" diye atıldı Binti Meczub. "Kadınların peşinde bu kadar koşuyorsun ama eminim onlara sadece parmak kadar bir şeyler verebiliyorsundur."

Vaad Reyis hemen cevap verdi: "Eğer benimle evlenseydin, kocaman bir İngiliz savaş topu görürdün."

"O toplar Vaad Beşir öldüğünde sustu" dedi Binti Meczub. "Vaad Reyis, sürekli anlamsız konuşan bir adamsın. Beyninin tamamı beynin kadar küçük olan sikinde."

Kahkahaları daha da yükselmişti, sessizce gülen Bahri'ninkiler bile. Dedem tespihini bıraktı ve her zamanki o ince, tiz ve haylaz kahkahasını attı. Binti Meczub boğuk ve erkeksi sesiyle gülüyordu. Vaad Reyis'in gülüşüyse daha çok homurdanmaya benziyordu.

Gözlerinden yaşları silerken "Allah'ım sen bizi affet" dedi dedem.

Binti Meczub da ona katıldı: "Allah'ım sen affet bizi. Ama ne güldük. Allah bizi hep böyle mutlulukla bir araya getirsin inşallah."

Bahri de "Allah'ım bizi bağışla" dedi. "Allah bizi bu dünyada kalan zamanımızda ve ahirette bildiği gibi yapsın."

"Allah'ım bizi bağışla" dedi Vaad Reyis. "Bu dünyada böyle geçiriyoruz günlerimizi. Allah öteki dünyada bizi bildiği gibi yapsın."

Binti Meczub otuzlarında bir adam gibi ayağa sıçradı. Dimdik duruyordu, omuzlarında ya da sırtında hiç eğilme yoktu. Bahri sanki ağırlık kaldırıyormuş gibi zorlanarak ayağa kalktı. Vaad Reyis de bastonuna hafifçe tutunarak kalktı. Dedem seccadesinde doğruldu ve kısa bacaklı kanepeye yaslandı. Onlara baktım: Üç yaşlı adam ve bir kadın, bir ayakları çukurda ama gülüyorlar. Yarın hepsi kendi yollarına gidecek. Torun yarın baba, baba yarın dede olacak ve kervan yoluna devam edecek.

Ve hepsi gitti. Vaad Reyis giderken bana "Yarın bizimle öğle yemeği yiyorsun, Efendi" dedi.

Dedem kanepede uzandı ve güldü. Bu defa tek başına ama giden dostlarının onunla birlikte güldüğü zamanki hissiyatını hatırlatırcasına. Bir süre sonra "Vaad Reyis'in seni neden yemeğe davet ettiğini biliyor musun?" dedi. Vaad Reyis'in benim de arkadaşım sayıldığını ve bu yüzden davet ettiğini söyledim.

"Senden bir iyilik isteyecek" dedi dedem.

"Ne isteyecek ki?"

"Evlenmek istiyor."

Dedeme, gülerek, onun evlenmek isteyişinin benimle ne ilgisi olabileceğini sordum.

"Gelin sana emanet edildi çünkü."

Öylece kalakaldım, dedemse anlamadığımı düşünüp açıkladı: "Vaad Reyis, Mustafa Said'in duluyla evlenmek istiyor."

Cevap vermedim. "Vaad Reyis şen şakrak bir adam ve parası da var" dedi dedem. "Sonuçta her kadın kendisini koruyacak birine ihtiyaç duyar. Kocası öleli üç yıl oldu. Yeniden evlenmeyi o da istemez mi?"

Dedeme onun benim sorumluluğumda olmadığını söyledim. Babası, ağabeyleri vardı. Vaad Reyis neden benden izin istiyordu ki?

"Bütün köy biliyor ki" dedi dedem, "Mustafa Said karısını ve çocuklarını sana bıraktı."

Çocuklarının bana emanet olduğunu ama karısının istediğini yapmakta özgür olduğunu ve ayrıca akrabalarının olduğunu söyledim. "Seni dinler" dedi dedem. "Eğer onunla konuşursan, kabul edebilir."

Gerçekten sinirlenmiştim. Bu işlerin bu köyde böyle gelişmesine hayret ediyordum. "Ondan daha genç adamları reddetti" dedim dedeme. "Adam kırk yaş daha büyük kadından." Ama dedem Vaad Reyis'in hâlâ dinç biri olduğunu, rahat bir hayat yaşadığını ve kadının babasının da bu evliliğe karşı çıkmayacağını söyleyerek ısrar etti. Ama yine de kadın Vaad Reyis'i redde-

debilirdi ve bu yüzden de benim arabuluculuk yapmamı ve onu ikna etmemi istiyorlardı.

Sinirden dilim tutuldu ve sessiz kalmaya devam ettim. Aklımdan saçma sapan müstehcen sahneler geçiyordu. Çok şaşkındım ve gözümün önünde iki sahne belirdi. Mustafa Said'in dulu Hüsna Binti Mahmud'un iki örnekte de aynı kadın olduğunu fark ettim: Londra'daki, açılan iki beyaz uyluk ve Nil kıyısındaki ücra bir köyde şafak sökmeden Vaad Reyis'in ağırlığının altında inleyen bir kadın. Eğer ilki kötülük demekse, diğeri de kötülük demekti. Ve ölüm ve yaşam gibi, Nil'in akışı gibi, buğday hasadı gibi evrenin sisteminin bir parçasıysa bu, o halde o da bir parçasıydı. Hüsna Binti Mahmud'u, Mustafa Said'in dul kalmış karısını, daha otuzlarındaki bu kadını yetmiş yaşındaki Vaad Reyis'in altında ağlarken düşündüm. Onun ağlayışları Vaad Reyis'in köyün erkeklerine ballandıra ballandıra anlattığı hikâyelerinden biri olacaktı. Göğsümdeki öfke daha da vahşileşmişti. Orada kalamadım ve dedemin evinden çıktım; dedemin seslendiğini duydum ama dönmedim.

Babam neden kötü göründüğümü sordu, ben de ona tüm hikâyeyi anlattım. Gülerek, "Bunda sinirlenecek ne var?" dedi.

6

Akşamüzeri saat dört gibi Mustafa Said'in evine gittim. Geniş avlunun kapısından girdim, bir anlığına bahçenin solunda kalan kırmızı kiremitli dikdörtgen odaya göz attım. Etraf mezar kadar değil ama okyanusun ortasında demir atmış bir gemi kadar sessizdi. Ancak henüz zamanı gelmemişti. Beni dışarıdaki divanın oradaki taş verandada bir sandalyeye, yani Mustafa Said'le konuştuğum o yere oturttu ve limonata ikram etti. İki oğlan gelip beni saygıyla selamladı. Büyük olanın adı Hüsna Binti Mahmud'un babasının adıydı: Mahmud. Küçük olansa kendi babasının adını taşıyordu: Said. Sıradan çocuklardı, biri sekiz, diğeri yedi yaşındaydı. Her sabah tek bir eşekte arka arkaya oturup on kilometre uzaktaki okullarına gidiyorlardı. Onlar benim

sorumluluğumdaydılar ve beni her sene buraya getiren sebeplerden biri de nasıl olduklarını görmekti. Bu defa sünnet törenlerini yapacaktık; çocukluk anılarında önemli bir yer edinecek bu tören için dini ilahiler söyleyen profesyonel şarkıcılar getirecektik. Bana onları yolculuk tutkusunun sancılarından korumamı söylemişti. Ama bunun için özel olarak hiçbir şey yapmayacaktım. Büyüdüklerinde, eğer yolculuk etmek isterlerse, buna izin verilmeliydi. Herkes yolculuğa yolun en başından başlıyordu ve dünya çocukluğun bitmeyen halleriydi.

Çocuklar içeriye gittiler, o, önümde ayakta duruyordu. Narin ve uzundu, sıkı ve şeker kamışı gibi esnek görünüyordu. Ellerinde ya da ayaklarında kına yoktu ama belli belirsiz hoş bir kokusu vardı. Dudakları koyu kırmızı ve dişleri güçlü, beyaz ve düzdü. Keder ve utancın karıştığı büyük, siyah gözleriyle güzel bir yüzü vardı. Selamlaşırken ellerinin yumuşak ve sıcak olduğunu hissetmiştim. Asil bir duruşu ve yabancılara has bir güzelliği vardı. Yoksa ben gerçek olmayan bir şey mi hayal ediyordum? Bu kadınla karşılaştığımda bir tür tehlike ve baskı hissediyor ve ondan hızla kaçmak istiyordum. Bu kadın Vaad Reyis'in, mezarının kıyısında kurban etmek istediği bir kurbanlıktı; onu ölüme rüşvet olarak verecek ve böylece bir ya da iki yıl daha kazanacaktı.

Israrlarıma rağmen ayakta kaldı ve ancak "eğer oturmazsan gideceğim" dediğimde bir köşeye ilişti. Konuşmamız yavaşça ve güçlükle başladı; dillerimiz ancak güneş ağır ağır batmaya, hava soğumaya başladığında çözüldü. Onu güldürecek bir şeyler söyledim ve kahkahasıyla kalbim titredi. Batan güneşin kanı birden batının ufkuna dağıldı, tıpkı yeryüzüyle cennet arasındaki o aynı şiddetli savaşta ölen milyonlarca insan gibi. Savaş birden yenilgiyle sonlandı; yekpare ve her şeyi saran karanlık çöktü; gözlerindeki hüznü ve utangaçlığı silerek dört bir yana yayıldı. Şefkatle ısınan o sesten ve her an kuruyacakmış gibi duran zayıf bir dere gibi duyulan o belli belirsiz kokudan başka hiçbir şey kalmadı.

"Mustafa Said'i sevdin mi?" diye sordum aniden.

Cevap vermedi. Bir süre bekledim ama cevap vermiyordu. Sonra fark ettim ki, karanlık ve o koku, kontrolümü kaybetmeme sebep oluyordu. Bu soru da öyle bir zamanda ve öyle bir yerde sorulmaması gereken bir soruydu. Ancak çok geçmeden sesi karanlığın içinde bir delik açtı ve kulaklarımı deldi: "O benim çocuklarımın babasıydı." Eğer doğru anladıysam sesi üzgün değildi. Hatta sesinde sevecen bir hassaslık vardı. Sessizliğin ona fısıldamasına izin verdim, bir şeyler daha söylemesini umdum. Ve evet, söyledi: "O cömert bir koca ve cömert bir babaydı. Hayatı boyunca hiçbir şey istememize gerek kalmadı."

"Nereli olduğunu biliyor muydun?" dedim karanlığın içinden ona doğru meylederek.

"Hartumlu'ydu" dedi.

"Peki, Hartum'da ne yapıyordu?" dedim.

"Ticaret yapıyordu" dedi.

"Peki, onu buraya getiren şey neydi?" dedim.

"Allah bilir" dedi.

Neredeyse umudumu kesmiştim. Sonra sert bir rüzgâr, umduğumdan çok daha fazlasını, o belli belirsiz kokuyu taşıyarak bana doğru esti. Kokuyu içime çektiğimde çaresizliğim daha da derinleşmişti.

Birden, karanlığın içinde ses olarak bir kapı açıldı sanki. Bu sefer nehrin dibinden daha derin bir hüzünle gelen bir sesti bu. "Bence bir şeyler saklıyordu" dedi. "Neden?" diye sordum.

"Geceleri o odada çok fazla zaman geçiriyordu" dedi.

"O odada ne var?" dedim hemen.

"Bilmiyorum" dedi. "Hiç girmedim. Anahtarlar sende. Neden girip bakmıyorsun?"

Evet, eğer ayağa kalkıp, onunla birlikte, o anda, ışığı yakıp o odadan içeri girseydik onu boynundan tavana asılmış halde mi bulacaktık, yoksa yerde bağdaş kurmuş otururken mi?

"Neden bir şeyler sakladığını düşünüyorsun?" diye sordum tekrar.

Bu defa sesi hüzünlü değildi, sevecen bir hassaslık da taşımıyordu. Bir mısır yaprağı gibi keskin ve pürüzlüydü.

"Bazen geceleri bazı anlamsız şeyler sayıklardı."

"Nasıl anlamsız?" dedim.

"Bilmiyorum" dedi. "Avrupalı konuşması gibi şeyler."

Karanlıkta onu izleyerek, bekleyerek, ona doğru eğilmiş bir halde duruyordum.

"Uykusunda hep aynı şeyleri söylüyordu. Jeena, Jeeny. Öyle bir şeyler..."

Burada, böyle bir zamanda, böyle bir karanlıkta onun sesi, denizin yüzeyine çıkan ölü balıklar gibi su yüzüne çıkmıştı aniden. "Onu üç yıl boyunca aradım. Her gün yayın kirişi daha da geriliyordu. Kervanım susuzdu ve hasretin çölünde önümde bir serap gibi parıldıyordu. Jean'in kulağıma 'Benimle gel. Benimle gel' diye fısıldadığı gece hayatım sonlanmıştı ve kalmam için bir sebep yoktu." Bir yerlerden bir çocuk çığlığını duydum.

"Sanki sonunun yaklaştığını hissetmişti" dedi Hüsna. "O günden, öldüğü günden bir hafta önce işlerini ayarladı. Ufak tefek şeylerini toparladı ve borçlarını ödedi. Ölmeden önceki gün beni yanına çağırdı, sahip olduğu şeyleri saydı ve bana çocuklarla ilgili bir sürü uyarıda bulundu. Ayrıca o kırmızı mühürlü mektubu verdi ve 'Eğer bir şey olursa ona ver' dedi. Ona bir şey olursa senin çocukların velisi olacağını söyledi. Aklına gelen her şeyde ona danış dedi. Ağladım ve ona dedim ki: 'Allah aşkına, neler oluyor?' 'Sadece gerekli olursa diye söylüyorum' dedi. 'Bu dünyanın hali belli olmaz.' O gün ona selden dolayı tarlaya inmemesini söyledim. Korkuyordum. Ama bana korkmamamı, çok iyi bir yüzücü olduğunu söyledi. Bütün gün tedirgindim, her zamanki vaktinde eve dönmeyince korkularım daha da çoğalmıştı. Bekledik ve sonra da olan oldu."

Sessizce ağladığının farkındaydım. Gözyaşları giderek çoğaldı ve ikimizin arasındaki karanlığı sallayan hıçkırıklara dönüştü. Kokusu sessizlikle birlikte kaybolmuştu. Dünyada, tanımadığı bir adama, kocasına, yelkenlerini açan ve yabancı serapların

peşinde okyanusta seyahat eden bir adama ağlayan bir kadının feryadından başka hiçbir şey yoktu o anda. Ve yaşlı Vaad Reyis evinde, onunla ipek örtülerin altında oynaştığını hayal ediyordu. Ve ben... Ben bu karmaşada ne yapmalıydım? Yanına gidip, başını göğsüme yaslayıp, mendilimle gözyaşlarını silip, sözlerimle onu teselli mi etmeliydim? Kolumun üzerine dayanarak hafifçe doğruldum ama bir şey hatırlayıp tehlikeyi hissettim ve bir süre hareket etmekle etmemek arasında sıkışıp kaldım. Birden ağır bir bitkinlik hissi beni esir aldı, sandalyeye gömüldüm. Karanlık kalın, derin ve sadeydi. Sadece ışığın yokluğu değildi bu; karanlık, sanki ışık hiç var olmamış gibi sonsuzdu ve gökyüzündeki yıldızlar eski ve yırtık bir elbisenin sökükleri gibiydi. Koku, hayallerin karmaşasıydı; bir kum tümseğinin içindeki karıncaların ayak sesleri gibi duyulamayan bir sesti sanki. Karanlığın karnından bir ses yayıldı etrafa, Hüsna'nın sesi değildi bu. Ne kızgın, ne üzgün ne de korkmuştu, yalnızca sesti:

"Avukatlar benim için çok uğraşıyorlardı. Ben önemli olduğum için değil, dava önemli olduğu için. Oxford'da Ahlaki Silahlanma Hareketi'nin kurucularından biri, mason ve Afrika'daki Protestan Misyoner Dernekleri Yüksek Kurulu'nun üyesi olan Profesör Maxwell Foster-Keen bana olan antipatisini saklamazdı. Oxford'da öğrenci olduğum günlerde apaçık bir öfkeyle demişti ki: 'Siz, Said Bey, bizim Afrika'daki uygarlık görevimizin boşuna olmadığı gerçeğini kanıtlayan en iyi örneksiniz. Sizi eğitmek için verdiğimiz onca emekten sonra, sanki ormandan ilk kez çıkıyormuş gibisiniz.' Ve işte buna rağmen oradaydı, beni darağacından kurtarmak için elinden geleni yapıyordu. Sonra bir de Sir Arthur Higgins vardı; iki kez evlenmiş ve boşanmış, aşk ilişkileri dillere düşmüş, sol ve bohem çevrelere yakınlığıyla tanınan bir adam. 1925 Noel'ini Saffron Walden'da onun evinde geçirmiştim. Bana her zaman "Sen alçak herifin tekisin ama ben alçak heriflerden hoşlanmıyor değilim. Ben de onlardan biriyim" derdi. Yine de mahkemede celladın ipini boynuma geçirmek için elinden geleni yaptı. Jüridekiler de farklı insanlardı; içlerinde bir işçi, bir dok-

tor, bir çiftçi, bir öğretmen, bir işadamı ve bir cenaze levazımcısı vardı. Benimle ya da birbirleriyle hiçbir ortak noktaları yoktu. Bana evlerinde bir oda kiralamalarını istesem muhtemelen reddetmezlerdi. Ama eğer kızları bir gün gidip de bu Afrikalı'yla evlenmek istediğini söylese, dünya ayaklarının altından kayıyor gibi hissederlerdi. Ama yine de her biri, mahkemede hayatında ilk defa kendisinin üstesinden geldi, onlara karşı bir tür üstünlük duygusu hissediyordum çünkü bu ritüelin öznesi bendim; üstelik ben bir sömürgeciyim, kaderi belirlenmesi gereken bir istilacıyım. Mahmud Vaad Ahmed, Atbara Savaşı'ndaki yenilgisinden sonra prangalarla Kitchener'a getirildiğinde Kitchener ona 'Yakıp yıkmak ve yağmalamak için neden benim ülkeme geldin?' demişti. Bunu o toprakların asıl sahibine söyleyen bir istilacıydı o ve o toprakların sahibi başını eğmiş ve hiçbir şey dememişti. Aynısı benim için de geçerliydi. O mahkemede, Kartaca'daki kılıçların çarpışmalarını ve Kudüs toprağının kutsallığını ezerken Alenby'nin atlarının toynaklarının gürültüsünü duyuyordum. Gemiler Nil'e ilk önce ekmek değil silah taşımak için açıldılar ve demiryolları aslında askerleri taşımak için çalışıyordu; okullarda bize onların dilinde 'evet' dememiz öğretiliyordu. Bize en büyük Avrupa zorbalığının virüsünü bulaştırdılar, Somme ve Verdun'daki, dünyanın daha önce hiç bilmediği bu virüsü, onların bin yıldan fazla zamandır taşıdıkları virüsü. Evet, beyler, sizin evinize bir istilacı olarak girdim; tarihin damarlarına enjekte ettiğiniz zehrin bir damlası olarak. Ben Othello değilim. Othello bir yalandı."

Aynı böyle bir gecede, aynı yerde Mustafa Said'in sözlerini düşünürken Hüsna'nın hıçkırışlarını dinledim. Kafamın içindeki dağınık sesler birbirine karışmıştı. Bu sesleri zaman zaman duyduğuma emindim ama şimdi kilise çanlarının birbirine karışması gibi iç içe geçiyorlardı beynimde: Yakınlarda bir yerden gelen bir çocuğun çığlığı, öten horozlar, anıran bir eşek ve nehrin uzak bir köşesinden gelen bir düğün sesi. Ama o anda yalnızca tek bir ses duyuyordum, kederli bir ağlayış. Hiçbir şey yapmadım. Orada,

oturduğum yerde öylece durdum ve onun gecenin içinde kendiliğinden durana kadar ağlamasını dinledim. Bir şeyler söylemek zorundaydım ve nihayet söyleyebildim: "Geçmişi kurcalamak kimseye iyi gelmez. İki çocuğun var ve hâlâ hayatının baharında, genç bir kadınsın. Geleceğini düşün. Kim bilir, belki de seninle evlenmek isteyen taliplerinden birini kabul edersin."

Beni şaşırtan bir kesinlikle hemen cevap verdi: "Mustafa Said'den sonra hiçbir adama gitmem."

Aslında niyetim yoktu ama yine de söyledim: "Vaad Reyis seninle evlenmek istiyor. Baban ve ailen de karşı çıkmıyor. Benden, seninle onun adına konuşmamı istedi."

O kadar uzun süre sustu ki hiçbir şey söylemeyecek sandım. Neredeyse kalkıp gitmek üzereydim; sonunda karanlığın içinden bir bıçağın ağzı gibi keskin sesini duydum: "Eğer beni evlenmeye zorlarlarsa, önce onu sonra da kendimi öldürürüm."

Söyleyecek bir sürü şey düşündüm ama tam o sırada müezzinin yatsı ezanını okuduğunu duydum: "Allah büyüktür. Allah büyüktür." Ayağa kalktım, o da kalktı. Ve hiçbir şey söylemeden çıktım.

* * *

Sabah kahvemi içerken Vaad Reyis geldi. Ben de onun evine gitmeye niyetliydim ama o benden önce davranmıştı. Bir gün önce bahsettiği daveti hatırlatmaya geldiğini söyledi ama biliyordum ki beklemeye sabrı yoktu ve konuşmamın nasıl gittiğini öğrenmek istiyordu.

"İyi değil" dedim o otururken. "Hiç evlenmek istemiyor. Bana kalırsa sen bu meseleden tamamıyla vazgeç."

Bu haberin onu böyle etkileyeceğini hiç tahmin edemezdim. Eşek değiştirir gibi kadın değiştiren Vaad Reyis şimdi önümde oturmuş, suratsız bir ifadeyle, şiddetle altdudağını kemiriyor, gözkapakları titriyordu. Oturduğu yerde huzursuzlanmaya ve gergin bir şekilde ayağını yere vurmaya başladı. Sağ ayağındaki terliği

gitmeye karar vermiş gibi defalarca çıkarıp giydi. Konuşmak ister gibi ağzını açıyor ama konuşamıyordu. İnanılmaz! Vaad Reyis gerçekten âşık olmuş olabilir miydi? "Senin evlenebileceğin bir sürü başka kadın var" dedim.

Zekice bakan gözleri artık zekice bakmıyordu, tek bir yere sabitlenmiş iki küçük cam küre gibiydi. "Ondan başka kimseyle evlenmeyeceğim" dedi. "İstese de istemese de benimle evlenecek. Kendini kraliçe ya da prenses falan mı sanıyor? Bu köydeki dullar bakire kızlardan bile daha fazla. Benim gibi bir koca bulabildiği için Allah'a şükretmeli."

"Eğer o da diğer kadınlar gibiyse bu ısrar neden?" dedim. "Biliyorsun ki senin dışında da bir sürü adamı reddetti. Aralarında genç olanlar da vardı. Kendini bundan sonra çocuklarını büyütmeye adamak istiyorsa neden onu rahat bırakmıyorsun ki?"

Vaad Reyis birdenbire, karakterine aykırı bir şekilde aşırı hiddetlendi. Sert bir heyecanla beni gerçekten hayrete düşüren bir şey söyledi: "Mahmud'un kızının neden benimle evlenmek istemediğini kendine sor. Sebebi sensin. Seninle onun arasında mutlaka bir şeyler var. Sen neden karışıyorsun ki? Babası değilsin, abisi değilsin, ondan sorumlu olan sen değilsin. Siz ne derseniz deyin o benimle evlenecek. Babası da abisi de onay veriyor buna. Senin okulda öğrendiğin saçmalıklar burada işlemez. Bu köyde, kadınların velisi erkeklerdir."

Eğer o anda babam gelmeseydi ne olurdu bilmiyorum. Derhal kalkıp evden çıktım.

* * *

Mahcub'u görmeye, tarlasına gittim. Mahcub'la aynı yaşlardayız. Birlikte büyüdük, ilkokulda yan yana sıralarda otururduk. Benden daha akıllıydı. Okulu bitirdikten sonra Mahcub dedi ki: "Bu kadar eğitim bana yeter. Okuma, yazma ve hesap. Biz de babalarımız ve dedelerimiz gibi çiftçi olacağız. Bir çiftçinin ihtiyacı olan tüm eğitim bir şeyler yazabilmek, gazete okuyabilmek ve

ibadetlerin temel kurallarını öğrenmekten ibaret. Bir de birtakım sorunlarla karşılaşırsak içgüdüsel olarak anlayabilmekten."

Sonra ben kendi yoluma gittim; Mahcub da zamanla köyde gerçek bir otoriteye dönüştü. Zirai Proje Heyeti'nin ve kooperatifin başkanı ve bitmek üzere olan okulun kurulunun üyesi oldu. Adaletsizliği önlemek için yerel yönetime giden her türlü delegasyonun başını çekiyordu. Bağımsızlıktan sonra, Mahcub da Ulusal Demokratik Sosyalist Parti'nin yerel liderlerinden biri oldu. Bazen köydeki çocukluk günlerimizden söz ederdik. Bana "sen neredesin, ben nerdeyim baksana. Sen kıdemli bir devlet memuru oldun; bense bu Allah'ın unuttuğu köyde bir çiftçiyim" derdi.

"Başarılı olan sensin, ben değilim" derdim samimi bir hayranlıkla. "Sen bu ülkede gerçek hayatta söz sahibisin. Biz devlet memurlarının bu konularda hiçbir etkisi yok. Senin gibi insanlar yönetimin resmi mirasçıları; siz bu hayatın kas gücüsünüz, dünyanın tuzu biberisiniz."

"Eğer biz bu dünyanın tuzu biberiysek" derdi Mahcub güleрek, "o zaman bu dünyanın hiç tadı yok demektir."

Vaad Reyis'le yaşadıklarımı duyduğunda da güldü. "Vaad Reyis yaşlı ve patavatsız bir adam. Söylediği şeyleri kastetmez."

"Biliyorsun Hüsna'yla aramdaki ilişki sadece sorumluluğa dayanıyor, daha fazlası da değil, daha azı da" dedim.

"Vaad Reyis'in saçmalıklarını kafana takma" dedi Mahcub. "Seni bu kasabada herkes çok iyi tanır. Herkes senin hakkında iyi şeyler söylüyor; çünkü Allah rahmet eylesin, Mustafa Said'in çocuklarına karşı sorumluluğunu yerine getiriyorsun. En nihayetinde onunla hiçbir akrabalık ilişkin yok; köyde de bir yabancı sayılırdı." Bir an sustu ve sonra devam etti: "Her neyse, sonuçta kadının babası ve ağabeyleri karar verdiyse yapacak bir şey yok."

"Ama evlenmek istemiyor" dedim.

"Bu köyde hayat nasıl biliyorsun" diyerek lafımı kesti. "Kadınlar erkeklere aittir ve bir erkek bir ayağı çukurda olsa da erkektir."

"Ama dünya değişti" dedim. "Böyle şeyler artık bu çağdaki hayata uygun şeyler değil."

"Dünya düşündüğün kadar değişmedi" dedi Mahcub. "Bazı şeyler değişti tabii; su dolaplarının yerine pompalar geldi, tahta sabanlar yerine demir sabanlar geldi, artık kızları da okula gönderiyoruz, radyolar ve arabalar değişti, rakı ve mısır şarabının yerine viski ve bira içmeyi öğrendik... Ama tüm bunlara rağmen, her şey eskisi gibi." Gülerek devam etti: "Dünya ancak benim gibiler hükümette bakan olduğu zaman değişecek. Ve doğal olarak, bu da neredeyse imkânsız." Hâlâ gülüyordu.

"Sence Vaad Reyis, Hüsna Binti Mahmud'a âşık olmuş olabilir mi?" diye sordum keyfimi yerine getiren Mahcub'a.

"Bu da mümkün tabi" dedi. "Vaad Reyis bir şeylerde kafayı takan bir adam. İki yıldır ona övgüler düzüyor. Daha önce de ona evlenme teklif etti; babası kabul etmişti ama o reddetti. Zaman geçtikçe kabul eder diye ümitle beklediler."

"Ama bu ani ısrarının sebebi ne?" dedim. "Vaad Reyis, Hüsna Binti Mahmud'u çocukluğundan beri tanır. Hatırlıyor musun, ağaçlara tırmanan ve oğlanlarla kavga eden vahşi bir kız çocuğuydu. Çocukken bizimle birlikte nehirde çıplak yüzerdi. Şimdi onu bu kadar değiştirecek ne oldu?"

"Vaad Reyis eşekleri satın alma tutkusu olan adamlardan" dedi Mahcub. "Ama bir eşeği yalnızca bir başkası sürerken görürse istiyor. Ancak o zaman, o eşeği güzel buluyor ve onu satın almak için elinden geleni yapıyor. Değerinin çok üzerinde para ödemesi gerekse bile..." Durup biraz düşündü ve devam etti: "Mahmud'un kızının evlendikten sonra değiştiği doğru. Gerçi her kadın evlenince biraz değişir ama o tarifsiz bir değişim geçirdi gerçekten. Artık başka biri gibi. Biz onun akranlarıyız, çocukluğumuz birlikte geçti ama biz bile bugün ona bakıyoruz ve bambaşka birini görüyoruz, sanki şehirli bir kadın gibi. Anlatabildim mi?"

Mahcub'a, Mustafa Said hakkında ne düşündüğünü sordum. "Toprağı bol olsun" dedi. "Birbirimize karşılıklı saygımız vardı. Başlarda aramızdaki ilişki çok kuvvetli değildi ama Zirai Proje Heyeti'ndeki işimiz bizi yakınlaştırdı. Ölümü çok talihsiz bir kayıptı bizim için. Biliyorsun Proje'ye paha biçilemez yardımları

dokundu. Hesaplara bakıyordu ve ticaret tecrübesi çok işimize yaramıştı. Ürünlerden kazandığımız kârı un değirmenine yatırmamız için bizi o yönlendirmişti. Bu sayede bir sürü giderimizi karşıladık ve şimdi her yerden bize geliyorlar. Şimdi bizdeki un fiyatları Hartum'dakinden bile yüksek. Eskiden, biliyorsun, erzaklar ayda bir ya da iki kez vapurla gelirdi. Tüccarlar piyasada her şey tükenene kadar bekleyip sonra fiyatının çok üstüne satardı her şeyi. Şimdi Proje'nin her gün Hartum ve Omdurman'dan doğrudan buraya erzak taşıyan on tane kamyonu var. Ondan defalarca başkanlığı üstlenmesini istedim ama her seferinde bu işe benim daha uygun olduğumu söyleyip reddetti. Omda ile diğer tüccarlar ondan nefret ederdi; çünkü köylülerin gözünü açtı ve onların düzenlerini bozdu. Ölümünden sonra onu onların öldürdüğü söylentileri bile çıktı ama bunlar sadece laf. Boğularak öldüğüne eminim; o sene on kişi boğularak öldü. Muhteşem bir muhakeme yeteneği olan harika bir adamdı. Gerçekten, dünyada biraz olsun adalet olsa, hükümette bakan olması gereken bir adamdı o."

"Politika seni bozmuş" dedim Mahcub'a. "Olaylara sadece güç açısından bakıyorsun. Bakanlıklardan ve hükümetten bahsetmeyi bırak. Bana insan olarak ondan bahset. Nasıl bir insandı?"

Yüzünde bir şaşkınlık ifadesi belirdi. "Ne demek nasıl bir insandı?" dedi. "İşte sana anlattığım gibiydi." Ne demek istediğimi tam olarak açıklayabilecek sözcükleri bulamadım. "Her neyse" dedi, "senin Mustafa Said'e olan bu ilgin neden? Bana daha önce de defalarca onu sordun." Ben daha cevap veremeden Mahcub devam etti: "Çocuklarını neden sana emanet etti anlamadım. Tabii ki sen çok güvenilir bir insansın ve bu sorumluluğu da takdir edilecek şekilde gerçekleştiriyorsun. Ama yine de onu hepimizden daha az tanıyordun. Biz onunla her gün aynı köyde birlikteyken sen onu sadece seneden seneye görüyordun. Çocuklarını bana ya da dedene emanet etmesini beklerdim. Deden onun yakın arkadaşıydı ve onunla sohbet etmeyi çok severdi. Bana hep 'biliyorsun Mahcub, Hacı Ahmed eşsiz bir

insan' derdi ve ben de 'Hacı Ahmet yaşlı bir geveze' diye cevap verirdim. Kızarak 'Hayır' derdi, 'öyle deme, Hacı Ahmet tarihin bir parçası.'"

"Sonuçta onlar sadece sözde bana emanet" dedim. "Onlara asıl göz kulak olan sizlersiniz. Siz buradasınız, bense Hatum'da uzaktayım."

"Akıllı ve iyi huylu çocuklar" dedi. "Babalarına çekmişler. Okulda çok başarılılar."

"Bu tuhaf evlilik işi olursa onlara ne olacak?" dedim.

"Sakin ol" dedi Mahcub. "Vaad Reyis kafasını mutlaka başka bir kadına takacak. En kötü ihtimalle, Hüsna'yla evlendi diyelim, bir-iki seneden daha fazla yaşayacağını sanmam; böylece Hüsna da onun topraklarından ve tarlalarından pay almış olur."

Ve birdenbire aniden ve şiddetle yüzüme esen sert bir rüzgâr gibi çarptı Mahcub'un sözleri: "Neden onunla *sen* evlenmiyorsun?" Kalbim o kadar hızlı atıyordu ki, kontrolümü kaybetmek üzereydim. Ne söyleyeceğimi bulmam zaman aldı. Titrek bir sesle "Şaka yapıyorsun herhalde" dedim.

"Ciddiyim" dedi, "sen niye evlenmiyorsun ki onunla? Eminim seni kabul edecektir. İki çocuğun velisi zaten sensin ve baba olmanın ne demek olduğunu da gayet iyi biliyorsun."

Bir gece önce duyduğum kokusunu ve karanlıkta kafama çakılan düşünceleri hatırladım.

Mahcub'un konuştuğunu duydum. "Bana sakın zaten evli olduğunu ve çocukların olduğunu söyleme. Erkekler her gün ikinci bir kadınla evlenmekten bahsediyor burada. Sen ne ilk olursun ne de son."

Kendime geldim ve "Sen sahiden delirmişsin" dedim Mahcub'a gülerek. Oradan ayrıldım ve düşünmeye başladım. Sonunda, sonradan bana iç huzur verecek olan bir gerçekten emindim: Öyle ya da böyle, Mustafa Said'in duluna, Hüsna Binti Mahmud'a âşıktım ve -tıpkı Vaad Reyis ve milyonlarca insan gibi- evrenin bedeninden sızan o bulaşıcı virüsü ben de taşıyordum.

7

İki oğlanın sünnet törenini yaptıktan sonra karımı ve kızımı köyde bırakıp Hartum'a döndüm. Proje'nin kamyonlarından biriyle çöl yolundan geçtim. Genelde vapurla nehirden Karima Limanı'na kadar gider, orada Abu Hamad ve Atbara'dan Hartum'a giden trene binerdim. Ama bu defa bazı sebeplerden ötürü acelem vardı; o yüzden en kısa yolu seçtim. Kamyon sabahın erken saatlerinde kalkıyordu ve Nil boyunca iki saat doğuya doğru ilerliyordu. Sonra keskin bir dönüşle güneye yöneliyor ve çölün içinden geçiyordu. Bizi gökyüzünde hızla yükselen güneşten koruyan hiçbir şey yoktu ve güneş ışınları yeryüzüne, sanki insanlarla arasında eski bir kan davası varmışçasına çarpıyordu. Kamyonun içinde

kavurucu sıcaktan korunamıyorduk çünkü gölgenin kendine bile faydası yoktu. Dağınık, dikenli ve yapraksız çalılardan ve ne ölü ne de canlı olan, perişan haldeki ağaçlardan başka görülecek hiçbir şeyin olmadığı, çölün içinden geçen tekdüze bir yolda inip çıkıyorduk. Kamyon etrafımızda tek bir insan ya da hayvan olmayan o yolda saatlerce ilerledi. Sonra bir deve sürüsünün yanından geçtik; güçsüz kalmış, zayıf develerdi. Cehennem ateşine benzeyen bu sıcak gökyüzünde umudu müjdeleyen tek bir şey yoktu. Burada geçen günler değersiz, burada yaşayan ve geceyi bekleyen canlılar için sadece işkence. Buradakiler için gece kurtuluş demek. Ateşe yakın bir durumdayken gelişigüzel düşünceler kafamda birbirini kovalıyordu: Cümlelerin içinden çekilmiş kelimeler, yüzlerin şekli, nadasa bırakılmış arazilerde aniden ve kesik kesik esen rüzgâr gibi gelip giden sesler. Bu ne acele? "Bu ne acele?" diye sormuştu bana. "Neden bir hafta daha kalmıyorsun?" demişti. "Siyah eşek, bir bedevi amcanı kandırdı ve ona siyah bir eşek sattı."

"Bunda sinirlenilecek ne var?" demişti babam. İnsanın aklı buzdolabında saklanmıyor. Bu güneş gerçekten dayanılmaz. Beyni eritiyor. Düşünceleri durduruyor. Mustafa Said'in yüzü, tıpkı onu gördüğüm ilk gün gibi belirgin bir şekilde geldi aklıma. Sonra birden motorun gürültüsü ve tekerleklerin taşları gürültülü bir şekilde ezişiyle kayboldu; geri getirmeye çalıştım ama yapamadım.

Çocukların sünnet töreninde Hüsna saçlarını açtı ve her annenin oğullarının sünnet töreninde yaptığı gibi dans etti. Ne kadın ama! Neden onunla sen evlenmiyorsun? Isabella Seymour ona sarılıp fısıldarken nasıldı? "Mest et beni Afrikalı şeytan. Beni tapınağının içinde yak siyah tanrı. Bırak da senin o vahşi ve ateşli ayininde eğilip büküleyim." İşte burası o ateşin kaynağı; burası o tapınak işte.

Hiçbir şey. Güneş, çöl, kurumuş bitkiler ve zayıflamış hayvanlar. Kurumuş küçük bir dereye girince kamyon titredi. Bu vahşi çölün susuzluğunda can vermiş bir devenin kemiklerinin yanından geçtik. Mustafa Said'in yüzü, ona en çok benzeyen büyük oğlunun yüzü olarak belirdi gözümün önünde.

Sünnet töreninin olduğu gün Mahcub'la gereğinden fazla içtik. Hayatlarının monotonluğu yüzünden köydekiler her mutlu olayı, ne kadar küçük olursa olsun, bir tür düğüne çevirirler. Gece şarkıcılar şarkı söylerken ve erkekler evin içinden el çırparak onlara eşlik ederken Mahcub'u kenara çektim. Odanın kapısının önünde durduk. Mahcub'a dedim ki: "Yalnızca bende anahtar var." Demir bir kapıydı.

Mahcub sarhoş bir sesle "İçeride ne olduğunu biliyor musun?" diye sordu.

"Evet" dedim.

"Ne?" dedi.

"Hiçbir şey" dedim içkinin de etkisiyle gülerek. "Gerçekten hiçbir şey. Bu oda büyük bir şaka, hayat gibi. Sen içeride büyük bir sır sakladığını düşünüyorsun ama hiçbir şey yok. Kesinlikle hiçbir şey yok."

"Sen sarhoşsun" dedi Mahcub. "Bu oda yerden tavana kadar hazinelerle dolu; altınlar, mücevherler, inciler... Mustafa Said'in kim olduğunu biliyor musun?"

Ona Mustafa Said'in bir yalan olduğunu söyledim. "Mustafa Said hakkındaki gerçeğin ne olduğunu bilmek istiyor musun?" dedim bir sarhoş kahkaha daha atarak.

"Sadece sarhoş değil, aynı zamanda da delisin" dedi Mahcub. "Mustafa Said aslında Hızır Aleyhisselam'dı, bu yüzden birden ortaya çıkıp birden yok oluyordu. Bu odadaki hazine Hazreti Süleyman'ın hazinesi gibi periler tarafından getirildi buraya ve senin elinde bu hazineye giden anahtar var. 'Açıl susam açıl' de, içinden çıkan altın ve mücevherleri de halka dağıt." Eğer elimle ağzını kapatmasaydım bağırıp insanları toplayacaktı. Ertesi gün ikimiz de oraya nasıl gittiğimizi bilmeden onun evinde uyandık.

Yol sonsuzdu, sınırsızdı, güneş dayanılmazdı. Mustafa Said'in Kuzey'in acı soğuğuna kaçmasına şaşmamalı. Isabella Seymour ona "Hıristiyanlar peygamberlerinin insanların günahlarının bedelini ödemek için çarmıha gerildiğini söylerler. O öldüğüne göre her şey boşuna. Günah dedikleri şey seni sarmalayan

zevkten başka bir şey değil. Ah benim putperest tanrım. Benim tanrım sensin ve senden başka tanrı yok" demiş. İntiharının sebebinin Mustafa Said olduğu kesin. Onunla tanıştığında inançlı biriymiş. Sonradan dinini reddetmiş ve tıpkı İsrailoğulları gibi, fani bir şeye tapmaya başlamış. Ne tuhaf! Ne ironik! Bir insan sırf ekvatorda yaratıldığı için bazıları onu köle, bazılarıysa tanrı olarak görüyor. Bunun anlamı ne? Orta yol nerede? Ve dedem... O ince sesi ve iyi zamanlarında attığı o hınzır kahkahalarıyla bu resmin neresinde duruyor? Gerçekten de benim bildiğim gibi mi? Göründüğü gibi mi? O tüm bu kargaşanın üzerinde mi? Bilmiyorum. Her koşulda, salgın hastalıklara, gücü elinde tutanların zulmüne ve doğanın acımasızlığına rağmen hayatta kalmış. Eminim ki ölümle karşılaştığında da ölümün yüzüne gülümseyecektir. Bu yeterli değil mi? Bir âdemoğlundan bundan daha fazlası beklenebilir mi ki?

Küçük bir tepenin ardından bize doğru telaşla koşarak araba yoluna çıkan bir bedevi gördük. Durduk. Bedeni ve kıyafetleri yeryüzüyle aynı renkteydi. Şoför adama ne istediğini sordu.

"N'olur, bana Allah rızası için tütün verin. İki gündür hiç tütün içmedim" dedi. Yanımızda tütün olmadığı için sigara verdik. Orada durup biraz dinlenebiliriz diye düşündük.

Şimdiye dek sigarayı bu kadar keyifle içen bir adam görmemiştim. Arkaya doğru çömeldi ve dumanı tarif edilemez bir istekle içine çekmeye başladı. Birkaç dakika sonra elini uzattı; bir sigara daha verdik, ikinciyi de ilki kadar hızla içip bitirdi. Sonra yerde sara krizi geçirir gibi kıvranmaya başladı, sonra gerildi, elleriyle başını sardı ve tıpkı bir ölü gibi hareketsiz bir halde donup kaldı. Orada geçirdiğimiz süre boyunca, yaklaşık yirmi dakika öylece durdu. Kamyonun motoru tekrar çalışınca, birden hayata döndü ve ayağa zıplayıp bana teşekkür etmeye ve Allah'ın bana uzun ömür vermesi için dua etmeye başladı. Ben de adama sigara paketini fırlattım. Arkamızdan toz bulutu kalktı ve bedevinin küçücük koyunlar ve çıplak çocukların olduğu yırtık pırtık çadırlara doğru koştuğunu gördüm. Allah'ım, orada gölge

mi var? Bu topraklarda peygamberlerden başka kimse yetişemez. Bu kuraklığı yalnızca gökyüzü iyileştirebilir.

Yol bitmiyordu, güneş insafsızdı. Taş bir yoldan geçerken kamyondan artık ağlamaya benzer sesler geliyordu. "Ölüme mahkûm edilmiş bir halkız biz, onun için bize eğlenceli hikâyeler anlat." Kim demişti bunu? Sonra: "Çölde dünyayla ilişkisini kesmiş biri gibi, hiç yer kaplamadığı halde bize hiç yer ayrılmamış." Şoför konuşmuyordu, görevi başındayken sanki aracın bir uzantısı gibiydi; etrafımızdaki ülke seraplarla çevrili bir bataklık gibi uzanırken bazen lanet okuyor, küfrediyordu. "Bir serap bizi neşelendiriyor, diğeri canımızı sıkıyor ve çöller bizi başka çöllere kusuyorlar." Muhammed Said El-Abbasi, ne şair ama! Ve Ebu Nuvas: "İnsanın ilk çağından beri susamış bir halk gibi derinden içtik." Burası umutsuzluğun ve şiirin toprakları ama şarkı söyleyecek kimse yok.

Bozulmuş bir devlet aracına rast geldik yolda; etrafında tüfeklerini kuşanmış beş asker ve bir çavuş vardı. Durduk. Suyumuzdan içtiler ve kamyondaki erzakımızdan bir şeyler yediler; onlara kamyondan biraz benzin verdik. El-Mirisab aşiretinden bir kadın kocasını öldürmüş; onu tutuklamaya gidiyorlarmış. Adı neydi? Kocasının adı neydi? Neden öldürmüştü? Bilmiyorlardı. Tek bildikleri El-Mirisab ailesinden olduğu ve kocası olan adamı öldürdüğüydü. Ama öğreneceklerdi. El-Mirisab aşireti, Halhul ve Kababişler; hâkimler, yerliler ve gezginler; Kuzey Kordofan Komiseri, Güneydeki Kuzey İlleri Komiserleri, Doğu Hartum Komiseri; sulama yerlerindeki çobanlar; şeyhler ve Nazirler; vadinin kavşağındaki çadırda kalan bedevi... Hepsi o kadının adını bilecek. Çünkü kocasını öldüren bir kadına her gün rast gelinmiyor; kadının kocasını öldürmesi bir yana, güneşin asla terk etmediği bu topraklarda hiç cinayet olmaz. Aklıma bir fikir geldi ve kafamda dönüp durmaya başladı. Söylemeye ve ne olacağını görmeye karar verdim. Onlara kadının adamı öldürmediğini, adamın güneş çarpmasından öldüğünü söyledim. Tıpkı Isabella Seymour, Sheila Greenwood, Ann Hammond ve Jean Morris gibi.Hiçbir şey olmadı.

"Binbaşı Cook adında berbat bir komutanımız var" dedi çavuş. Faydası yoktu. Hiçbir merak kırıntısı yoktu. Onlar kendi yollarına gitti, biz de kendi yolumuza.

Güneş düşman. Artık Arapların dediği gibi, tam anlamıyla gökyüzünün karaciğeri. Ne ateşli bir karaciğer! Şimdi taşlar sızladığında, ağaçlar ağladığında ve demir yardım isteyerek feryat ettiğinde saatlerce hareket etmeden kalacak ya da yaşayanlara öyleymiş gibi görünecek. Şafak vakti bir adamın altında inleyen bir kadın ve geniş açılmış iki beyaz kalça. Şimdi çölde telef olmuş develerin kemikleri gibiler. Tatları yok. Kokuları yok. İyi değiller. Kötü değiller. Kamyonun tekerlekleri düşmanca eziyor altındaki taşları. "Onun, o çarpık yolu, çok yakında onu felakete götürecek. Felaket onun hemen önünde duruyor apaçık, güneş kadar açık, bu yüzden bu kadar zeki bir adamın nasıl bu kadar aptal olabildiğine hayret ediyoruz. Verimli, müthiş bir zekâya sahipti ama bilgeliği reddetti. O zeki bir budala." Old Bailey'de cezayı açıklamadan önce böyle söylemişti hâkim.

Yol sonsuz ve güneş olabildiğine parlaktı. Bayan Robinson'a yazmalıyım. Shanklin'de Isle of Wight bölgesinde yaşıyor. O gece Mustafa Said'le konuştuğumdan beri adresi aklıma kazınmış durumda. Kocası karahummadan ölmüş ve Kahire'de İmam Şafi kabristanına gömülmüş. Evet, İslam'ı benimsemiş. Mustafa Said onun mahkemeyi başından sonuna kadar izlediğini söylemişti. Mustafa Said, başından sonuna kadar sakinmiş. Ceza verildikten sonra Bayan Robinson'ın göğsünde ağlamış. Bayan Robinson onun başını okşayıp alnından öpmüş ve demiş ki: "Ağlama çocuğum." Jean Morris'i hiç sevmemiş ve en başından onunla evlenmemesi için uyarmış Mustafa Said'i. Ona yazmalıyım; belki bazı şeylere ışık tutar, belki onun unuttuğu ya da bahsetmediği başka şeylerden bahseder. Ve savaş aniden zaferle bitti. Günbatımının zaferi kan değil, bir kadının ayaklarındaki kınaydı ve Nil Vadisi'nden esen rüzgâr bana, yaşadığım sürece aklımdan çıkmayacak olan birinin kokusunu taşıyordu. Tıpkı bir deve kervanının duruşu gibi, biz de durmuştuk. Yolculuğun büyük kısmı arkada kalmıştık. Yedik, içtik;

şoför ve muavini kamyondan birkaç şişe içki alırken bazıları akşam namazını kıldı. Bense kendimi kumlara attım, bir sigara yaktım ve gökyüzünün ihtişamında kayboldum. Kamyon da suyla, benzinle ve yağla beslenmişti, şimdi ahırdaki bir kısrak gibi halinden memnun görünüyordu. Savaş hepimiz için zaferle bitmişti: taşlar, ağaçlar, hayvanlar ve demir... Bu güzel, merhametli gökyüzünün altında yatarken içki içenle namaz kılanın, hırsızlık yapanla karısını aldatanın, dövüşenle öldürenin, hepimizin kardeş olduğunu hissettim. Kaynak aynıydı. Yaratıcının aklında ne olduğunu kimse bilemezdi. Belki de O'nun umurunda bile değildi. Öfkeli değildi belki de. Bir ip merdivenle gökyüzüne yükselebileceğinizi hissediyorsunuz böyle bir gecede. Bu topraklar şiirin ve olasılığın toprakları; kızımın adı da Umut. Yıkabilir ve yapabiliriz; istersek güneşin kibrini kırabiliriz; bir şekilde yenebiliriz yoksulluğu. Bütün gün susan şoför şimdi şarkı söylüyordu; onun sesi olduğuna inanamayacağınız kadar hoş, nağmeli bir sesi vardı. Eski zaman şairlerinin develerine şiir okuduğu gibi kamyonuna şarkı söylüyordu o da:

Direksiyonun ne kadar da şekilli bağlanıyor gövdene
Bu gece ne uyuyacağız ne de dinleneceğiz
Sitt Nafour'a varana dek

Buna cevaben bir başka ses yükseliyordu:

Çıktığımız yolculukta Kawal ve Kambu topraklarından beri
Yüce gururuyla ilerleyen başı, bizim isteklerimize boyun eğiyor
Ve ayakları alevleniyor geçerken uçurduğu kumların içinden

Sonra üçüncü bir ses ilk iki sese cevap veriyordu:

Ah yazık bana, göğsümde ne acılar var
Ava çıkan köpeğimin iz sürerkenki yorgunluğu gibi
Allah'ın kulunun senin anahtarına inancı var
Ve yolcuları götürmene Cidde'den Hicaz'a

İşte böyle devam ediyordu şarkı. Gelip geçen her araç mutlaka durup bize katılıyordu; en sonunda, yüz adamın yiyip içtiği, dua edip sarhoş olduğu büyük bir kervan haline geldik. Bazı genç adamların içine girip kızlar gibi oynadığı geniş bir çember oluşturduk.

Alkışladık, yere yapıştık ve hep bir ağızdan mırıldandık. Çölün ortasındaki boşlukta bir festival yarattık. Sonra birisi transistorlu bir radyo getirdi, çemberin ortasına koyduk ve el çırpıp dans ettik müzikle birlikte. Sonra birileri bütün arabaları bir çember halinde dizip ön farlarını yakmayı akıl etti ve orada daha önce hiç görülmemiş olduğunu sandığım bir aydınlık oluştu. Adamlar şenliklerde kadınların attığı yüksek sesli çığlıkları ve her bir ağızdan çalan araba kornalarını taklit ettiler. Işık ve gürültü yakınlardaki kurumuş dere yatağındaki ve tepelerdeki bedevileri cezp etmişti; gündüzleri güneşin altında eridiklerinden asla göremeyeceğiniz insanlar, kadınlar ve erkekler. Kalabalık bir insan grubu toplanmıştı.

Bu defa gerçek kadınlar çemberin içine geçti. Onları gün ışığında görseniz hiç ilginizi çekmezler ama öyle bir zamanda ve yerde güzel görünüyorlardı. Bedevilerden biri, bir koyun getirdi, kesti ve ateşte pişirdi. Yolculardan biri iki kasa bira çıkardı "Sudan'ın sağlığına. Sudan'ın sağlığına" diye diye herkese dağıttı. Paket paket sigara ve kutu kutu şeker dönüyordu etrafta, bedevi kadınlar şarkı söylüyor ve dans ediyor, gece ve çöl bu büyük ziyafetin yankılarıyla doluyordu; periler kabilesi gibiydik. Bu anlamsız ziyafet, çölün ortasında birden oluşan ve sonra sönen hortumlar gibi kendiliğinden ve hazırlıksız gerçekleşivermişti. Şafak sökerken ayrıldık. Bedeviler kurumuş dere yatağına geri döndüler. Güle güleler, hoşça kallar havada uçuştu ve herkes arabalarına bindi. Motor devrini yükseltti; ön farlar az önce samimi bir sahne olan o alandan kendi yollarına, çöl sahasına döndü tekrar. Bazı farlar Nil yönünde güneye doğru bakıyordu, bazısı da kuzeye doğru. Kumlar girdap gibi döndü durdu ve sonra kayboldu. Omdurman'a tepeden bakan Kerari dağlarının tepelerinde güneşi yakaladık.

8

Vapurun düdüğü öttü, motor akıntının tersine çalışmayacaktı artık. Her şey her zamanki gibiydi: Vapurun boğuk ışığı, karşı kıyıdan gelen küçük tekneler, çınar ağaçları ve telaşlı iskele... Ama bu defa büyük bir değişiklik vardı: Limanda indim. Mahcub gözlerini kaçırarak elimi sıktı; bu defa beni karşılamaya gelen bir tek o vardı. Utanıyordu, sanki kendini suçlu hissediyormuş ya da sorumluluğu bana yıkıyormuş gibiydi.

Güçlükle elini sıktım ve derhal sordum: "Buna nasıl izin verdin?"

Abdülkerim amcamın siyah uzun eşeğini eyerlerken "Ne olduysa oldu" dedi Mahcub. "Çocuklar iyi ve benim evdeler."

Bu berbat yolculuk sırasında düşündüğüm çocuklar değildi. Onu düşünüyordum. Tekrar sordum: "Ne oldu?" Gözlerini hâlâ kaçırıyordu benden, eyerin ön kısmındaki deri kaplamayı ayarlıyor, eşeğin göbeğinin üzerindeki kemeri sıkıyordu. Eyeri hafifçe öne itti, dizginlerini yakaladı ve üstüne zıpladı. Bir süre gelmeyen cevabı bekledim ve ben de yerleştim. Eşekler ilerlemeye başlayınca "Telgrafta anlattığım gibi" dedi. "Bu olayı daha fazla kurcalamaya gerek yok. Her neyse, seni beklemiyorduk."

Onu konuşturabilmek için "Keşke bana söylediğin gibi onunla evlenseydim" dedim. Ona dokunmayı başarmıştım; fakat bu onu daha derin bir sessizliğe gömdü. Sinirli olduğu çok açıktı, eşeğine öyle davranmasını gerektirecek hiçbir şey yoktu ortada ama hayvana topuklarıyla sertçe vuruyordu. Onu izliyordum ama tam olarak yakalamıyordum: "Telgrafını aldığımdan beri ne uyudum ne yemek yedim ne de birisiyle konuştum. Trende ve vapurda üç gündür yollardayım ve durmadan düşünüyorum, kendime bunun nasıl olduğunu soruyorum ve bir cevap bulamıyorum."

"Daha önce hiç bu kadar kısa zamanda köye gelmemiştin" dedi benim için üzülüyormuş gibi.

"Evet" dedim. "Daha yirmi üç gün olmuştu gideli."

"Hartum'da yeni bir şeyler var mı?"

"Bir kongreyle uğraşıyorduk" dedim. Yüzünde ilgi pırıltısı belirdi. Hartum'la ilgili haberleri duymayı seviyordu, özellikle iktidardakilerin rüşvet hikâyelerini ve skandallarını.

"Bu zamanda ne kongresi?" dedi ilgili bir sesle.

Konuyu bu kadar hızlı unutabildiği için kızmıştım. "Eğitim Bakanlığı, yirmi Afrika ülkesinden delegelerin davetli olduğu, eğitim metotlarını ortaklaştırmak üzerine tartışmak için bir kongre düzenliyor" dedim ilgisizce ve kısa kesmeye çalışarak. "Ben de kongrenin organizasyon komitesindeyim."

"Önce okulları yapsınlar, sonra müşterek eğitimi tartışırlar" dedi Mahcub. "Bu insanların kafası nasıl çalışıyor böyle? Kongrelerde ve böyle saçmalıkla zamanlarını harcıyorlar; burada çocuklar okula gidebilmek için kilometrelerce yol tepiyor. Biz

insan değil miyiz? Biz de vergi ödemiyor muyuz? Bu ülkede bizim de hakkımız yok mu? Her şey Hartum'da. Tüm ülkenin bütçesi Hartum'a harcanıyor. En yakın hastaneye gitmek üç gün sürüyor. Kadınlar çocuk doğururken ölüyorlar, burada tek bir vasıflı ebe yok. Hem sen, sen ne yapıyorsun Hartum'da? Eğer hiçbir şey yapmayacaksan bizden birisinin hükümette olmasının anlamı ne?"

Eşeğim onunkini geçmişti; o yetişene kadar dizginleri çektim. Başka zaman olsa ona bağırırdım ama bu defa sessiz kalmayı tercih ettim. Küçüklüğümüzden beri ne zaman sinirlensek birbirimize bağırır, sonra da durumu toparlar ve unuturduk. Ama şimdi aç ve yorgundum ve kalbim kederle doluydu. Eğer buluşma koşullarımız daha iyi olsaydı onu kahkahalarla kışkırtıp kongre hikâyeleriyle sinirlendirebilirdim. Afrika'nın yeni yöneticileriyle ilgili gerçeklere inanmayacak; yüzü pürüzsüz, çeneleri kurt gibi, parmaklarındaki değerli taşlarla bezeli yüzükler parıldıyor, boyunlarından parfüm kokuları yayılıyor; beyaz, mavi, siyah ve yeşil moher takımlar giyiyorlar ve Siyam kedilerinin kürkleri gibi pahalı ipekler sarkıyor omuzlarından ve avizelerden yansıyan ışığı yansıtan ve mermerde yürüdüklerinde gıcırdayan ayakkabıları var. Mahcub onların bu amaçla inşa edilmiş ve bir milyon pounda mal olan Bağımsızlık Sarayı'nda dokuz gün boyunca Afrika'daki eğitimi enine boyuna tartıştıklarına inanmayacak. Heybetli bir taş bina, beton, mermer ve camdan yapılmış, daire biçiminde, Londra'da tasarlanmış; koridorlarında kullanılan beyaz mermer İtalya'dan getirtilmiş ve pencereleri küçük ve özenle işlenmiş tik ağacından parçalarla süslenmiş. Ana salon kaliteli Pers halılarıyla kaplı, tavanı yaldızlı bir kubbe şeklinde; her yerden avizeler sarkıyor, her biri büyük bir deve büyüklüğünde. Afrika'daki Eğitim Bakanları'nın dokuz gün boyunca kullandıkları platform Napolyon'un Les Invalides'deki mezarı gibi kırmızı mermerden, geniş abanoz ağacından yüzeyi düz ve parlak. Duvarlarda yağlı boya ve ana girişte renkli mozaikten dev bir Afrika haritası var, her ülke farklı bir renkte. Mahcub'a, bakanın laf kalabalığından ibaret nutkunda sıraladığı ve bir alkış fırtınasıyla karşılanan söz-

lerini nasıl anlatabilirim ki? "Öğrencilerin okullarda öğrendikleriyle halkın yaşadığı, hayatın gerçekleri, arasında bir tezat olmamalı. Bugün eğitim gören herkes rahat sıralarda oturmak, bahçeli ve havalandırmalı evlerde yaşamak, cadde kadar geniş Amerikan arabalarında gezmek istiyor. Bu hastalığı kökünden kurutmazsak gerçekliğimizle uzaktan yakından alakası olmayan bir burjuvaziye sahip olacağız ki bu Afrika'nın geleceği için emperyalizmin kendisinden bile daha tehlikeli." Bu adamın yazın Afrika'dan Lucerne Gölü'ndeki villasına kaçtığını ve karısının alışverişini Londra'da Harrods'dan yaptığını; bakan oradayken sözleşmelerin kendisine özel bir uçakla gönderildiğini ve temsilciler kurulu üyelerinin bile açıkça, onun ahlaksız olduğunu ve rüşvet yediğini, bir sürü mülkü olduğunu, farklı işler kurduğunu ve değerli eşyalar biriktirdiğini, gariban baldırı çıplakların alın terlerinden büyük bir servet edindiğini Mahcub'a nasıl söyleyebilirim? Böyle insanlar yalnızca kendi mideleriyle ve cinsel hazlarıyla ilgilenirler. Dünyada adalet ve ılımlılık yok. Mustafa Said demişti ki: "Ben ihtişam aramıyorum, benim gibiler ihtişam aramaz." Doğal olana geri dönmeseydi o da kurtlar sürüsüne katılacaktı. Hepsi ona benziyor: Yakışıklı ve rahat yaşayan yüzler. Bakanlardan biri kongrenin kapanış partisinde Mustafa'nın, öğretmeni olduğunu söyledi. Beni bakanla tanıştırdıklarında ilk söylediği şey şuydu: "Bana Londra'da çok yakın olduğum bir arkadaşımı hatırlattın, Doktor Mustafa Said. Öğretmenimdi. 1928'de benim de komite üyesi olduğum Afrika Özgürlük Mücadelesi Derneği'nin başkanıydı. Ne adamdı ama! Tanıdığım en mükemmel Afrikalılardan biriydi. Geniş bir çevresi vardı. Allah'ım, o adam... Kadınlar sineklerin ışığa geldikleri gibi koşardı ona. Hep 'Afrika'yı sikimle özgürlüğüne kavuşturacağım' derdi ve o kadar geniş gülerdi ki gırtlağını bile görebilirdiniz." Ona bazı sorular sormak istedim ama bakanların ve başbakanların arasında gözden kayboldu. Mustafa artık beni ilgilendirmiyor, Mahcub'un telgrafı her şeyi değiştirdi ve kendimle ilgili endişelerimi canlandırdı. Bayan Robinson'ın mektubuma verdiği cevabı okuduğumda sonsuz bir

mutluluk hissetmiştim. Trende tekrar okudum ve düşüncelerimi sürekli etrafında dönüp durduğu o noktadan uzaklaştırmaya çalıştım ama nafileydi.

Eşekler toynaklarıyla taşlara vurmaya devam ediyorlardı. "Neden dilini yutmuş gibi sessizsin? Neden bir şey söylemiyorsun?" dedi Mahcub.

"Benim gibi devlet memurları hiçbir şeyi değiştiremez" dedim.

"Üstlerimiz 'böyle böyle yapın' der, biz de yaparız. Sen Ulusal Demokratik Sosyalist Parti'nin buradaki liderisin. İktidardaki parti o, sen neden öfkeni onlara dökmüyorsun?"

Mahcub özür diler gibi "Eğer bu... bu bela başımıza gelmeseydi... Tam o gün, geniş bir hastane binası ve aynı zamanda erkekler için bir ortaokul, kızlar için bir ilkokul, bir tarım okulu talep etmek için temsilciler kuruluna gitmeye hazırlanıyorduk ama..." Birdenbire durdu ve öfkeli sessizliğine çekildi.

Solumuzdan tehdit edercesine ve gizemli seslerle akan nehre baktım. Sonra önümüzde, kabristanın ortasındaki on kubbe belirdi ve hafızam onu kalbime sapladı.

"Onları sabahın ilk saatlerinde yaygara koparmadan gömdük" dedi Mahcub. "Kadınlara matem tutmamalarını söyledik. Cenaze törenini yaptık ve kimseye haber vermedik. Polis gelip araştırsaydı skandal ortaya çıkacaktı."

"Neden polis?" diye sordum telaşlanarak.

Bir süre bana baktı ve yine sessizliğe gömüldü. Uzun süre geçtikten sonra konuştu: "Sen gittikten bir hafta on gün sonra babası Vaad Reyis'e bir söz verdiğini söyledi ve Hüsna'yı onunla evlendirdiler. Babası sövüp saydı ve dövdü onu. İstese de istemese de Vaad Reyis'le evleneceğini söyledi. Ben düğüne katılmadım. Kendi arkadaşlarından başka kimse yoktu; Bahri, deden ve Binti Meczub. Kendi adıma, Vaad Reyis'i vazgeçirmeye çalıştım ama her takıntılı insan gibi ısrar etti. Hüsna'nın babasıyla konuştum, kızına söz geçiremediğini söyleyenlerin alay konusu olmayacağını söyledi. Düğünden sonra Vaad Reyis'e ona nazik davranmasını söyledim. İki hafta boyunca birbirleriyle tek kelime konuşmadan

birlikte yaşadılar. O... o aynı bir deli gibi saçmalar bir haldeydi. Herkese yakınmaya başlamıştı. Allah'ın ve peygamberin kanunlarıyla evlendiği bir kadınla nasıl olur da karı koca hayatı yaşayamıyor, anlam veremiyordu. Sabırlı olmasını söyledik. Sonra..."

İki eşek birden aynı anda anırmaya başladı, neredeyse eyerden düşecektim. İki gün boyunca herkese sürekli sordum ama kimse bir şey söylemedi. Korkunç bir suç işlemişler gibi hepsi gözlerini kaçırıyordu benden.

"Neden işini bırakıp geldin?" diye sordu annem.

"Oğlanlar için" dedim.

Bir an beni inceler gibi baktı bana ve dedi ki: "Oğlanlar için mi, anneleri için mi? Sizin aranızda ne vardı? Babana geldi ve dedi ki 'Oğluna söyle, evlensin benimle!' Arsız aşüfte! Modern kadın olacak ya! Çok rezildi ama sonradan yaptığı şey çok daha kötü."

Dedem de bana hiçbir şey anlatmadı. Onu kanepede bitkin bir şekilde uzanırken buldum, daha önce hiç böyle görmemiştim. Sanki içindeki yaşam kaynağı aniden kurumuştu. Yanına oturdum ama yine de konuşmadı. Sadece arada bir iç çekiyor, huzursuzlanıyor ve Allah'a kendisini o lanetli Şeytan'dan koruması için dua ediyordu. Bunu her yaptığında sanki Şeytan'la işbirliği içindeymişim gibi vicdanım sızlıyordu. Uzun saatler sonra tavana bakarak "Allah tüm kadınları lanetlesin! Kadınlar şeytanın kardeşi! Vaad Reyis! Vaad Reyis!" dedi ve gözyaşlarına boğuldu. Dedemi ilk defa ağlarken görüyordum. Çok gözyaşı döktü, sonra entarisinin kenarıyla gözyaşlarını sildi ve o kadar uzun süre sessiz kaldı ki uyuduğunu sandım. Bir süre sonra "toprağın bol olsun Vaad Reyis" dedi. "Allah taksiratını affetsin ve merhametiyle kuşatsın onu." Dualar mırıldandı ve sonra dedi ki: "Eşsiz bir adamdı... Her zaman gülerdi, sıkışan herkese her zaman yardım ederdi. Herhangi biri herhangi bir şey istediğinde asla 'hayır' demezdi. Keşke beni dinleseydi! Sonu böyle olmazdı o zaman! Allah buna dayanma gücü vermiyor... Allah burayı yarattığından beri böyle bir şey görülmemişti burada. Ne acılı zamanlarda yaşıyoruz!"

"Ne oldu?" diye sordum cesaretimi toplayıp.

Sorumu dikkate almadı ve tespihine dalıp gitti. Sonra durup "O aileden sadece bela geliyor. Vaad Reyis'e 'bu kadın kötü talih getiriyor. Uzak dur ondan' demiştim. Ama kaderine yazılmış."

* * *

Üçüncü günün sabahında, cebimde bir şişe viskiyle Binti Meczub'u görmeye gittim. Eğer olan biteni Binti Meczub da anlatmazsa, hiç kimse anlatmayacaktı. Geniş alüminyum bardağa viski koyarken, "bir şey istediğin kesin, biz burada böyle güzel içkiler içemiyoruz pek" dedi.

"Neler olduğunu bilmek istiyorum" dedim. "Kimse bana hiçbir şey anlatmak istemiyor."

Büyük bir yudum aldı, bana sert bir bakış attı ve dedi ki: "Binti Mahmud'un yaptığı şey kolayca anlatılacak bir şey değil. Böyle bir şeyi geçmişte de bugün de ne duyduk ne de gördük."

Sustu. Şişenin üçte biri bitene kadar sabırla bekledim. Artık bana daha canlı bakmaktan başka hiçbir işaret vermiyordu. "Gâvurların içkisinden bu kadar içtiğimiz yeter" dedi şişenin ağzını kapatarak. "Sahiden müthiş, eski zamanın rakısına hiç benzemiyor."

Yalvarır gibi baktım ona. "Sana söyleyeceğim şey" dedi, "köydeki hiçbir canlıdan duyamayacağın bir şey. Olanları da Binti Mahmud ve zavallı Vaad Reyis'le birlikte gömdüler. Utanç verici bu şeyler hakkında konuşmak da zor." Cüretkâr gözleriyle beni süzdü.

"Bu sözler seni memnun etmeyecek" dedi. "Özellikle eğer..." Sözünü tamamlamadan kafasını eğdi.

"Herkes gibi" dedim, "ben de neler olduğunu öğrenmek istiyorum. Neden bir tek benim öğrenmemem isteniyor?"

Uzattığım sigarayı aldı. "Akşam namazından sonra" dedi, "Vaad Reyis'in evinden gelen, Hüsna Binti Mahmud'un çığlıklarıyla uyandım. Bütün köy sessizdi, çıt çıkmıyordu. Allah'ın bildiğini senden esirgeyemem, Vaad Reyis'in istediği şeyi sonunda

aldığını düşündüm. Zavallı adam çıldırmak üzereydi; kadın iki haftadır onunla ne konuşuyor ne de onun yanına yaklaşmasına izin veriyordu. O çığlık atıp ağlarken bir süre dinledim. Allah beni affetsin, çığlığını duyduğumda Vaad Reyis'in içinde hâlâ bir delikanlı var diye düşünüp gülmüştüm. Çığlıklar yükseldi ve Vaad Reyis'in komşusu olan Bahri'nin bağırdığını duydum: "Bunun için böyle yaygara koparttığın için kendinden utanman lazım" diyordu. Sonra Bahri'nin karısı Sada'nın sesini duydum: "Binti Mahmud, gururun yok mu senin? Ne olay yarattın ama. Bakire gelinler bile böyle davranmaz. Sanki daha önce hiç tecrüben olmamış gibi" diyordu. Binti Mahmud'un çığlıkları büyüdükçe büyüyordu. Sonra Vaad Reyis'in çığlıklarını da duydum: "Bahri! Hacı Ahmed! Binti Meczub! Yardım edin! Binti Mahmud beni öldürüyor." Yataktan fırladım ve giyinmeden apar topar çıktım. Bahri'nin ve Mahcub'un kapılarına dayanıp oradan Vaad Reyis'in evine koştum, kapı kapalıydı. Bağırmaya başladım, Mahcub sesime geldi. İnsanlar etrafımızda toplandı. Avlunun kapısını kırarken Vaad Reyis'den dağı yıkacak kadar yüksek bir çığlık duyduk, sonra da Binti Mahmud'dan. İçeri girdik; Mahcub, Bahri ve ben. Mahcub'a "insanların içeri girmesini engelle" dedim. Mahcub dışarı çıkıp insanlara bağırdı; döndüğünde yanında amcan Abdülkerim, Said, Tahir Ravvasi ve zavallı deden de vardı."

Binti Meczub'un yüzünden terler akmaya başlamıştı. Boğazı kurumuştu ve suyu işaret etti. Suyu uzattım, terini ve gözyaşlarını sildi ve devam etti: "Allah bizi affetsin. İkisini sokağa bakan alçak tavanlı odada yerde yatarken bulduk. Işık sönüktü. Vaad Reyis anadan doğma çıplaktı; Binti Mahmud'un da üstünde sadece yırtık iç çamaşırları vardı. Yerdeki kırmızı halı kan içindeydi. Işığı yaktım ve Binti Mahmud'un vücudunun her tarafının ısırık ve çiziklerle dolu olduğu gördüm; karnı, kalçaları, boynu... Meme uçlarından biri ısırılmıştı ve kanı altdudağına damlıyordu. Allah böyle bir şeye dayanma gücü vermiyor. Vaad Reyis en az on kez bıçaklanmıştı; karnından, göğsünden, yüzünden ve kalçalarının arasından."

Binti Meczub devam edemedi. Güçlükle yutkundu, boğazı titredi. Sonra da "aman Allahım" dedi, "kadere karşı gelinmiyor. Onu sırtüstü yatarken bulduk. Kalbine bıçak saplamıştı. Ağzı açıktı ve gözleri hâlâ canlıymış gibi bakıyordu. Vaad Reyis'in dili dişlerinin arasından dışarı sarkmıştı ve elleri de öylece salınıyordu."

Binti Meczub elleriyle yüzünü kapadı, parmaklarının arasından ter akıyordu. Nefesi hızlı ve yorucuydu. "Yüce Allah bizi affetsin" dedi zorlukla. "İkisi de dakikalar önce ölmüştü. Kan hâlâ sıcaktı ve Binti Mahmud'un kalbinden, Vaad Reyis'in kalçalarından sızıyordu. Kan bütün hasırı kaplamıştı ve yerden akıp odanın karşısına doğru bir dere oluşturmuştu. Mahcub, Allah ömrünü uzatsın, çok soğukkanlı ve güçlüydü. Mahmud'un sesini duyunca hemen dışarı çıktı ve babana, kimsenin içeri girmesine izin vermemesini söyledi. Mahcub ve diğer erkekler Vaad Reyis'in cesediyle; Bahri'nin karısı, ben ve bazı yaşlı kadınlar da Binti Mahmud'unkiyle ilgilendik. Geceleyin kefenlerine sardık ve sabah gün doğmadan gömdük. Hüsna'yı annesinin yanına, Vaad Reyis'i de ilk karısı Binti Receb'in yanına gömdük. Bazı kadınlar cenaze merasimi yapmaya başladı ama Mahcub, Allah onu korusun, hepsini susturdu ve ağzını açan kimse olursa boynunu kıracağını söyledi. Bir cenaze böyle koşullarda gömülür mü evladım? Köyün başına gelen çok büyük bir felaketti bu. Bütün hayatımızı Allah'ın korumasıyla neşe içinde yaşadık ve işte sonunda böyle bir şey geldi başımıza. Allah'ım sen bizi bağışla n'olur..."

O da dedem gibi ağlıyordu. Acı acı ve uzun uzun ağladı; sonra, gözyaşlarının arasından gülümseyerek, "İşin ilginç yanı eski karısı Mabruka köyün öteki ucundan insanları ayağa kaldıran o kadar bağırışa uyanmamıştı bile. Gidip onu uyandırmak için sarstığımda başını kaldırıp 'Binti Meczub, bu saatte niye buradasın?' dedi. 'Kalk' dedim, 'evinde cinayet işlendi.' 'Ne cinayeti?' dedi. 'Binti Mahmud önce Vaad Reyis'i sonra kendini öldürdü.' 'İyi olmuş!' dedi ve tekrar uyumaya gitti. Binti Mahmud'u cenaze-

ye hazırlarken horlamalarını duyabiliyorduk. Cenazeden döndüğümüzde Mabruka'yı oturmuş sabah kahvesini içerken bulduk. Bazı kadınlar ona baş sağlığı diledi ama o bağırdı: 'Hanımlar, hepiniz kendi işinize dönün. Vaad Reyis kendi mezarını kendi elleriyle kazdı ve Binti Mahmud da, Allah'ın lütfu üstünde olsun, ondan öcünü aldı.' Sonra sevinç zılgıtı atmaya başladı. Evet, Allah şahit evladım, mutluluk çığlıkları atmaya başladı ve kadınlara 'Bu olay çok kötü evet, ama bundan hoşlanmayan varsa gidip başka yerde ağıt yakabilir.' Yüce Allah bizi affetsin. Babası, Mahmud, ağlamaktan nerdeyse kendini öldürüyordu o gece. Bir öküz gibi feryat ediyordu. Abdülkerim amcan hiç nedeni yokken Bahri'ye 'yanı başında bir cinayet işleniyor ve sen yatıp uyuyorsun' diye çıkıştı. Bu o gece bütün kasaba için geçerliydi. Sanki şeytanlar tarafından ziyaret edilmiş gibiydik. Yalnızca Mahcub sakin ve toparlayıcıydı, her şeyi görmüştü: Nereden buldu bilmiyorum ama kefenleri o getirdi ve Vaad Reyis'in yaygara koparan çocuklarını sakinleştirdi. Herkesin kalbini paramparça eden ve bir bebeğin bile saçlarını bir gecede beyazlatacak bir olaydı. Ve tüm bunlar birden ve nedensiz oluverdi. Hüsna yabancı adamı kabul etmişti, Vaad Reyis'i neden kabul etmedi ki?"

* * *

Tarlalar ateş ve duman içinde. Buğdayı ekmek için hazırlanma zamanı. Zemini temizliyor ve biten sezonun yadigârı mısır koçanlarını ve küçük sapları topluyorlar, sonra hepsini bir araya getirip yakıyorlar. Yer siyah ve düz, bir sonraki sezona hazır. Erkekler çapalarına yaslanmış, bazıları da toprağı sabanla sürüyor. Hurma ağaçlarının dalları ılık ve kesik rüzgârlarla sallanıyor ve sonra tekrar hareketsiz kalıyor. Öğle güneşinin şiddetinde, sulanmış yoncaların buharı yükseliyor tarlalardan. Her küçük rüzgârda etrafa limon, portakal ve mandalina ağaçlarının kokuları yayılıyor. Bir öküzün böğürmesi, bir eşeğin anırması ya da ağaca vurulan bir baltanın sesi... Ama yine de dünya değişti.

Mahcub'u çamur içinde, üstündeki paçavrayı saymazsak neredeyse çıplak halde, bir budağı hurma ağacının ana gövdesinden ayırmaya çalışırken buldum. Selam vermedim, o da bana doğru dönmedi, budak için ayırdığı yeri kazmaya devam etti. Öylece durup onu izledim. Bir sigara yaktım ve paketi ona uzattım ama kafasını sallayarak reddetti. Eşyalarımı, kafamı yasladığım yandaki hurma ağacının üzerinden aldım. Burada bana yer yoktu. Neden toparlanıp gitmiyordum ki? Bu insanları hiçbir şey şaşırtmıyor. Yollarına çıkan her şeyi kabul ediyorlar. Ne bir doğuma seviniyor ne de bir ölüme üzülüyorlar. Güldüklerinde "Allah bizi affetsin" diyorlar, ağladıklarında "Allah bizi affetsin" diyorlar. O kadar. Ve ben, ben ne öğrendim? Onlar nehirden ve ağaçlardan sessizliği ve sabrı öğrendiler. Peki, ben ne öğrendim? Mahcub'un, bir işle uğraşırken her zaman yaptığı gibi dudağını ısırdığını fark ettim. Mahcub'u güreşte ve koşuda yenerdim, o da beni nehrin bir kıyısından diğerine yaptığımız yüzme yarışında ve ağaca tırmanmada hep geride bırakırdı. Hiçbir hurma ağacı onu zorlamazdı. Aramızda öz kardeşlerin birbirlerine hissettiği türden bir bağlılık vardı. Budağı en sonunda ana gövdeden, köklerine zarar vermeden koparabildiğinde hurma ağacına sövdü. Büyük ağaçta kalan geniş yaraya toprak doldurdu, küçük olanın saplarını kopardı ve topraktan çıkardı, sonra da kuruması için yere bıraktı. Artık konuşmaya daha hazır olduğunu düşündüm. Benim durduğum gölgeye geldi, oturdu ve dizlerini esnetti. Bir süre sessiz kaldı, sonra içini çekip "Allah beni affetsin" dedi. Elini uzattı, sigarayı verdim. Yalnızca ben köyde olduğum zamanlar sigara içerdi ve her zaman "Hükümetin parasını yakıyoruz" derdi.

Sigarayı bitirmeden attı. "Hasta görünüyorsun" dedi, "yolculuk seni yordu herhalde. Gelmen gerekmezdi. Sana telgraf çektiğimde gelmeni beklemiyordum."

"Önce onu sonra kendisini öldürmüş" dedim kendi kendime konuşuyormuş gibi. "En az on yerinden bıçaklamış. Ne kadar korkunç!"

"Kim anlattı?" diye sordu şaşkınlıkla bana dönerken.

Sorusuna aldırış etmeden devam ettim: "Meme ucunu koparmış, vücudunun her santimine vurmuş ve tırmalamış. Ne kadar korkunç!"

Öfkeyle bağırdı: "Binti Meczub anlattı değil mi? Allah kahretsin onu, dilini tutamıyor. Bazı şeylerin konuşulmaması gerekir."

"Konuşulsun ya da konuşulmasın, olan oldu" dedim. "Bunların hepsi gözünüzün önünde oldu ve hiçbir şey yapmadınız. Sen... sen bu köyde bir lidersin ve sen de hiçbir şey yapmadın."

"Ne yapmalıydık?" dedi Mahcub. "*Sen* neden bir şey yapmadın? Sen neden onunla evlenmedin? Sen yalnızca iş konuşmaya gelince iyisin. Aklını dinleyerek saygısızlık eden kendisiydi. Kadınları yalnızca erkeklere kur yaparken gördüğümüz bir çağda yaşıyoruz."

"O ne demişti?" dedim.

"Olan oldu, biten bitti" dedi. "Konuşmanın faydası var mı? Onunla evlenmediğin için Allah'a şükret. Yaptığı şey insanca değildi, şeytani bir şeydi."

Dişlerimi sıkarak "Ne demişti?" diye sordum bir kez daha.

Gözlerinde hiç acıma duygusu olmadan bana bakarak "Babası gidip onu hırpaladığında" dedi, "gündoğumunda bana geldi. Senin onu Vaad Reyis'ten ve diğer taliplerinin ilgisinden kurtarmanı istediğini söyledi. Tek istediği resmi olarak seninle evlenmekti, daha fazlası değil. 'Beni çocuklarımla yalnız bırakır, ondan başka hiçbir şey istemem' dedi. Seni buna karıştırmamamız gerektiğini ve durumu kabullenmesini söyledim. Babası onu suçluyordu ve istediği gibi davranmaya hakkı vardı. Ona Vaad Reyis'in sonsuza kadar yaşamayacağını söyledim. Deli bir adam ve deli bir kadın... Nasıl oluyor da biz kabahatli oluyoruz? Ne yapabilirdik ki? Zavallı babası o talihsiz günden beri yatakta; hiç dışarı çıkmıyor, kimseyle görüşmüyor. Bu kadar büyük bir şeye ben ya da bir başkası nasıl müdahil olabilirdi ki? Binti Mahmud'un deliliği daha önce hiç görülmemiş bir şeydi."

Gözyaşlarına boğulmamak için büyük bir çaba gösterdim. "Hüsna deli değildi" dedim. "O, bu köydeki en aklı başında insandı. Deli olan sizsiniz. Hüsna deli falan değildi."

Mahcub kahkahayı bastı. Kahkahalarının arasında "İnanılmaz!" dediğini duydum. "Kendine gel! Uyan! Bu yaşta fantezilerine âşık oluyorsun! En az Vaad Reyis kadar aklını kaybetmeye başlamışsın. Öğretmenlik ve eğitim seni yumuşatmış. Kız gibi ağlıyorsun. Aman Allah'ım, mucizelerin hiç bitmiyor... Aşk, hastalık ve gözyaşları... O bunların hiçbirine değmezdi. Eğer bunları ahlakından yapmış olsa, onu gömmemize gerek kalmazdı. Kendisini nehre atardı ya da bedenini şahinlere yem ederdi."

Bundan sonra olanları tam olarak hatırlamıyorum. Ellerimin Mahcub'un gırtlağında olduğunu hatırlıyorum; gözlerinin pörtlediğini hatırlıyorum; mideme inen ani bir yumruk hatırlıyorum; Mahcub'un göğsüme çöktüğünü hatırlıyorum. Ben onu tekmelerken Mahcub'un yerde yüzüstü yattığını ve bana "Delisin! Sen de delisin!" diye bağırdığını hatırlıyorum. Mahcub'un boğazını sıkarken duyduğum gürültü ve bağırışları hatırlıyorum; sonra beni boynumdan çeken güçlü bir el ve kafama yediğim ağır sopayı hatırlıyorum.

9

Dünya birden tersine döndü. Aşk? Aşk bunu yapmaz. Bunun adı nefret. Nefret duyuyorum ve intikam almak istiyorum. Düşmanım içimde ve onunla yüzleşmem şart. Yine de bu durumdaki ironiyi anlayabilecek kadar mantıklıyım. Mustafa Said'in bıraktığı yerden başlarım. O en azından bir seçim yapmıştı, bense hiçbir şeyi seçmedim. Güneş bir süre hareketsiz bir halde ufukta asılı kaldı, sonra birdenbire yok oldu. Karanlığın ordusu geldi ve bir anda işgal etti dünyayı. Sadece doğruyu söyleseydim ona, belki de böyle davranmayacaktı. Savaşı kaybettim çünkü bilmiyor ve bir tercih yapmıyordum. Uzun süre demir kapının önünde durdum. Artık kendi başımayım: Kaçış yok, sığınacak

yer, koruyacak bir şey yok. Dışarıda dünyam çok genişti, şimdiyse kendim bir dünya haline gelene kadar büzüldüm ve içime kapandım, benim dışımda bir dünya yok. O zaman geçmişe uzanan kökler nerede? Ölümün ve yaşamın hatıraları nerede? Kervana ve aileye ne oldu? Kadınların onca düğünde attıkları zılgıtlar nerede? Nil nereye akıyor ve kuzeyden ve güneyden yazın ve kışın esen rüzgâr nereye gidiyor? Aşk mı? Aşk bunu yapmaz. Bunun adı nefret. İşte şimdi Mustafa Said'in demir kapısının önünde duruyorum, üçgen çatısı olan dikdörtgen şeklindeki yeşil pencereli odanın... Anahtarlar cebimde ve düşmanım, şüphesiz, yüzünde şeytani bir mutlulukla, içeride. Ben... Koruyucu, âşık ve düşman.

Anahtarı çevirdim, kapı hiç zorlanmadan açıldı. İlk olarak rutubetle ve bana eski anıları hatırlatan bir kokuyla karşılaştım. Bu kokuyu biliyorum, sandalağacı tütsüsünün kokusu bu. Parmak uçlarımla duvara dokunarak yürümeye başladım, pencere camını hissettim. Ahşap panjurları ve camı ardına kadar açtım. İkinci ve üçüncü camı da açtım ama dışarıdan gelen tek şey daha fazla karanlıktı. Bir kibrit yaktım. Işık gözümde patladı ve karanlıkta büzülmüş dudakları olan, tanıdığım ama çıkartamadığım somurtkan bir yüz belirdi karşımda. Ona doğru, kalbimde kinle yürüdüm. Mustafa Said'e olan düşmanlığımdı bu. Yüzün altında bir boyun, boynun yanlarından iki omuz ve göğüs, sonra bir gövde ve bacakları belirdi. Kendimi kendimle karşı karşıya buldum. Mustafa Said değildi bu, aynada gördüğüm aksimdi. Birdenbire resim silindi ve ben de ne kadar bilmiyorum ama uzun bir süre karanlıkta sadece dinleyerek ve hiçbir şey duymayarak oturdum. Bir kibrit daha yaktım. Bir kadın acı acı gülümsüyordu bana. Işık vahasının içinde otururken etrafıma bakındım, masanın üzerinde elimin uzanabileceği kadar yakında eski bir lamba olduğunu gördüm. Salladım ve içinde gaz olduğunu fark ettim. Ne güzel! Lambayı yaktım; gölgelerle duvarlar uzaklaştı birden, tavan yükseldi. Pencereleri kapattım. Bu kokunun burada hapsedilmesi gerekiyordu; tuğlaların, ahşabın, yanan sandalağacı tütsüsünün

ve kitapların kokusu... Aman Allah'ım, dört duvar da yerden tavana kadar raflarla, raflar da üst üste kitaplarla tıklım tıklım doluydu. Bir sigara yaktım ve ciğerlerimi bu tuhaf kokuyla doldurdum. Ne sersem bir adamdı! Tüm bunlar, yeni bir sayfa açmak isteyen bir adamın yapacağı türden şeyler mi? Tüm bu mekânı altüst edeceğim ateşe vereceğim burayı. Işığın ateşini ayağımın altındaki kilime attım ve bir savaş atının üzerine oturmuş ve mızrağını kaçan bir ceylana doğrultmuş bir Pers kralını yakıp tüketmesini izledim. Lambayı kaldırdım ve tüm odanın İran halılarıyla kaplı olduğunu fark ettim. Kapının karşısındaki duvarın sonunda boş bir alan olduğunu gördüm. Elimde lambayla oraya gittim. Ne komik! Bir şömine vardı. Her parçasıyla gerçek bir İngiliz şöminesi, üstünde pirinçten yapılmış bir kapak, önünde yeşil mermerle kaplanmış bir alan ve mavi mermerden şömine rafı; şöminenin iki tarafında da Viktorya döneminden ipekle kaplanmış sandalyeler ve üzerinde kitaplar ve defterler olan yuvarlak bir masa. Dakikalar önce bana gülümseyen kadının yüzünü gördüm yine, şömine rafının üzerindeki geniş, yaldızlı çerçevenin içinde geniş bir yağlıboya tabloydu; sağ alt köşesinde Mustafa Said'in imzası vardı. Odanın ortasındaki yangının yayıldığını gördüm. Oraya doğru on sekiz adım attım (yürürken adımlarımı saydım) ve küçük yangını ayağımla söndürdüm. İntikam almak istiyordum ama yine de merakıma yenik düşmüştüm. İlk önce görmem ve hissetmem lazım, sonra sanki hiç var olmamış gibi yakacağım burayı. Lambanın ışığıyla kitapların kategorilere göre sıralandığını görebiliyordum. Ekonomi, tarih ve edebiyat kitapları. Zooloji. Jeoloji. Matematik. Astronomi. *Britannica* ansiklopedisi. Gibbon. Macaulay. Toynbee. Bernard Shaw'ın bütün kitapları. Keynes. Tawney. Smith. Robinson. *Eksik Rekabet Ekonomisi*. Hobson'dan *Emperyalizm*. Robinson'dan *Marksist Ekonomi Üzerine*. Sosyoloji. Antropoloji. Psikoloji. Thomas Hardy. Thomas Mann. E. G. Moore. Thomas Moore. Virginia Woolf. Wittgenstein. Einstein, Brierly. Namier. Daha önce duyduğum ve duymadığım kitaplar. İsimlerini daha önce duymadığım şairler tarafından yazılmış cilt-

lerce şiir kitabı. *Gordon'un Günlükleri*. *Güliver'in Maceraları*. Kipling. Housman. Thomas Carlyle, *Fransız İhtilali'nin Tarihi*. Lord Acton, *Fransız Devrimi Üzerine Dersler*. Deri ciltler. Karton kapaklar. Yırtık pırtık eski kitaplar. Kapağı hiç açılmamış gibi görünen kitaplar. Mezar taşı büyüklüğünde kocaman ciltler. İskambil kâğıtları gibi küçücük yaldızlı ciltler. İmzalar. İthaflar. Kutulardaki kitaplar. Sandalyelerdeki kitaplar. Yerdeki kitaplar. Tüm bunların anlamı ne? Ne demek istiyor? Owen. Ford Madox Ford. Stefan Zweig. E. G. Browne. Laski. Hazlitt. *Alice Harikalar Diyarında*. Richards. İngilizce Kuran. İngilizce İncil. Gilbert Murray. Platon. *Sömürgecilik Ekonomisi*, Mustafa Said. *Sömürgecilik ve Tekel*, Mustafa Said. *Hıristiyanlık ve Barut*, Mustafa Said. *Prospero ve Caliban*. *Totem ve Tabu*. Cesur. Tek bir Arapça kitap yok. Bir mezarlık. Bir türbe. Delilik bu.

Bir hapishane. Büyük bir şaka. Bir hazine odası. "Açıl susam açıl, haydi mücevherleri halka dağıtalım." Tavan meşe ağacından, ortasından bir kemer geçiyor. Sarımsı bir kırmızılıkta iki mermer kolon tarafından destekleniyordu bu kemer ve odayı ikiye bölüyordu; kemerin altı süslenmiş kenarlarıyla fayans kaplı. Uzun yemek masasının ucunda durdum. Masanın neden yapıldığını bilmiyorum ama yüzeyi koyu ve parlak. İki tarafında beş tane deri kaplamalı sandalye var. Sağ tarafta mavi kadifeden bir kanepe duruyor. Kanepenin üzerinde -dokunuyorum- kaz tüyünden minderler var. Şöminenin iki tarafında daha önce fark etmediğim farklı nesneler gördüm: Sağ tarafta uzun bir masa var ve üzerinde on mumlu gümüş bir şamdan duruyor, solda başka bir tane daha var. Tüm mumları tek tek yaktım; şömine rafının üzerindeki yağlıboya tablo aydınlandı hemen. Geniş gözleri ve geniş bir alnı olan ince suratlı bir kadın. Burnunun gölgesi çok genişti ve ağzı çok açıktı. Kapının karşısında cam yüzeyli kitaplıklar olduğunu fark ettim, yere kadar uzanmıyordu, şöminenin iki tarafına 50-60 santim uzaklıkta beyaz dolapların yanında bitiyorlardı. İkisi de aynı boyuttaydı. Gidip kitaplığın üzerine dizilmiş fotoğraflara baktım: Mustafa Said gülerken; Mustafa Said yazarken; Mustafa

Said yüzerken; Mustafa Said bir yerlerdeyken; Mustafa Said cüppeli ve tahtada; Mustafa Said Serpentine Gölü'nde kürek çekiyor; Mustafa Said başında bir taçla *Doğum* oyununda, İsa'ya kokular ve mür sunan Üç Kral'dan birini oynuyor; Mustafa Said bir kadınla bir adamın arasında... Mustafa Said tek bir ânını bile kaydetmeden geçmemiş. Bir kadının fotoğrafını elime aldım ve dikkatle inceledim. Arkasında süslü bir el yazısı vardı: "Tüm sevgimle, Sheila." Tabii ki Sheila Greenwood'du. Hull eteklerindeki kasabalı bir kız. Onu hediyelerle, tatlı sözlerle ve her şeyi gerçekten olduğu gibi görme kararlığıyla ayartmıştı. Yanan sandalağacı tütsüsünün kokusu onu sarhoş etmişti. Gerçekten de güzel bir yüzü vardı. Resimde gülümsüyordu ve fildişi bir kolye takıyordu. Kolları açıktı, göğüsleri dolgundu. Gündüzleri garson olarak hayatını kazanıyor, akşamları da Politeknik'te çalışmalarını yürütüyordu. Akıllıydı ve geleceğin işçi sınıfının ellerinde olduğunu düşünüyordu. İleride bir gün sınıf farkı ortadan kalktığında tüm insanların kardeşçe yaşayacağını düşünüyordu. "Eğer siyah bir adama âşık olduğumu öğrenirlerse annem aklını kaçırır, babam da beni öldürür. Ama umurumda değil" diyordu ona her zaman. "Çıplak yatarken bana Marie Lloyd'un şarkılarını söylerdi" demişti Mustafa Said. "Perşembeleri onun Camden Town'daki evinde kalırdım. O da bazen benim evimde kalırdı. Yüzüme diliyle dokunurdu ve 'Senin dilin tropik bir gün batımı gibi koyu' derdi. Birbirimize hiçbir zaman yetemedik. Ne zaman bana gözünü dikse yeni bir şeyler keşfettiğini düşünürdü. 'Teninin siyahlığı ne kadar olağanüstü' derdi, 'sihrin ve gizemin ve müstehcenliğin rengi.'"

İntihar etmişti. Sheila Greenwood neden intihar etti Bay Mustafa Said? Biliyorum ki bir süre sonra yakacağım bu firavun mezarında bir şeyler saklıyorsunuz. Bu köyde kimse kimseyi öldürmezken, Hüsna Binti Mahmud neden önce Vaad Reyis'i sonra kendini öldürdü?

Başka bir fotoğrafı elime aldım, üzerinde kalın, eğik bir el yazısı vardı: "Ölene dek, Isabella Seymour." Zavallı Isabella

Seymour. Ona daha özel bir sempati besliyorum. Yüzü yuvarlak ve hafifçe tombuldu. O günlerde pek moda olmayan çok kısa bir elbise giymişti. Mustafa Said'in anlattığı gibi bronz bir heykel gibi değildi ama yüzünden iyi bir mizaca, hayata karşı iyimser bir bakış açısına sahip olduğu çok belliydi. Gülümsüyordu. O da gülümsüyordu. Başarılı bir cerrahın karısı ve iki erkek çocuk annesi olduğunu söylemişti. On bir yıllık mutlu bir evliliği vardı, her Pazar düzenli olarak kiliseye giderdi ve yardım organizasyonlarında yer alırdı. Sonra onunla tanıştı ve kendini çoktan kapanmış derin bir karanlığın içinde buldu. Her şeye rağmen ona bir mektup bırakmıştı: "Eğer bir Tanrı varsa, eminim kalbini açarak ulaştığı mutluluğa engel olamayan bir kadının telaşına sempatiyle bakacaktır; bu, düzenin bozulması ve bir kocanın gururunun çiğnenmesi anlamına gelse de... Tanrı beni bağışlasın ve bana verdiğin mutluluk kadar mutluluk versin sana." Gecenin içinde onun sesini duydum, karanlıkta yükselip alçalıyordu; ne pişmanlık ne de hüzün taşıyordu bu ses. Eğer herhangi bir duygu varsa da zevkin çınlamasından başka bir şey değildi bu. "Yalvarır gibi bir ses tonuyla, teslim olurcasına 'Seni seviyorum' dediğini duydum ve bilinçaltımın derinliklerinden beni vazgeçmeye çağıran zayıf bir sesle cevapladım onu. Ama zirve yalnızca bir adım uzaktaydı, sonrasında soluklanacak ve dinlenecektim. Acımızın doruklarındayken, aklımdan -sonsuz çölün ortasındaki bir tuz gölünden yükselen buğu gibi- eski, uzak anıların bulutları geçti. Kocası mahkemede tanık koltuğuna oturduğunda bütün gözler onun üzerindeydi. Terazide benim karşımda duran ve benden çok daha ağır basan bir adamdı. Savunmanın tanığıydı, iddia makamının değil. 'Adalet için konuşacağım' demişti mahkemede, herkes sus pus olmuştu; 'Karım Isabella kanser olduğunu öğrenmişti. Ölmeden önceki son dönemlerinde sık sık depresyona giriyordu. Ölümünden günler önce bana sanıkla olan ilişkisini itiraf etti. Ona âşık olduğunu ve bu konuda yapacak bir şey olmadığını söyledi. Benimle yaşadığı hayatı boyunca her zaman doğru ve sadık bir eş oldu. Her şeye rağmen, içimde ne ona ne de

sanığa karşı kötü bir duygu yok. Sadece onu kaybetmenin büyük üzüntüsünü yaşıyorum.' "

Dünyada ne adalet ne de insaf var. Ben hayatına giren onca kurban için keskin bir nefret duyuyorum ona. Ve tabii son kurbanı, sevdiğim tek kadın, Hüsna Binti Mahmud için de... Zavallı Vaad Reyis'i ve kendini Mustafa Said yüzünden öldürdü. Deri çerçevede bir fotoğrafa baktım. Arap kaftanı ve başörtüsü takmasına rağmen, bu kesinlikle Ann Hammond'dı. Resmin altındaki yazı titrek ve Arapçaydı: "Kölen, Suzan." O kadar ışık saçan bir yüzü vardı ki fotoğraf bunu zar zor yansıtıyordu. İki yanağında da gamzeleri vardı, dudakları dolgun ve rahattı, gözleri merakla parlıyordu. Fotoğrafın çekilmesinin üzerinden yıllar geçmişti ama yine de tüm bunlar açıkça belli oluyordu. "Benim aksime, o sıcak iklimlere, zalim güneşe, mor ufuklara özlem duyuyordu. Onun gözünde özlemlerinin tamamıydım ben. Kuzey'in ve soğuğun özlemini duyan Güney'dim ben. Hampstead'de fundalığa bakan bir evi vardı, hafta sonları Oxford'dan oraya gidiyordu. Cumartesi akşamlarını benim evimde, pazar akşamlarını da onda geçiriyorduk. Bazen pazartesileri, bazen de bütün hafta kalıyordu. Sonra kendini üniversiteden yavaş yavaş soyutlamaya başladı. Önce bir ay, sonra iki ay gitmedi, tamamen bırakana kadar. Yüzünü koltukaltıma gömerdi, onu kendinden geçiren bir kokuyu içine çekiyormuş gibi koklardı beni. Gözleri zevkle kırpışırdı. 'Seni seviyorum hayatım.' Dini bir törendeki ilahiler gibi söylerdi bunu. 'Bütün kokunu içime çekmek istiyorum; Afrika'nın ormanlarındaki çürüyen yaprakların kokusunu, mangonun ve papayanın ve tropik baharatların kokusunu, Arap çöllerindeki yağmurun kokusunu...' Kolay lokmaydı. Onunla Oxford'da Ebu Nuvas üzerine verdiğim bir derste tanışmıştık. Ömer Hayyam'ın Ebu Nuvas'a kıyasla hiçbir şey olmadığını söylemiştim. Derste şarapla ilgili bazı şiirler okudum, Arap şiirinin Abbasi çağında nasıl okunduğunu örnekleyen mizahi bir hitap tarzıyla. Derste Evu Nuvas'ın Sufî bir gizemci olduğunu ve şarabı tüm ruhani özlemlerinin bir simgesi olarak kullandığını, şiirindeki şarap

arzusunun aslında ilahi olanın içinde kendini yok etme arzusu olduğunu anlattım; gerçeğe dayalı olmayan saçmalıklardan başka bir şey değildi bu anlattıklarım. Ama o akşam ağzımdan çıkanların aslında bilinçaltımdaki gerçeklerden geldiğini fark ettim. Sanki duyduğum haz, kendini beni dinleyenlerle bağlıyordu ve bağladıkça daha da müsrifçe yalan söylüyordum. Dersten sonra hepsi etrafımda toplandı; Doğu'da çalışmış ve emekli olmuş devlet memurları, kocaları Mısır'da, Irak'ta ve Sudan'da ölmüş yaşlı kadınlar, Kitchener ve Allenby ile savaşmış erkekler, doğubilimciler ve Sömürge Ofisi'nden ve Yabancılar Ofisi'nin Ortadoğu Şubesi'nden memurlar. Birden on sekiz ya da on dokuz yaşlarında bir kızın, insanların arasından bana doğru koştuğunu gördüm. Kollarını dolayıp öptü beni. 'Sen tanımlanamayacak kadar güzelsin' dedi Arapça. 'Ve sana duyduğum sevgi de tanımlanacak gibi değil.' Beni korkutacak derecede şiddetli bir duyguyla dedim ki: 'Sonunda seni buldum Suzan. Her yerde seni aradım ve asla bulamayacağımı düşündüm. Hatırlıyor musun?' 'Bağdat'ta, Karkh'taki evimizi nasıl unutabilirim? El-Memun* zamanlarında Dicle Nehri'nin kıyılarında...' dedi en az benimki kadar şiddetli bir duyguyla. 'Ben de yüzyıllardır senin ayak izlerini takip ediyorum ama birbirimizi bulacağımızdan emindim... Ve işte buradasın, sevgilim, Mustafa, ayrı düştüğümüzden beri hiç değişmemişsin.' Sanki onunla birlikte etrafımızın oyuncularla çevrili olduğu bir sahnede küçük roller canlandırıyorduk. Ben erkek kahramandım, o da kadın... Işıklar söndü, karanlık etrafımızı sardı ve sadece o ve ben, üzerimize doğrultulmuş bir ışıkla karanlığın ortasında yalnız kaldık. Yalan söylediğimin farkındaydım ama yine de sanki gerçeği söylüyordum. O da aynı şekilde, yalan söylerken sanki gerçeği söylüyordu. O an, bütün hayatını uğruna harcayabileceğin kendinden geçtiğin coşkulu anlardan biriydi. Öyle bir andı ki, gözlerinin önünde yalan gerçeğe, tarih bir buluşturucuya ve sarayın soytarısı bir sultana dönüşüyordu.

* El-Memun: Tam adı Ebu'l-Abbas Abdullah el-Memun İbnü'l-Reşid (786-833): Halife Harun Reşid'in oğlu. 813-833 arasında Abbasi halifesi.

O hayalin coşkunluğu devam ederken beni arabasıyla Londra'ya götürdü. Dehşet verici bir hızla kullanıyordu ve zaman zaman ellerini direksiyondan tamamen çekip bana sarılıyordu. 'Seni bulduğum için ne kadar mutluyum anlatamam!' diye bağırıyordu. 'O kadar mutluyum ki şu anda ölsem de gam yemem!' Yol üstündeki barlarda durup bazen elma suyu, bazen bira, bazen kırmızı şarap, bazen de viski içiyorduk. Her bardakta ona Ebu Nuvas'ın şiirlerinden okuyordum:

'Dünyanın uyanışı sana keyif vermez mi?
Oradaki yaşlı bakire şarap içmek için değil mi?
Boş ver bahaneleri, bu hazzın tadına var;
Keyfin annesi yeşil, babası gece kadar siyah.
Çabuk ol, Karkh'ın bahçeleri çiçeklere dolandı,
Savaşın kötü talihinden sağ salim sıyrıldı.'

Sadece bunu değil, şu dizeleri de okudum ona:

'İçtiğim bu dolu kadeh Cennet'in ışıkları kadar aydınlık değil mi?
Buluştuk yine bir öpüşte ya da bir sözde işte
Zamanla o kadar olgunlaştı ki
Düşündün ışık gökyüzünden süzülüyor diye'

Sonra bir de şunu okudum:

'Savaşın adamı ve onun askerleri harekete geçtiğinde
Ölümün sancağı ayırmadan çağırıyor gri sakallıları ve oğlanları
Yıkımın ateşi hiddetlendiğinde ve savaş başlayınca, biz
Ellerimizi yaylar gibi kullanarak, oklar yerine zambaklarla
Savaşı şenliğe dönüştürüyoruz, en iyi dostlar olarak kalarak
Onlar davullarına vurduğunda, biz utlarımızı çalıyoruz
Zevk içinde ölen ve tanrıya kurban edilmiş o genç adamlara
Saki kavgamıza tabi, bizi şarabı yağmalamaya çağırıyor
O kadar ısrarcı ki, bir bardak boşalınca doluyor bir diğeri

İşte sarhoş sarhoş salınan bir adam, bir başkası ziyadesiyle ölü
Şarapla öldürürüz ve şarapla hayata döndürürüz ölülerimizi.'

"Ve işte böyle birlikteydik; şiir ve içkiyle hareketleniyor, beni tatlı yalanlarla besliyordu; ben de ona karmaşık sözler veriyor, korkunç fantezilerimi anlatıyordum. Bana gözlerimde kavurucu çöllerdeki serapların ışıltısını gördüğünü, sesimde ormanlardaki vahşi hayvanların sesini duyduğunu söyledi. Ben de ona gözlerinin maviliğinde kuzeyin kıyısız denizlerini gördüğümü söyledim. Londra'da onu eve, inşa ettiğim öldürücü yalanların mağarasına götürdüm. Yalan üstüne yalan; sandalağacı tütsüsü, devekuşu tüyleri, fildişi ve abanoz ağacından heykelcikler, Nil kıyıları boyunca uzanan hurma ağacı ormanlarının resimleri ve çizimleri, güvercin kanatları gibi süzülen tekneler, Kızıl Deniz'in dağlarının üzerinden doğan güneş, kendi yollarında yürüyen kervanlar, Yemen sınırındaki kum tepeleri, Kurdufan'daki boabab ağaçları, Zandi, Nuer ve Zulu kabilelerinin çıplak kızları, Ekvator'daki muz ve kahve tarlaları, Nubia bölgesindeki eski tapınaklar, süslü Küfi yazısıyla yazılmış, gösterişli ciltleri olan Arap kitapları, İran halıları, pembe perdeler, duvarlardaki büyük aynalar ve koridordaki renkli ışıklar. Diz çöktü ve ayağımı öptü. 'Sen, Mustafa, benim sahibim ve efendimsin' dedi. 'Ve ben Suzan, senin kölenim.' Ve böylece, sessizce, ikimizde kendi rolümüzü seçtik. O köle kız olmuştu ben de onun sahibi. Banyoyu hazırladı, içine gül esansı döktüğü sularla yıkadı beni. Girişte asılı olan Mağribi pirinç tütsülükteki sandalağacı tütsüsünü yaktı. Ben yatakta uzanırken o aba giydi ve başörtüsü taktı, göğsüme, bacaklarıma, boynuma ve omuzlarıma masaj yaptı. Emir verircesine 'Gel buraya' dedim. 'Emredersiniz efendim' dedi ince bir sesle. Fantezinin, sarhoşluğun ve deliliğin içinde can çekişirken onu aldım, o da kabul etti. Aramızda olanlar binlerce yıl öncesinde olmuştu aslında. Onu Hampstead'deki evinde ölü buldular. Kendini gazla zehirlemişti ve yanında bir de not vardı: 'Bay Said, Allah belanı versin!'"

Ann Hammond'un fotoğrafını, Mustafa Said'in Bayan Robinson ve kocasının arasında durduğu fotoğrafın soluna geri koydum. Fotoğrafın altında bir not vardı: "Sevgili Moozie'ye, 17.4.1913." Anlaşılan o ki, Moozie'yi bir evcil hayvan ismi olarak kullanıyordu ama mektupta ondan da aynı isimle bahsetmişti. Fotoğrafta Mustafa Said çatık kaşlı da olsa sıradan bir çocuk gibi görünüyordu. Bayan Robinson solunda duruyordu, kolu Mustafa Said'in omuzlarındaydı; kocasının kolu ikisini de sarıyordu. İkisi de doğal ve mutlu ifadeyle gülümsüyorlardı; yüzleri henüz otuzuna bile gelmemiş genç yüzlerdi. Her şeye rağmen, Bayan Robinson'ın ona olan sevgisi hiç azalmamıştı. Mahkemenin başından sonuna kadar oradaydı ve her kelimeyi duymuştu ama yine de bana yazdığı mektupta şöyle diyordu:

"Bana sevgili Moozie ile ilgili yazdıklarınız için size ne kadar minnettar olduğumu ifade edemem. Zavallı Moozie. İşkenceler içindeydi çocuğum. Ama yine de bana ve kocama sonsuz bir mutluluk getirmişti. O acı dolu olaydan ve Londra'dan ayrıldıktan sonra onu kaybettim ve onunla iletişim kurmak için denediğim her yol başarısız oldu. Zavallı Moozie. Acımı biraz olsun hafifleten tek şey son yıllarını sizinle mutlu bir şekilde geçirdiğini, iyi bir eşle evlendiğini ve iki oğlunun olduğunu bilmek. Lütfen Bayan Said'e sevgilerimi iletin. Beni annesi gibi bilsin ve onun için yapabileceğim herhangi bir şey olursa bana yazmaktan çekinmesin. Buraya gelseler ve yaz tatillerini benimle geçirseler ne kadar mutlu olurum. Wight Adası'nda yalnız yaşıyorum. Geçen ocak ayında Kahire'ye gidip kocamın mezarını ziyaret ettim. Ricky Kahire'ye bayılırdı ve kader onun dünyada en çok sevdiği şehirde gömülmesine izin verdi.

Şu sıralar hayatımızı, Ricky'yi, Moozie'yi ve beni anlatan bir kitap yazmakla meşgulüm. İkisi de kendi tarzlarında harika adamlardı. Ricky'nin büyüklüğü başkalarını mutlu etme yeteneğinden geliyordu. O kelimenin tam anlamıyla mutlu biriydi; iletişim kurduğu herkese de bu mutluluğu yayardı. Moozie'de

bir dehanın beyni vardı ama istikrarsızdı; o ne gerçekten sevdiklerine mutluluk verebiliyor ne de Ricky ve benim gibi onu gerçekten sevenlerden mutluluk alabiliyordu. Onlara duyduğum sevgi bu iki büyük adamın hikâyelerini dünyaya anlatma sorumluluğu hissettirdi bana. Kitap aslında sadece Ricky ve Moozie'yle ilgili olacak çünkü ben kayda değer bir şey yapmadım. Ricky'nin Arap kültürüne yaptığı olağanüstü katkıları yazacağım; mesela çok nadir bulunan bazı elyazmalarını keşfettiğini ve onların basılmasını sağladığını. Moozie'nin de ülkesindeki vatandaşlarının bizim sömürgeci mandamız altında çektikleri sefalete nasıl dikkat çektiğini yazacağım. Mahkemeyi de bütün ayrıntılarıyla yazacağım ve tüm şüpheleri kaldırıp ismini temize çıkaracağım. Bana Moozie'den kalan ve benim kitabı yazmama yardımcı olabilecek herhangi bir şey yollarsan sana minnettar olurum. Belki de Moozie sana Londra'daki eşyalarını bana emanet ettiğini söylemiştir. Yazdığı kitaplardan ve kitaplarının başka dillere tercümesinden kazandığı telifler epey birikti. Bana banka hesabını adresi yollarsan bu paraları hemen sana yollayayım. Bu vesileyle de sana Moozie'nin ailesine göz kulak olduğun için çok teşekkür ederim. Lütfen bana sık sık yaz ve onlardan haberler ver. Ayrıca lütfen bir sonraki mektubunda bana onların bir fotoğrafını yolla.

Sevgilerle
Elizabeth

Mektubu cebime koydum ve şöminenin sağındaki sandalyeye oturdum. Gözüm *The Times*'ın 26 Eylül 1927'de yayımlanmış sayısına takıldı. Doğumlar, Evlilikler, Düğünler. Nikâh çarşamba günü saat 2'de Stuntney Kilisesi'ndeki M.A. Cenaze Servisi'nde nikâh memuru Canon Sampson tarafından kıyılacaktı. Köşe yazısı: Her zaman sevilen. Daha uzun olabilecek mi? "Sevgili kalp." Kenya kolonisi. Sözleşmeli Mühendis Bay ..... 5 Ekim'de Nairobi'ye dönüyor. O zaman dek kolonideki mallarla ilgili raporlara dair iletişimlerle ..... ilgilenecek. Sürüş dersleri

için ilanlar. Satılık İran kedileri. Asil kız (17) açılmak istiyor. Doğuştan hanımefendi (30) yurtdışına gönderilmek istiyor. Spor haberleri: West Hill, Burhill'i yendi. Wes Ham kazandı. Gene Tunney'nin zaferi. Zafrullah Han'dan Sir Chimanlal Setelvad'ın Müslümanlar ve Hindular arasındaki çekişmeye dair bakış açısını çürüten bir mektup. Güneşsiz dünyada cazın mutluluk verici bir müzik olduğunu anlatan bir başka mektup. Yangon'dan gelen iki fil dün Tilbury Limanı'ndan yürütülerek hayvanat bahçesine ulaştı. Sığır yetiştiricisi, çiftliğinde bir boğanın saldırısı sonucu öldü. Dört muz çalan adam üç yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı. Dış haberler. Moskova'da Rusya'nın Fransa'ya borçlarını ödemesi üzerine yeni teklif. İsviçre'de sel baskınları. Kaptan Scott'ın gemisi *The Discovery* Güney denizinden döndü. Bay Stresemann, *Matin* gazetesine Başkan Von Hindenburg'un Tannenberg'de yaptığı ve savaşın çıkmasına Almanya'nın sebep olduğunu reddeden konuşmayı desteklediğini belirtti. Ana dosya Cidde'deki anlaşmayla ilgiliydi. Sir Gilbert Clayton tarafından Büyük Britanya adına kaleme alınmıştı. Prens Faysal bin Abdül Aziz de, Hicaz kralı olan babasının ve sömürgelerinin adına konuşmuştu. İngiltere ve Galler için hava tahmini: Batı ve kuzeybatıdan esen rüzgârlar açık alanda çok etkili olacak. Genelde hava açık ama birkaç bölgede gök gürültülü sağanak yağış.

Yalnızca gazete gibi görünüyordu. Burada olmasının özel bir nedeni var mıydı yoksa sadece tesadüf müydü?

Bir defteri açtım ve ilk sayfasını okudum: "Hayat Hikâyem – Mustafa Said." Sonraki sayfada bir ithaf vardı: "Tek gözden görenler, tek dilden konuşanlar, siyah ya da beyaz, Doğulu ya da Batılı demeden her şeyi görenlere..." Hemen diğer sayfaları karıştırdım ama hiçbir şey bulamadım. Tek bir cümle, tek bir kelime bile yazılı değildi. Bu da bir şeylerin işareti miydi yoksa tesadüf müydü? Bir dosyayı açtım ve içinde sayısız kâğıt, çizim ve taslak buldum. Anlaşılan elini hem yazmak hem çizmek için kullanıyordu. Çizimler gerçekten iyiydi ve yetenekli birisinin elinden çıktığı belliydi. İçlerinde meşe ağaçları, nehirler ve kuğu-

lar olan renkli İngiliz şehir manzaraları vardı. Karakalemle köyün manzarası ve insanları da çizilmişti. Her şeye rağmen yeteneğini kabul edemiyordum. Bahri, Mahcub, dedem, Vaad Reyis, Hüsna, Abdülkerim amcam ve diğerleri: Hepsi çok önceden farkına vardığım ama bir türlü tanımlayamadığım o keskin ifadeyle bana bakıyorlardı. Mustafa Said hepsini açık bir görüşle ve sevgiye dönüşen bir sempatiyle çizmişti. Vaad Reyis'in yüzü diğerlerinden daha belirgindi; farklı pozlarda sekiz kere çizilmişti. Vaad Reyis'le neden bu kadar ilgiliydi ki?

Bazı müsveddelere baktım ve okumaya başladım: "İnsanlara zihinlerini açmalarını ve içlerinde esir olan gücü serbest bırakmalarını öğretiyoruz. Ama sonucu tahmin edemiyoruz. Özgürlük... Zihinlerini hurafelerden kurtarıp özgür bırakıyoruz. İnsanlara istedikleri gibi yaşayabilmeleri için geleceğin anahtarlarını veriyoruz." "Londra'yı terk ettiğimde Avrupa orduları daha da kanlı bir saldırıyı seferber etmeye başlamıştı." "Bu nefret değil, bu kendini ifade edemeyen bir sevgi. Onu çarpık bir şekilde sevdim. O da beni." "Evlerin çatıları çiseleyen yağmurla ıslanıyordu. Tarlalardaki inekler ve koyunlar siyah-beyaz çakıl taşları gibiydiler. Hafif haziran yağmurlarından biriydi. İzin verin bayan. Bu tren yolculukları çok sıkıcı. Nasılsınız? Birmigham'dan Londra'ya. Manzarayı nasıl tanımlarsınız? Ağaçlar ve çim. Tarlaların ortasında kuru ot yığınları. Ağaçlar ve çimler her yerde aynı. Ngaio Marsh'ın bir kitabı. Tereddüt etti. Evet ya da hayır demedi." Gerçek olayları mı tarif ediyordu yoksa bir hikâye oluşturmaya mı çalışıyordu? "Sayın Yargıç, iddia makamı açıktan bir mantık hilesine başvuruyor ve buna itiraz etmek zorundayım. İddia makamı, sanığı, gerçekten olan ve sanığın da kabul ettiği olaylara dayanarak aslında sorumlu olmadığı olaylardan da sorumlu tutmak istiyor. Davalı zaten suçlandığı olayların açıklamalarını yaptı. Karısını öldürdüğünü kabul etti ama bu onu son on yılda Britanya Adası'nda yaşanan bütün kadın intiharı olaylarının sorumlusu yapmaz." "Her kim ki iyiyi emzirir, onun için yumurtalarından mutlulukla uçan kuşlar çıkacak. Her kim ki kötülüğü

doğurur, onun için dalları acı ve meyveleri pişmanlık dolu bir ağaç büyüyecek. Allah hata yapan kör göze ve dış görünüşe aldanana merhamet etsin."

El yazısıyla yazdığı bir de şiir buldum. Görünüşe göre şiirle de ilgileniyormuş. Şiirde, sanatla yüz yüze kalınca, bir şekilde korkup yaptığı bütün karalamalar ve değişiklikler de açıkça görülüyordu. İşte:

Mutsuzluğun göğüsteki iç çekişi sızlar
Zamanın değişimi sessiz gözyaşlarıyla belirir
Ve aşk ve gömülü nefreti alır götürür uzaklara rüzgâr.
Derin bir sessizlik kucaklar ibadetin izlerini,
İnilti, yalvarışlar ve ağlamalardır acıyla ilgilendiğin
Ve toz ve duman tuzağa düşürür yolcuları yollarında.

Bazısı, ruhundan memnun, diğerleri korku içinde
Alınları itaatkâr, bazılarının...

Mustafa Said'in vezne uygun sözcüğü bulmak için uzun saatler düşündüğü belliydi. Şiirdeki sorun benim de ilgimi çekti ve ben de birkaç dakika bunun üzerine düşündüm. Ama yine de fazla vakit harcamadım, ne de olsa zıtlıklara ve karşılaştırmalara dayalı basit bir şiirdi; gerçek bir duygusu yoktu, hakiki bir his vermiyordu okura. Benim aklıma gelen dize şiirin kalanından daha kötü değildi, bu yüzden son dizenin üstünü çizdim ve yerine yazdım:

Başlar tevazu ile eğilir, yüzler geri çevrilir.

Kâğıtları didik didik aramaya devam ettim ve üzerlerinde "üç fıçı yağ", "Konsey pompaların nasıl güçlendirileceği sorununu tartışacak" ve "Fazla beton hemen satılabilir" gibi ifadelerin yazıldığı bazı karalamalar buldum. Bunların arasında şu paragrafa rastladım: "Benim kader yıldızımın onunkiyle çarpışması, hapiste seneler geçirmem ve hiçbir adamın hissedemeyeceği şeyler hissetmem kaçınılmazdı. O gecenin tadı hâlâ damağımda ve beni başka herhangi bir şeyden zevk almaktan alıkoyuyor."

Küçük kâğıt parçalarını okumaktan sıkıldım. Matematiksel bir bulmaca gibi, bu odada saklı daha bir sürü kâğıt olduğu belliydi ve Mustafa Said benim bunları bulmamı ve yan yana getirip onu uygun biçimde resmedecek bir imaj yaratmamı istiyordu. Değerli bir tarihi eser gibi keşfedilmek istiyordu. Artık biliyordum, bu rolü onun seçtiğine hiç şüphe yoktu. Benim merakımı cezp etmesi ve bana hayat hikâyesinin bir kısmını anlatması tesadüf değildi, kalanını da ben bulacaktım. Ölmeden önce bana, merakımı daha da azdıracak kırmızı mühürlü bir mektup bırakması ve iki oğlunu bana emanet etmesi de tesadüf değildi. Ve tabii bana bu balmumu müzesinin anahtarını bırakması da... Bencilliğinin ve kibrinin sınırı yoktu. Her şeye rağmen tarihin onu ölümsüzleştirmesini istemişti. Ama bu saçmalığı daha fazla devam ettirecek zamanım yok. Şafak sökmeden buna bir son vermeliyim ve saat gecenin ikisi. Şafak söktüğünde ateş yutacak tüm bu yalanları.

Ayağa sıçradım, mum ışığını şömine rafının üzerindeki yağlı boyaya tuttum. Bu odada Jean Morris'in fotoğrafı dışında her şey yerli yerindeydi. Ne yaptığını biliyordu, diğer bütün kadınların fotoğrafları vardı ama Jean Morris onun gördüğü şekliyle var olacaktı, fotoğraf makinelerinin çektiği haliyle değil. Uzun uzun baktım resme. Geniş gözleri ve geniş bir alnı olan uzun yüzlü bir kadındı; burnu büyüktü, ağzı da hafifçe genişti. Yüzündeki ifadeyi sözcüklere dökmek zor; rahatsız edici ve anlaşılmaz bir ifade. İnce dudakları, dişlerini sıkıyormuş gibi sıkıca kapalıydı ama dişleri yine de kendilerini mağrurca belli ediyordu. Yüzündeki ifade öfke miydi, gülümseme mi? Bütün yüzünü saran duygusal bir ifade vardı. Kötü niyetli hortlak tarafından kaçırılan bir Anka kuşu muydu? O gece sesi yaralı, üzgün, pişmanlık doluydu. Jean Morris'i kaybettiği için miydi yoksa? Yoksa kendisini bu duruma düşürdüğü için mi?

"Gittiğim her partide onu görüyordum. Sanki beni küçük düşürmek için her gittiğim yere geliyordu. Onunla dans etmek istediğimde 'Bu dünyada kalan tek erkek sen olsan da seninle dans etmem' demişti. Ona tokat attığımda beni tekmeleyip bir

dişi aslanınki kadar sivri dişleriyle kolumu ısırdı. İşi yoktu ve nasıl yaşadığını da bilmiyordum. Ailesi Leedsliydi. Onlarla hiç tanışmadım, evlendiğimizde bile. Bana anlattığı garip hikâyelerden başka, haklarında hiçbir şey bilmiyordum. Babası bir tüccardı ama ne tüccarıydı, bilmiyorum. En sıradan şeylerde bile yalan söylerdi ve eve her defasında, başına gelen şaşırtıcı ve inanılmaz hikâyelerle dönerdi. Bir ailesi olmasaydı ve dilenci bir Şehrazat olsaydı bile şaşırmazdım. Ama fazlasıyla zekiydi, istediğinde fazlasıyla etkileyiciydi ve nereye giderse gitsin etrafında ışığın etrafındaki sinekler gibi hayranlarının vızıltısı olurdu. Benden hoşlanmadığını ne kadar belli ederse etsin, derinden gelen bir duyguyla onunla ilgileniyordum. Kalabalıkların içinde bir araya geldiğimizde göz ucuyla beni izler, yaptığım ve söylediğim her şeyi not eder ve beni başka bir kadınla ilgilenirken görürse, o kadına karşı hemen tavır alırdı. Sözde ve özde o kadar arsızdı ki, ne çalmaktan ne yatmaktan ne de aldatmaktan kaçınmazdı. Ama yine de isteğim dışında ona âşık olmuştum ve artık olayların gidişatını kontrol edemiyordum. Kendimi ondan sakındığımda, beni kendisine çekiyor; ona doğru koştuğumdaysa benden kaçıyordu. Bir keresinde iki hafta boyunca ondan kaçmıştım. Onun sürekli gittiği yerlere gitmiyordum ve bir partiye çağrıldığımda gitmeden önce onun gitmeyeceğinden emin oluyordum. Ama yine de evimin adresini bulmuş ve bir cumartesi akşamı Ann Hammond yanımdayken beni şaşırtmıştı. Ann Hammond'a ağza alınmayacak lanetler okuyordu. Ona vurarak onu uzaklaştırmaya çalıştığımda sakinleşmedi. Ann Hammond gözyaşlarına boğulmuştu. Orada önümde öylece dururken gözlerindeki meydan okuyuş, kalbimin derinliklerindeki arzulara dokunuyordu. Tek kelime söylemeden kıyafetlerini çıkardı ve önümde çırılçıplak kaldı. Cehennemin bütün ateşi göğsümde yanıyordu. O ateş, yolunda duran buz dağını eritmiş olmalıydı. Ona doğru ilerlerken dudaklarım titriyordu. Şömine rafının üzerindeki pahalı bir Wedgwood vazoyu gösterdi ve 'Bunu bana verirsen bana sahip olabilirsin' dedi. O an bedel olarak hayatımı isteseydi, onu da

verirdim. Kafamı salladım. Vazoyu alıp yere attı ve parçalarını ayaklarıyla ezdi. Masanın üzerindeki Arapça bir el yazmayı işaret etti: 'Onu da bana ver.' Boğazım beni neredeyse öldürecek bir susuzlukla kurudu. Soğuk bir suyla gırtlağımı ıslatmalıydım. Kafamı salladım. O eski ve tek elyazmasını alıp yırtmaya başladı, parçaları ağzına alıp çiğnedi ve tükürdü. Karaciğerimi çiğniyor gibiydi. Yine de umurumda değildi. Kahire'den ayrılırken Bayan Robinson'ın hediye ettiği İsfahan yapımı ipek seccadeyi gösterdi. Sahip olduğum en kıymetli şey oydu, en çok değer verdiğim eşyamdı. 'Onu da ver ve sonra beni al' dedi. Bir anlığına tereddüt ederken, ona baktım, dik ve kıvraktı; gözleri tehlikeli bir parlaklıkla ışıldıyordu, dudakları mutlaka yenmesi gereken yasak bir meyve gibiydi. Kafamı salladım. Seccadeyi alıp yanan şömineye attı ve kötücül bakışlarla tükenişini izledi, alevler yüzüne yansıyordu. Bu kadın benin avcımdı ve onu Cehennem'e kadar izlemeliydim. Ona doğru yürüdüm, elimi beline doladım ve onu öpmek için eğildim. Birdenbire diziyle kalçalarımın arasına şiddetle vurduğunu hissettim. Kendime geldiğimde kaybolmuştu.

Üç yıl boyunca onu kovalamaya devam ettim. Kervanım susuzdu ve sevdanın vahşi çöllerinde önümde bir serap parıldıyordu. 'Sen kovalamaktan usanmayan vahşi bir boğasın' dedi bir gün bana. 'Beni kovalamandan ve senin önünde koşmaktan bıktım. Evlen benimle.' Onunla Fulham'da bir nikâh dairesinde evlendim. Bir kız arkadaşından ve bir arkadaşımdan başka kimse katılmadı. Nikâh memurunun arkasından 'Ben, Jean Winifred Morris, Mustafa Said Osman'ı yasalar önünde, kocam olarak kabul ediyorum. İyi günde ve kötü günde, varlıkta ve yoklukta, hastalıkta ve sağlıkta...' dediği anda hıçkırıklara boğuldu. Bu kadar şiddetli bir duyguyla karşılaştığım için afallamıştım. Nikâh memuru töreni durdurdu ve onunla nazikçe konuştu: 'Gel buraya. Nasıl hissettiğini anlayabiliyorum. Sadece birkaç dakika daha dayan, sonra hepsi bitecek.' Ağlaması dinip tören tamamlandıktan sonra yeniden hıçkırıklara boğuldu. Nikâh memuru kalkıp omzuna dokundu, benim yanıma gelip elimi sıktı ve 'Eşiniz sizi

çok sevdiği için ağlıyor. Nikâhında ağlayan çok kadın gördüm ama bu kadar şiddetlisini hiç görmemiştim. Anlaşılan sizi çok seviyor. Ona iyi bakın. Eminim ikiniz de çok mutlu olacaksınız!' dedi. Nikâh salonundan ayrılana kadar ağlamaya devam etti, çıktığımızdaysa gözyaşları birden kahkahalara dönüştü. 'Ne saçmalık ama!' dedi yüksek sesle gülerek.

Günün geri kalanını içerek geçirdik. Parti yoktu, konuklar yoktu; yalnızca o ve ben içiyorduk. Gece bizi yatakta bir araya getirdiğinde ona sahip olmak istedim. 'Şimdi olmaz' dedi ve bana arkasını döndü. 'Yorgunum.' İki ay boyunca ona yaklaşmama izin vermedi; her gün ya 'hastayım' diyordu ya da 'iyi değilim'. Bir gece, artık daha fazla dayanamayarak, elimde bir bıçakla karşısına dikildim. 'Seni öldürürüm' dedim. Arzulu gözlerle bakıyordu. 'İşte bak, çıplak göğüslerim senin' dedi, 'koy o bıçağı yerine.' Çıplak vücuduna baktım ve sıkıca kavradım ama ona sahip olmadım. Yatağın kenarında oturdum ve uysalca başımı eğdim. Elini yanağıma koydu ve merhametli bir ses tonuyla 'Tatlım, sen adam öldürecek tipte biri değilsin' dedi. Rezil olduğumu, yalnızlığımı ve kaybettiğimi hissettim. Birden annemi hatırladım. Yüzünü gözlerimin önünde belirgin bir şekilde görüyordum ve sesini duyuyordum: 'Bu senin hayatın ve onunla ne yapmak istersen yapmakta özgürsün' deyişini hatırladım. Dokuz ay önce sarhoşken ve bir kadının kollarındayken annemin ölüm haberini aldığımı hatırladım. Kimin koynundaydım, şimdi hatırlayamıyorum ama hiç üzülmediğimi hatırlıyorum. Sanki konunun benimle hiçbir ilgisi yoktu. Bunu hatırladım ve kalbimin derinliklerinden gelen bir hüzünle ağladım. O kadar çok ağladım ki bir daha hiç duramayacağımı sandım. Jean'in beni kucakladığını ve bana fark etmediğim bir şeyler söylediğini hissettim. Yine de sesi bana itici geliyordu ve bedenimde bir ürperti yaratıyordu. Onu şiddetle ittim, 'senden nefret ediyorum' diye bağırdım. 'Yemin ederim bir gün öldüreceğim seni.' Üzüntümün sancısı içinde bile gözlerindeki ifadeyi yakalamıştım. Gözleri parladı ve bana tuhaf bir bakış attı. Şaşkınlık mıydı bu? Korku muydu? Tutku muydu yoksa?

Sonra sahte bir hassalıkla 'ben de tatlım, ben de senden nefret ediyorum. Ölene kadar da nefret edeceğim' dedi.

Ama yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Avcıyken av olmuştum. Acı içindeydim ve bir şekilde anlayamıyordum. Acıdan zevk alıyordum. O olaydan tam on bir gün sonra -tam olarak hatırlıyorum çünkü yazın kavurucu sıcağına denk gelen Ramazan ayında oruç tutan adam gibi günleri sayıyordum- günbatımından hemen sonra Richmond Park'taydık. Park tamamıyla boş değildi, sesler duyuyor ve akşam kırmızılığında dolaşan insanlar görüyorduk. Çok az konuştuk ve hiçbir sevgi ya da kur içeren kelime söylemedik birbirimize. Nedensiz bir şekilde, ellerini boynuma doladı ve uzun uzun öptü beni. Göğsünün yaslandığını hissediyordum. Belinden kavrayıp onu kendime çektim ve yırtılırcasına inledi. Kalbimin bam teli titredi. Artık hiçbir şey umurumda değildi. Artık hiçbir şey hatırlamıyordum; hiçbir şey görmüyordum ya da hiçbir şeyin farkında değildim. Ama bu felakete, kadın kılığında gelen bu felakete çoktan karar vermişti kaderim. Benim alın yazımdı o ve sonum onun ellerinden olacaktı. Ama yine de benim gözümde bütün dünya onun yanında bir küçük tohum kadar değersizdi. Ben güneyden gelen istilacıydım ve burası da bir daha asla sağ salim geri dönemeyeceğim soğuk savaş alanıydı. Ben bir korsandım, Jean Morris de yıkımın kıyılarıydı. Onu aldım; orada, o açık havada, insanlar bizi duyar ya da görür mü diye düşünmeden. Benim için bu kendinden geçme anı tüm dünyaya bedeldi.

Ama aslında bu coşkunluk anları çok nadirdi. Geri kalan zamanlarda aman vermeden ölüm saçan bir savaşa devam ettik. Savaş sürekli olarak benim yenilgimle sonlanıyordu. Ona tokat attığımda, o da bana tokat atıyor ve tırnaklarını yüzüme geçiriyordu; içinde her an bir şiddet volkanı patlayabilir, eline geçen bütün çanak çömleği kırabilir, tüm kitapları ve kâğıtları parçalara ayırabilirdi. Bu onun elindeki en güçlü silahtı. Savaş, o önemli bir kitabı parçalarken ya da üzerinde haftalarca çalıştığım bir araştırmayı yakarken son bulurdu. Bazen öfkeme öylesine yenilirdim ki deliliğin kıyısına ulaşır ve onu öldürmek için boğazını

sıkardım. Sonra birden sessizleşir ve bana o bilmece gibi bakışını atardı; şaşkınlık, korku ve tutkunun karışımıydı o bakış. Biraz daha sıksam savaşa son verecektim. Bazen savaş bizi dışarı götürürdü. Bir keresinde bir barda herkesin içinde bağırmıştı: 'Bu orospu çocuğu bana geçiriyor!' Adama derhal girişti̇m ve birbirimizin boğazına yapıştık. İnsanlar etrafımıza toplanmıştı. Birden arkamda bir kahkaha duydum. Adamlardan biri bana yaklaşıp, 'Üzgünüm ama söylemek zorundayım, eğer bu kadın senin karınsa, o zaman gerçekten bir orospuyla evlisin' dedi. Ona tek kelime bile etmedim. 'Anlaşılan bu kadın şiddet sahnelerinden kendine eğlence çıkarıyor.' Hâlâ kahkahalarla gülüyordu ve sinirim ona dönmüştü. Yanına gittim ve tokadı bastım, her zamanki tarzıyla o da tırnaklarını yüzüme geçirdi. Bir sürü itiş kakıştan sonra onu sürükleyerek eve getirebildim.

Ne zaman birlikte dışarı çıksak her gördüğü Tom'la, Dick'le ya da Harry'yle flört ederdi. Lokantada garsonlara, otobüste biletçiye, yoldan gelip geçenlere bile kur yapardı. Bazıları cesaret edip karşılık verir, bazılarıysa, müstehcen sözlerle cevap verirdi. Ben de kendimi insanlarla kavga ederken ve onunla da yumruklaşırken bulurdum. Defalarca kendime beni ona bağlayanın ne olduğunu sordum. Neden onu terk edip kaçmadım? Ama biliyordum ki yapabileceğim hiçbir şey yoktu, bu trajedi gerçekleşmek zorundaydı. Bana karşı sadakatsiz olduğunu biliyordum; bütün ev ihanet kokuyordu. Bir keresinde başka bir adamın mendilini bulmuştum. Ona sorduğumda 'senin' dedi. 'Bu mendil benim değil' dedim. 'Diyelim ki senin değil, bu konuda ne yapmayı düşünüyorsun?' dedi. Başka bir zaman bir sigara tabakası buldum, sonra bir kalem... 'Beni aldatıyorsun' dedim. 'Muhtemelen seni aldatıyorum' dedi. 'Yemin ederim öldürürüm seni' diye bağırdım. Alaylı bir gülümsemeyle karşılık verdi: 'Sadece lafta! Seni beni öldürmekten alıkoyan bir şey var mı? Ne duruyorsun? Belki de üstümde bir adam görene kadar bekliyorsundur. Hatta o zaman bile yapabileceğini sanmıyorum. Yatağın kenarında oturur ağlarsın anca!'

Şubat'ın karanlık akşamlarından biriydi. Sıcaklık eksi on dereceydi. Akşamlar gündüz gibi, gündüzler gece gibiydi; karanlık ve kasvetli. Güneş yirmi iki gün boyunca hiç parlamadı. Tüm şehir bir buz tarlasıydı; sokaklar ve evlerin önündeki bahçeler buzdu. Borulardaki sular dondu. İnsanların nefesi ağızlarından buhar gibi çıkıyordu. Ağaçlar çıplaktı; dalları karın ağırlığının altında çöküyordu. Ama tüm bunlara rağmen kanım kaynıyor ve kafamın içinden alevler çıkıyordu. İşte böyle gecelerde önemli şeyler su yüzüne çıkar. O gece hesaplaşma gecesiydi. İstasyondan eve kadar paltomu elimde taşıyarak yürüdüm; bedenim yanıyordu ve alnımdan ter boşalıyordu. Ayakkabılarımın altında buzlar parçalanıyordu ama yine de soğuğu arıyordum. Soğuk neredeydi? Onu yatakta çırılçıplak yatarken buldum, beyaz kalçaları açıktı. Her ne kadar dudaklarında dolu dolu bir gülümseme olsa da, yine de yüzünde bir tür hüzün vardı. Sanki vermeye de almaya da hazırdı. Onu gördüğüm an kalbim şefkatle doldu ve diyaframımın altında şeytani bir sıcaklık hissettim ki bu bana durumun kontrolüm altında olduğunu gösteriyordu. Bu sıcaklık senelerdir neredeydi? Sonsuza kadar kaybettiğimi düşündüğüm o güvenli ses tonuyla sordum: 'Biriyle mi birlikteydin?' 'Kimseyle birlikte değildim' dedi benimkinden etkilenmiş bir ses tonuyla. 'Bu gece yalnızca senin için. Uzun zamandır seni bekliyorum.' İlk defa doğruyu söylediğini hissettim. Bu gece doğruların ve trajedinin gecesi olacaktı. Bıçağımı kınından çıkardım ve yatağın yanına oturup bir süre onu izledim. Bakışlarımın etkisini üzerinde ve canlı canlı görebiliyordum. Birbirimizin gözlerinin içine baktık, bakışlarımız buluştuğunda ve birbirine katıldığında, talihsiz bir zamanda birleşmiş iki ilahi beden gibiydik. Bakışlarım onunkileri ezdi ve yüzünü çevirdi ama etki sağdan sola kaydırıp kendini yatakta hafifçe yükselttiği belinden belli oluyordu hâlâ. Sonra duruldu, kollarını güçsüzce savurdu ve bana bakmaya devam etti. Göğüslerine baktım; o da benim baktığım yere bakıyordu. Sanki kendi iradesini kaybetmişti ve benim isteklerimi yerine getiriyordu. Midesine baktım; bakışlarımı izlerken acılı ve bitkin

bir ifade yerleşti yüzüne. Bakışlarımı duraklattım, onunkileri de... Hızlanınca o da hızlanıyordu. Sanki gözlerimle masaj yapıyormuş gibi çıplak, beyaz kalçalarına baktım uzun uzun. Bakışlarım yumuşak ve pürüzsüz teninden kaydı; tüm sırların mahzeninde, iyinin ve kötünün doğduğu yerde duraklayana kadar. Yüzünün kızardığını ve gözkapaklarının, onları kontrol edemiyormuş gibi eğildiğini gördüm. Hançeri yavaşça kaldırdım, gözleriyle bıçağın ucunu takip etti. Birden gözbebekleri büyüdü ve yüzünde kısacık bir an, ışığın patlaması gibi bir parıldama belirdi. Bıçağın ucuna bakmaya devam etti; şaşkınlık, korku ve şehvet karışımı bir ifadeyle. Sonra hançeri aldı ve hevesle öptü. Birden gözlerini kapadı ve yatakta gerildi, belini hafifçe kaldırdı, bacaklarını daha da açtı. 'Lütfen sevgilim' dedi inleyerek, 'gel... artık hazırım.' Yalvarışına karşılık vermeyince daha acılı inlemeye başladı. Bekledi. Ağladı. Sesi o kadar bitkindi ki zar zor duyuluyordu. 'Lütfen sevgilim.'

İşte benim gemilerim, sevgilim, yıkımın kıyılarına doğru yüzüyor. Uzandım ve öptüm onu. Hançerin ağzını göğüslerinin arasına dokundurdum, bacaklarını sırtıma doladı! Yavaşça sapladım. Yavaşça. Gözlerini açtı. Gözlerinde ne büyük bir coşku vardı! Dünyadaki her şeyden daha güzel görünüyordu. 'Sevgilim' dedi acı içinde, 'hiç yapamayacağını sanmıştım. Neredeyse umudumu kesiyordum senden. Göğsümle, göğüslerinin arasında kaybolana kadar bastırdım hançeri. Göğsünden fışkıran sıcak kanı hissediyordum. Göğsümle onu eziyordum adeta, yalvarır gibi haykırdı: 'Benimle gel. Benimle gel. Yalnız gitmeme izin verme.'

'Seni seviyorum' dedi, ben de ona inandım. 'Seni seviyorum' dedim ona, doğruyu söyledim. Biz bir meşaleydik, yatağın kenarları Cehennem ateşinin diliydi. Birbirimize 'Seni seviyorum sevgilim' dediğimizde dumanın kokusu burnumdaydı. Ve evren, geçmişiyle, bugünüyle ve geleceğiyle, öncesinde ve sonrasında hiçbir şeyin var olmadığı tek bir noktada toplanmıştı.

10

Suya annemin beni doğurduğu zamanki kadar çıplak girdim. Soğuk suya ilk dokunduğumda bir ürperme hissettim. Sonra ürperme yerini uyanıklığa bıraktı. Nehir seviyesi ne sel zamanlarındaki kadar yüksek ne de suyun en az olduğu zamanlardaki kadar alçaktı. Mumları söndürdüm, odanın kapısını kilitledim ve hiçbir şey yapmadan bahçe kapısından çıktım. Bir başka yangın hiç iyi olmazdı. Onu konuşurken bıraktım ve dışarı çıktım. Hikâyesini bitirmesine izin vermedim. Mezarına gidip orada durmayı düşündüm. Anahtarı hiç kimsenin bulamayacağı bir yere atmayı düşündüm. Sonra aksine karar verdim. Anlamsız hareketler. Yine de bir şeyler yapmalıydım. Şafağın ilk ışıkları

parıldarken ayaklarım beni nehir kıyısına götürdü. Yüzerek öfkemi dağıtacaktım. İki kıyıdaki nesneler de yarı görülebilir durumdaydı. Bir görünüyor, bir kayboluyorlar, ışık ve karanlık arasında yön değiştiriyorlardı. Nehir eski ve tanıdık sesiyle yankılanıyordu, hareket ediyor ama yine de sabit görüntüsünü koruyordu. Nehrin yankısından ve fazla uzakta olmayan su pompasının amaçsız hareketinden çıkan sesten başka ses yoktu. Kuzey kıyısına doğru yüzmeye başladım. Bedenimin hareketleri yavaşlayıp nehrin gücüyle huzurlu bir ahenge kavuşana kadar yüzdüm, yüzdüm. Suda hareket ettiğimi düşünmüyordum artık. Kollarımın suya çarpışı, bacaklarımın hareketi, güçlükle nefes alışımın sesi, nehrin yankısı ve kıyıdaki su pompasının sesi... Yalnızca bu sesler vardı. Yüzdüm, yüzdüm; kuzey kıyısına varmaya kararlıydım. Amacım buydu. Önümde kıyı alçalıp yükseliyordu. Sesler tümden kesiliyor ve birden yükseliyordu. Yavaş yavaş nehrin yankısından başka hiçbir şey duyamaz oldum. Sonrası sanki çok geniş yankı yapan bir salondaymışım gibiydi. Kıyı alçalıp yükseldi. Nehrin yankısı söndü ve patladı. Önümde bir yarım dairenin içinde şeyler gördüm. Sonra görme ve körlük arasında gidip geldim. Bilincim bir açık, bir kapalıydı. Uyuyor muydum uyanık mıydım? Yaşıyor muydum ölü müydüm? Yine de ince, kırılgan bir bağ vardı: Hedefin önümde olduğu duygusu, altımda değil; bu yüzden ileri doğru gitmeliydim, dibe değil. Ama bu bağ öylesine narindi ki, kopmak üzereydi ve nehir yatağında yatan güçlerin beni aşağı çektiğini hissettiğim bir noktaya geldim. Kollarımda ve bacaklarımda bir uyuşma hissettim. Ses genişledi, yankılar hızlandı. Şimdi, birden, nereden geldiğini bilmediğim bir güçle, bedenimi suyun üstüne çıkardım. Nehrin yankısını ve su pompasının sesini duydum. Sağıma soluma baktım, kuzey ve güney arasında yolu yarılamıştım. Devam edemiyordum, geri dönemiyordum. Sırtüstü döndüm ve hareketsiz kaldım. Kollarımı ve bacaklarımı beni suyun üzerinde tutmaya yetecek kadar bile hareket ettirmekte güçlük çekiyordum. Nehrin yıkıcı güçlerinin beni aşağı çektiğinin ve akıntının beni eğik bir açıyla güney kıyı-

sına sürüklediğinin bilincindeydim. Bu dengeyi uzun süre koruyamayacaktım. Er ya da geç nehrin güçleri beni derinliklere doğru çekeceklerdi. Ölüm ve yaşam arası bir durumda kuzeye doğru giden kum kekliklerinin toplanmasını gördüm. Yazda mıyız kışta mı? Öylesine mi uçuyorlar yoksa göçüyorlar mı? Kendimi nehrin yıkıcı güçlerine sunduğumu hissettim. Bacaklarımın, bedenimin geri kalanını dibe çektiğini hissettim. Bir an, ne kadar kısa ya da uzun olduğunu bilmiyorum, nehrin yankısı korkunç yüksek bir uğultuya dönüştü ve tam olarak aynı anda şimşek çakması gibi parlak bir aydınlık kapladı etrafı. Sonra, belirsiz bir süre boyunca sessizlik ve karanlık hüküm sürdü. Ardından gökyüzünün hareket ettiğinin ve yaklaştığının farkına vardım, kıyı yükseliyor ve alçalıyordu. Birden korkunç bir sigara içme arzusu duydum. Yalnızca bir arzu da değildi, açlıktı, susuzluktu. Ve o anda kâbustan uyandım. Gökyüzü yerine oturdu, kıyı da öyle. Ve pompanın sesini duydum. Bedenimdeki suyun soğukluğunun farkına vardım. Sonra zihnim berraklaştı, nehirle olan ilişkim yerli yerine oturdu. Suyun üzerinde duruyorsam da onun parçası değildim. Şu an ölürsem, tıpkı doğduğum gibi ölmüş olacağım, bunda iradi bir tasarrufum olmayacak diye düşündüm. Bütün yaşamım boyunca seçim yapmadım, karar vermedim. Şimdi bir karar veriyorum. Hayatı seçiyorum. Yaşamalıyım çünkü mümkün olan en uzun süre birlikte kalmak istediğim birkaç kişi ve yerine getirmem gereken sorumluluklarım var. Hayatın bir anlamı olup olmaması beni ilgilendirmiyor. Eğer affedemiyorsam, unutmayı denemeliyim. Güçle ve marifetle yaşamalıyım. Ellerimi ve ayaklarımı hareket ettirdim, sertçe ve güçlükle. Ta ki bedenimin üst kısmı suyun üstüne çıkana kadar. Sahnedeki bir komedi oyuncusu gibi, geriye kalan tüm gücümle bağırdım, "İmdat! İmdat!"

AYANTI

Michel Ragon
Kaybedenlerin Belleği

Edebiyat/Çev.: Işık Ergüden/448 sayfa/ISBN 978-975-539-587-6

Kaybedenlerin Belleği, her ne kadar hayali bir kahramanın yaşadıklarını anlatıyor gibi görünse de, aslında gerçek ve kurmaca kişileri, tarihin, mitin, romanesk, biyografi ve otobiyografinin iç içe geçtiği geniş bir freskoda bir araya getiriyor. Yüz yıla yakın yaşamış olan, yoksul bir yol işçisinin oğlu olarak başladığı hayatının her safhasında işçi olmanın gururunu taşımış ve ömrü boyunca anarşist ideallerinden hiç vazgeçmemiş bir işçiden, Fred'den ve onun çocukken âşık olduğu, şimdinin ünlü ve çok zengin tablo taciri Flora'dan bahsediyor bize. Bunların yanı sıra, Bonnot Çetesi'nden Mayıs 68'e, Kronştat'tan İspanya İç Savaşı'na dek anarşist-özgürlükçü hareketin canlı tarihi, diğer yandan Lenin, Troçki, Kollontay ve Rus Devrimi'nin tüm merkez komitesi, III. Enternasyonal, Avrupa'nın komünist ve sosyalist partileri aracılığıyla Marksist hareketin yirminci yüzyıl tarihinin önemli bir kesiti anlatılıyor bu romanda. Diğer bir deyişle, bir ömre sığdırılmış iki dünya savaşı, bir Bolşevik Devrim, bir iç savaş ve büyük umutlar, büyük hayal kırıklıkları, büyük aşklar, sınırsız nefretlerle örülmüş bir tarih seriliyor gözlerimizin önüne.

Romanın 1899-1985 yılları arasındaki akışı içinde komünizm, anarşizm, faşizm bütün karmaşıklığıyla, acımasız mücadeleleriyle, Michel Ragon'un portrelerini şaşırtıcı bir ustalıkla çizdiği tarihsel kişiliklerin gözünden resmediliyor. Bu kitap aslında ezeli kaybedenlere bir güzelleme. Kaldı ki bu kaybedenler, asla kendilerini yenilmiş saymaz ve her türlü baskıya ve zulme karşı her yerde ve her koşulda baş eğmez bir özgürlük ruhuyla canlanıyor ve harekete geçiyor roman boyunca.

Ha Jin
Savaş Artığı

Edebiyat/Çev.: Tamer Tosun/368 sayfa/ISBN 978-975-539-590-6

Kendini yabancı topraklarda, garip bir savaşın ortasında, Kore Savaşı'nda, bulur Çinli Yu Yuan. Cesur bir savaşçı, bir kahraman değildir. Hatta bir meçhul asker bile değildir. Askerlik günleri daha çok, sıcak çatışmalardan uzakta, esir kamplarında geçmiştir. İngilizce bilen nadir askerlerden biri olarak bir yandan vazgeçilmez olmanın sefasını sürerken, öte yandan güç mücadelelerinin odağında bulunmanın cefasını çeker. Hayatın dayattıklarıyla ideolojilerin dayattıkları, vicdanla gündelik ihtiyaçlar, ahlakla insani zaaflar arasında yaşadığı yarılmalardan hep, kendinden daha kötü koşullarda olanları düşünerek kurtulan Yuan, kişisel kayıplarının yasını tutmak yerine kendine ve geleceğe güven duyarak hayata tutunur.

Savaşa giderken, onun için "ev" imgesini somutlaştıran iki kişiyi, annesini ve nişanlısını geride bırakmıştır. Döndüğünde onları bulabilecek midir? Dahası, döneceği bir vatanı olacak mıdır? Yoksa o bir savaş artığı, savaş sanayisinin bir atığı mı olacaktır? *Savaş Artığı* herhangi bir ırktan, renkten, milliyetten bir askerin cephedeki en doğal korkularını, zaaflarını, ihtiyaçlarını insancıl bir çığlık olarak satırlarında yankılandırıyor. Sıradan bir insanın gözünden, anı kurgusuyla, savaşın en dehşetli, en vahşi ve en acımasız yüzünü anlatırken, "insan niçin savaşa gider, niçin savaşır; ölmezse şayet savaştan nasıl döner?" gibi sorular sormamızı sağlıyor. Küçük ümitleri ve hedefleri olan sıradan bir insanın aynı zamanda hem ne kadar güçlü hem de ne kadar çaresiz olduğunu görüyoruz bu romanda.

David Lodge
Yazar, Yazar

Edebiyat/Çev.: Suzan Aral Akçora/416 sayfa/ISBN 978-975-539-592-0

David Lodge'un bütün romanlarında, ister alıntılar ve doğrudan atıflar ister öykünmeler biçiminde olsun, Henry James'ten izler bulmak mümkündür. Ancak *Yazar, Yazar*'da bu büyük edebiyatçı, kendisini Dickens'ın, Thackeray'in ve George Eliot'ın "haklı varisi" olarak gören Henry James, gerçek kimliğiyle ve yaşam öyküsüyle hikâyenin tam merkezinde yer alıyor.

Aralık 1915... Büyük yazar Henry James ölüm döşeğindedir ve çevresine, çoğu kendi şahsi meselelerinden ötürü orada bulunan pek çok akraba ve hizmetkâr toplanmıştır. Sonra romanın akışı içinde, 1880'li yıllara, Henry'nin "orta yaşları"nı sürmekte olduğu zaman dilimine gidiyoruz. O yıllarda Henry, ressam ve Punch çizeri sevimli George Du Maurier'yle samimi arkadaştır ve Amerikalı yazar Constance Fenimore Woolson'la yakın ama platonik bir ilişki yaşamaktadır. Öte yandan, kitaplarının satışındaki düşüşten dolayı ciddi bir endişe içindedir ve gerek şöhretin gerek servetin kapılarını bir oyun yazarı olarak aralamaya karar verir. Tam da o sıralarda, görme sorunları başlayan George Du Maurier, resimden yazıya geçmeye karar verir ve bir roman yazmaya başlar. Her iki adam için de sonuçlar şaşırtıcı, ironik, komik ve trajiktir. Du Maurier'nin *Trilby*'si, yazarının kendisini de hayretler içinde bırakarak, asrın en çok satan kitabı olurken, Henry onu ya göklere çıkaracak ya da batıracak olan oyunu *Guy Domville*'in ilk gecesini endişeyle beklemektedir. David Lodge'un hayalini kurduğu gibi, seyirciler "Yazar! Yazar!" diye salonu inletip Henry'yi sahneye çağıracak mıdır acaba?

Bazıları zaten ünlü birer simayken, bazıları unutulmuşluktan kurtarılıp yaşama döndürülen karakterlerle dolu *Yazar, Yazar* birçok bakımdan bugünün sanat, toplumsal ilişkiler ve pazarlamadan oluşan kültürel ortamının habercisi olduğunu söyleyebileceğimiz Victoria İngiltere'sindeki edebiyat ve tiyatro yaşamının büyüleyici bir panoramasını sunuyor bize. Ama asıl olarak "yazarlık" hakkında bir roman bu; kalemiyle yaşayanların saplantıları, umutları, hayalleri, zaferleri ve hayal kırıklıkları hakkında. Olayların merkezindeyse bir yazar, Henry James ve onun, gönül gözünden anlatılan eşsiz hikâyesi yer alıyor.

Tom Robbins
B, Bira

Edebiyat/Çev.: Aysun Babacan/112 sayfa/ISBN 978-975-539-597-5

Çocuklar İçin Yetişkin Kitabı, Yetişkinler İçin Çocuk Kitabı

Çocuklar için bira kitabı mı?
Evet, ister inanın ister inanmayın, öyle!
Ama aynı zamanda yetişkinler için de bir kitap *B, Bira*.
Üstelik her yazdığı tüm dünyada satış listelerinin
üst sıralarında yer alan, ciddi konularda
ciddi fikirler sunarken eğlendirmeyi de çok iyi bilen
bir yazarın kaleminden çıkmış.

Bir varmış bir yokmuş, tam da şimdiki zaman içinde,
bir gezegen varmış ve bu gezegende yaşayan canlı türü,
insan denen iki ayaklı varlık her yıl
yüz otuz beş milyar litre bira tüketiyormuş.
(İnanmazsanız internetten araştırın!)
Bu azgın tüketim ürününün renginden, kabarcığından,
köpüğünden, geğirtisinden, kısacası huyundan ve
suyundan etkilenenler arasında zeki mi zeki bir kız çocuğu ile
bu kızın şaşkın annesi, duyarsız babası ve çılgın amcası da yer alıyormuş.

İşte *B, Bira*, çekici olduğu kadar yıkıcı da olabilecek
yukarıdaki bu dört karakteri bir araya getiriyor ve okuru,
gerçekliğin sınırından geçirerek Gizem dünyasına doğru bir yolculuğa çıkarıyor. Sizi temin ederiz, zeki ve cesuryürek bir ufaklık ile kızıl saçlı Bira Perisi'nin eşliğinde gerçekleşen bu yolculukta, kimilerine at sidiğini andıran kimilerine göreyse altın sarısı rengiyle insanı baştan çıkaran bu sıvının tüm sırlarına vakıf olacaksınız. Ve kim bilir, belki de cesarete, mutluluğa, sevgiye ve daha pek çok "anarşist" duyguya ilişkin sırlara da...

Urs Widmer
Babamın Kitabı

Edebiyat/Çev.: Zehra Aksu Yılmazer/160 sayfa/ISBN 978-975-539-606-4

"Benim babam komünistti. Hep komünist olmamıştı tabii; öldüğünde artık komünist değildi zaten."

On ikinci doğum gününde, onun deyişiyle artık erkek olduğu gün, Karl'a, bu komünist babaya, bomboş sayfalardan ibaret, ciltli bir kitap verilir. Bu, "Beyaz Kitap"tır. Karl yaşadıklarını günbegün aktararak bu bomboş sayfaları dolduracak, hayatının kitabını kendi yazacaktır.

İç dünyasında, sevgili yazarları Villon, Diderot, Stendhal'le yaşamaktadır. Onların Almanca'ya hiç ya da iyi çevrilmemiş eserlerini, sağ elinin işaretparmağını kullanarak çılgın bir tempoyla tuşlarına bastığı daktilosunun başına oturup çevirirken kendinden geçer adeta. Gerçek dünyada ise, karısı Clara, türlü isimler taktığı oğlu ve dostlarından oluşan antifaşist bir ressam grubu doldurmaktadır hayatını. Bu komünist, bu tutkulu, bu çevirmen babanın hayattaki belki de en büyük yeteneği ise hem kendine hem de çevresindekilere coşku aşılamaktır.

Ağrılarla geçen ömrü son bulup bu coşkulu, bu tutkulu, bu herkes kadar anlaşılan ya da anlaşılamayan baba öldüğünde, "hayat kitabı" ortadan kaybolur ve oğlu babasının kitabını bir kez daha kaleme alırken bir yandan kendi hayatını da yazar...

Babamın Kitabı, yirminci yüzyılın siyasi hayal kırıklıkları ve umutlarının yanı sıra, yaşam sevgisi ve kitap aşkıyla yoğrulmuş bir hayatın romanıdır.

Ursula K. LeGuin
Rüzgarın On İki Köşesi

Edebiyat/Çev.: Aysun Babacan/320 sayfa/ISBN 978-975-539-614-9

"Rüzgarın Oniki Köşesi"nde öykülerini biraraya getiriyor Ursula K. Le Guin. Rastgele bir seçimle değil. Bugünden geriye doğru bakarak, yazarlık kariyerinde önemli bulduğu ilk dönem öykülerinden yaptığı bir seçki. Ressamların retrospektif dedikleri türe giren bir koleksiyon. Gecikmiş ama gözü pek bir şekilde yayın dünyasına açıldıktan sonraki on yıllık dönem içinde yazdığı kısa öyküleri ile ilgili kabaca da olsa kronolojik bir etüt. Sanatçının gelişim sürecini izleme olanağının da kitabın faydaları arasında yer alabilmesi için öyküler bu koleksiyonda aşağı yukarı yazıldıkları tarih sırasına göre dizilmişler.

Le Guin'in ilk hikayesi 1962 yılında yayımlanmıştı. O zamandan bu yana on dokuz roman ve dokuz cilt kısa öykünün yanı sıra çok sayıda eleştiri, şiir ve çeviri kitabına imza attı. Aralarında National Book Award, beş Hugo Ödülü, beş Nebula Ödülü, Kafka Ödülü, Pushcart Ödülü ile Amerikan Akademisi ve Edebiyat Enstitüsü D. Vursell Ödülü, kısa öyküde mükemmelliğin ödüllendirildiği 2002 PEN/Malamud Ödülü de dahil olmak üzere pek çok ödüle değer bulunan Le Guin yazmaya, anarşist ütopyalar kurmaya, karanlık ütopyalar aracılığıyla insanoğlunu ısrarla uyarmaya devam ediyor.

İster karanlık olsun gelecek tasarımları, ister iyimser, onun meselesi şimdiki zamanla, verili olan dünyayla, bu dünyanın gidişatıyla ilgili. En çıplak, en acımasız halleriyle bu dünyanın gerçeklerinden beslenir Le Guin. Sıradanlaşmış, görünmezlik kazanmış, mutlaklaşmış bu gerçekleri, en başta adaletsizliği teşhir eder. Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin tek başlarına daha güzel, daha insanca daha huzurlu bir dünya yaratmaya yetmeyeceğinin, ekonomik ya da bilimsel "ilerlemelerin" zorunlu olarak kültürel ya da siyasal özgürlük anlamına gelmeyeceğinin farkındalığıyla, bütün görünümleriyle iktidar mekanizmalarını, onlara iktidarlarını veren ideolojileri hedef alır. O mekanizmanın çarkları arasında ezilen kadınlardan, çocuklardan, yabancılardan, yurtsuzlardan, mülksüzlerden yanadır tavrı. Başka dünyalara, başka varlıklara, başka yaşam formlarına dair hikayeler üretiyorsa eğer, bu başka bir dünyanın mümkün olabileceğine olan inacındandır.

Rolf Lappert
Eve Yüzmek

Edebiyat/Çev.: Çağlar Tanyeri/544 sayfa/ISBN 978-975-539-629-3

Pantolon cebinde duran tabancayı çıkardı ve inceledi.
Bugün doğum günüydü. Annesi ve babası yirmi bir yıl önce
belki de burada durmuştu. Annesinin sesini ve kibrit kutusunun içindeki altınların şakırtısını duydu. Parmaklığa tırmanırken babası arkasından sesleniyordu.
Tabanca suya düştü ve battı, tıpkı annesinin şans paraları gibi ışıldayarak.
Gözünü aşağıya dikti, hiçbir şey göremedi.
Bir el ona uzandı, ama o düşmüştü. Su sıcaktı,
uğultulu bir sessizlikle Wilbur'u içine almıştı.

Gözünü New York'ta bir hastanede açan yirmi yaşındaki Wilbur için şimdi, geçmişiyle hesaplaşma zamanıydı...
Hiç tanıma fırsatı bulamadığı İrlandalı annesinin ölümü ve İsveçli babasının sırra kadem basmasıyla başlayan, sonuna kadar temposunu hiç düşürmeyen bu hikâye, okuru, edebi bir ustalıkla kurgulanmış yirmi yıllık bir zaman diliminin içinden geçirerek adım adım hem bir Bruce Willis hayranı olan, onunla bir alter ego ilişkisi kuran, umudu müzikte ve aşkta bulan kırılgan Wilbur'un, hem de onunla yolu kesişen onlarca figürün dünyasına götürüyor.
Henüz yirmi yıllık bir hayatın kırsaldan, şehirlerden, hastanelerden, okullardan, ıslahevlerinden, otellerden geçen uğrakları kimi zaman trajik,
kimi zaman komik hikâyelerin eşliğinde
Amerika'dan İrlanda'ya, oradan da İsveç'e uzanıyor.

1958 Zürih doğumlu Rolf Lappert'in 2008'de
1. İsviçre Kitap Ödülü'nü kazanan bu romanı medyanın seçkin eleştirmenlerden övgü almış bir yapıt.
Yazarın kullandığı anlatım yöntemleri ve araçlarının zenginliği uzun soluklu bir gerçekçiliğe işaret ederken okuma serüvenini çekici ve sürükleyici hale getirmeyi de ihmal etmiyor.

Afrika ve Arap edebiyatının en en önemli yazarlarından Tayeb Salih, 1929 yılında Sudan'da doğdu. Hartum Üniversitesi'nde eğitim gördükten sonra, *Kuzeye Göç Mevsimi*'nin kahramanı gibi, İngiltere'ye gitti. BBC'nin Arapça bölümünü yönetti, ardından UNESCO'da çalıştı. Çok iyi İngilizce bilmesine rağmen romanlarını kendi dilinde kaleme alması direniş kültürünü benimsemesindendir. Sadece dili ile değil seçtiği konularla da direnişi sürdüren Tayeb Salih'in Afrikalı veya Afrikalı Arap olarak toplumsal, dini ve politik kimliğini sergilediği romanları Batı'da ses getirmiş, pek çok dile çevrilmiştir. Kısa hikâyeleri modern Arap edebiyatının en iyileri arasında sayılan Salih'in "Urs al Zayn" ("Zeyn'in Düğünü") romanından uyarlanan Arapça film 1976 yılında Cannes Film Festivali'nde ödüllendirilmiştir.

1966 yılında Beyrut'ta yayımlanan *Kuzeye Göç Mevsimi* 2001 yılında Arap Edebiyatı Akademisi tarafından 20.yüzyılın en önemli romanı ilan edilmiştir.

Batı literatürüne olduğu kadar klasik Arap yazınına, İslam ve Tasavvuf literatürüne de hâkim bir yazarın Doğu-Batı sorununa bakışını yansıtan *Kuzeye Göç Mevsimi*, yoksul bir Sudan köyündeki basit yaşamı, köy halkı arasındaki karmaşık ilişkileri, geleneklerin boğucu baskısını ve bütün bunlarla çevrili bireyin özgürlük arayışını anlatıyor; yedi yıl Avrupa'da eğitim görüp Sudan'a, Nil kıyısındaki köyüne dönen anlatıcının, köyde tanıştığı Mustafa Said'in, Said'in karısı Hasna'nın ve Sudan'ın hikâyesini...

Bu kısa romanın görünürdeki hikâyesinden çok daha derin göndermeleri ve yananlamları var. Edward Said *Kültürel Emperyalizm* adlı incelemesinde Tayeb Salih'in kurgusunun son derece bilinçli bir şekilde Joseph Conrad'ın *Karanlığın Yüreği* romanını izlediğini ve tersine çevirdiğini söyler. Kuzey'den Güney'e, Güney'den Kuzey'e olan müdahale ve geçişler, Conrad'ın çizdiği sömürgeci gidiş-geliş yörüngesini genişletip kabarıklaştırır. Salih sömürgeci edebiyatın kendine mal ettiği kurgusal toprakları gerçek sahipleri adına geri istemekle kalmaz, Conrad'ın görkemli düzyazısında boğulup kalmış farklılıkları ve bunların imgesel sonuçlarını da dile getirir.

Kuzeye Göç Mevsimi sömürgecilik deneyiminden geçmiş bir Üçüncü Dünya ülkesindeki kültürel değişim ve kimlik meselesi üzerine kurulu yakıcı bir roman.

AYRINTI YAYINLARI • EDEBİYAT
ISBN: 978-975-539-616-3
9 789755 396163